

Ekonomie, stát a drogy

Pavel Písař

(pablo.escribano@viteborg.net)

2006

Obsah

Úvod	3
1 Ekonomie a drogy	5
1.1 Princip vlastnictví sebe sama a sledování vlastního zájmu člověka	5
1.2 Teorie užítku a teorie demonstrováných preferencí	7
1.3 Dobrovolná směna a svobodný trh	9
1.4 Stát a drogy.....	10
1.4.1 Obecně o státních zásadách	10
1.4.2 Argument veřejného zdraví	11
1.4.3 Argument nemorálního jednání	13
1.4.4 Argument návykovosti a závislosti.....	14
1.4.5 Argument ochrany společnosti	16
2 Historie drogové prohibice	16
2.1 Důvody počátku uplatňování drogové prohibice	17
2.1.1 Mezinárodní restrikce obchodu s drogami	17
2.1.2 Segregace národnostních menšin.....	18
2.1.3 Regulace obchodu s drogami a vliv lékařské lobby.....	20
2.1.4 Vliv náboženských a jiných skupin	21
2.2 Důsledky drogové prohibice.....	22
3 Ekonomie a drogová prohibice	25
3.1 Základní ekonomické souvislosti drogové prohibice	25
3.2 Příčiny neúspěchu drogové prohibice	27
3.2.1 Nemožnost omezení nabídky drog	28
3.2.2 Substituce jednotlivých drog	33
3.2.3 Elasticita poptávky po drogách.....	34
3.2.4 Motivace uživatelů a prodejců drog	35
3.3 Omezování poptávky po drogách a paradox dvojího měření	36
4 Společenské souvislosti drogové prohibice	38
4.1 Paradox drogové prohibice	38
4.2 Trestná činnost, drogy a drogová prohibice	39
4.2.1 Trestná činnost na straně uživatelů drog	39
4.2.2 Trestná činnost na straně výrobců a prodejců drog.....	41
4.2.3 Trestná činnost jako přímý důsledek zavedení drogové prohibice	42
4.3 Zdravotní rizika užívání drog a drogová prohibice	46
4.4 Problematika užívání drog dětmi a mladistvými	50
4.5 Drogová prohibice jako drahý vládní program	53
5 Případová studie: Alkoholová prohibice v USA ve 20. letech 20. stol.	57
Závěr	64
Literatura	66
Seznam tabulek a grafů	69

„Sklon našich součastníků požadovat úřední zákazy, jakmile se jim něco nelíbí, a ochota podřídit se takovým zákazům i tehdy, nejsou-li vůbec srozuměni s jejich obsahem, ukazuje, že otrocké smýšlení je v nich ještě hluboce zakořeněno. Bude třeba dlouhých let sebevýchovy, než se z poddaného stane občan. Svobodný člověk musí umět tolerovat, že jeho spoluobčané jednají a žijí jinak, než to považuje za správné, a musí si odvyknout volat po policii, jakmile se mu něco nelíbí.“

Ludwig von Mises¹

„Já tvrdím, že mé tělo je mé vlastní, alespoň jsem je za své vždy považoval. Ublíží-li mu tím, že s ním experimentují, jsem to já, kdo trpí, a ne stát“

Mark Twain²

„Nad všechny národy je jeden člověk.“

Jamajské národní motto

Úvod

Spojení oblasti ekonomie a drog je pro většinu lidí v dnešním světě nepředstavitelné. Většina drog je totiž v současnosti pod absolutní prohibicí ze strany státu, což znamená, že by zde ve skutečnosti neměl existovat žádný relevantní trh, který by mohla ekonomie zkoumat a popisovat, chybí zde hlavní předmět ekonomického zájmu, tj. ekonomický statek. Co pak v takovémto případě může ekonomie vůbec zkoumat? Co nám může nabídnout, když zde chybí základní pilíře ekonomické analýzy jako je poptávka, nabídka, ceny, konkurence apod.? Proč by se tedy ekonomie měla vůbec pouštět do problematiky drog a nepřenechat ji radši fundovaným státním úředníkům, politikům, donucovacímu aparátu (pokud se někdo neřídí danými pravidly) a v neposlední řadě zdravotníkům a lékařům, kteří by se měli postarat o těch několik lidí, kteří uniknou z ochranné sítě a drogám, i přes veškerou snahu prohibice, propadnou? Ekonomii pak přece v této oblasti nezbyvá moc místa, je zcela vytlačena direktivním rozhodováním státních úředníků, především pak politiků, kteří se snaží na základě morálních a etických apelů o ochraně společnosti před škodlivostí drog ospravedlnit svoje úsilí v drogové prohibici.

Ekonomie však není, na rozdíl od politiky, postavena na vynášení morálních a etických soudů, ale snaží se být zcela hodnotově neutrální. Zatímco politik může bez jakéhokoli hlubšího přemýšlení pronést, že drogy by měly být zakázány, protože jejich užívání je špatné a škodlivé a obchod s drogami představuje neřestnou činnost, tak ekonom toto učinit nemůže. Ekonomie je vědou o lidském jednání, o individuálních hodnoceních a preferencích, která zkoumá důsledky lidského jednání, důsledky voleb jednotlivců, přičemž nemůže žádným způsobem vstupovat do tohoto subjektivního lidského rozhodování vnášením arbitrárních hodnotových soudů. Úkolem ekonomie je vysvětlovat, jak se různí jedinci ve společnosti snaží na základě svých subjektivních preferencí vybírat ty nejlepší možnosti ze všech jim dostupných alternativ. Jinými slovy ekonomie sleduje, jak se jednotliví lidé snaží uspokojovat své přání a potřeby, přičemž zde nehraje žádnou roli, co si tyto různí jedinci pod tímto pojmem představují. Ekonomie tak nemůže říci, že například práce je lepší než zahálení, sportování je lepší než kouření nebo pití alkoholu, čtení knih je lepší než dívání se na televizi

¹ Mises, Ludwig von: Liberalismus, Liberální institut, Centrum liberálních studií, Ekopress, Praha, 1998, str. 53.

² Převzato z Šťastný, Dan, Šťastná, Radana, Kokešová, Ivana: Zdravotnictví trochu jinak, Terra Libera, 5/2000.

apod., vždy totiž záleží na hodnocení a na subjektivních preferencích každého konkrétního jednatelického člověka.

I my se proto v této naší práci pokusíme oprostit od všech morálních, etických či jiných soudů, od všech předpojatostí a zaujatostí a přistoupíme k čistě ekonomickému zkoumání drogové problematiky. Ve všech částech práce se budeme snažit být maximálně hodnotově neutrální, abychom se mohli zaměřit na skutečné důsledky užívání drog, obchodu s nimi a státních zásahů v této oblasti (tj. na důsledky drogové prohibice). V této práci tedy čtenář nenajde odpovědi na běžně kladené otázky typu: jak by stát měl zamezit obchodu s drogami, jak by měl úspěšně bojovat proti výrobcům nebo dealerům drog, jak tvrdě by se mělo postupovat v oblasti drogové represe, jestli je opodstatněné dělit drogy na měkké nebo tvrdé, co můžeme považovat za více než malé množství drog pro vlastní potřebu a co ještě ne. Tato práce by však měla přinést odpovědi na zásadní otázky: proč vůbec bojujeme proti drogám, jaké jsou faktické výsledky a následky tohoto boje, kdo je skutečným vítězem v tomto boji a v neposlední řadě, zda-li máme vůbec šanci tento boj proti drogám někdy vyhrát.

Samotná práce se dá rozdělit na dvě hlavní části. V první z nich se pokusíme začlenit drogovou problematiku do ekonomické teorie, abychom tak vůbec dokázali, že můžeme tyto dvě na první pohled nesourodé disciplíny navzájem zkoumat. Po přečtení této první části bude jistě pro mnohé překvapením, kolik veleslavných ekonomů v historii psalo o drogách nebo drogové prohibici, jen namátkou můžeme nyní s předstihem zmínit např. Johna Stuarta Milla, Ludwiga von Misesa, Murrayho N. Rothbarda, Milтона Friedmana nebo Gary S. Beckera. Druhá, stěžejní, část práce pak bude zcela věnována státním zásahům v drogové oblasti, tj. v současnosti celosvětově uplatňované drogové prohibici. V jednotlivých kapitolách se tak postupně dozvíme, kdy a z jakých důvodů byla vůbec drogová prohibice zavedena, jaké jsou následky jejího zavedení, proč tato prohibice nefunguje tak, jak se od ní očekávalo a co nového přinesla pro spořádané občany, kteří původně s drogami neměli nic společného. V této části nám ekonomie pomůže objasnit i na první pohled s ekonomikou nesouvisející oblasti, jako je např. otázka zdravotních rizik vyplývajících z užívání drog nebo problematika užívání drog dětmi a mladistvými. Tato část bude dále doplněna o řadu reálných dat a skutečných příběhů (především ze Spojených států amerických, kde můžeme v průběhu 20. stol. nejlépe sledovat důsledky zavedení této prohibice, ale rovněž uvedeme i aktuální data z České republiky), na kterých si dokreslíme faktický průběh této prohibice. V poslední kapitole pak zaměříme naši pozornost na historický případ alkoholové prohibice v USA a budeme se snažit najít souvislosti mezi touto prohibicí alkoholu a dnešní drogovou prohibicí.

V této práci se tedy pouštíme na první pohled na velmi tenký led. Drogovou prohibici dnes přijímá většina lidí na celém světě jako danou realitu a málokdo se již zabývá samotnými důvody jejího uplatňování. Proč také? Drogy v současnosti představují celospolečenského nepřítele a drogová prohibice se stala hlavní zbraní v boji s ním. Politici, média, náboženské organizace, lékaři, rodiče dětí a mnozí další lidé se tak spojují v boji proti tomuto nepříteli a poskytují jednostranný pohled na drogovou problematiku. Boj proti drogám se také stal vynikajícím vládním prostředkem pro zlepšení se v očích veřejného mínění a je spojován s pozitivním, správným pohledem na činnost státu.³ Pokud se však pokusíme oprostit od tohoto jednostranného pohledu a necháme promluvit ekonomikou, dočkáme se možná nevšedních poznatků a z původně tenkého ledu se záhy dostaneme do prostředí pevných zákonů lidského jednání. Pusťme se tedy do zkoumání zdánlivě čistých vod všeobecně přijímaných pravd, neboť jak poznamenává Josef Šíma: „*Jen přemýšlením nad nevšedními otázkami je možné vymanit se z vlivu všudypřítomné politiky a politicky deformovaného myšlení a snít tak o lepším mechanismu fungování společnosti. To, co je dnes nepředstavitelné a politicky neprůchodné, může být zítra skutečností.*“⁴

³ Levine, Harry G.: The Secret of Worldwide Drug Prohibition: The Varieties and Uses of Drug Prohibition, The Independent Review, v. VII, n. 2, Fall 2002, str. 165 – 180.

⁴ Šíma, Josef: Předmluva k českému vydání: Rothbard, Murray N.: Ekonomie státních zásahů, Liberální institut, Praha, 2001, str. 14 – 15.

1 Ekonomie a drogy

Ekonomie je vědou o lidském jednání, která je postavena na první pohled na nejtriviálnějším, ale v zásadě na nejzákladnějším a nejpodstatnějším společenském axiomu – lidé jednají a jejich jednání je účelné, tj. každý člověk se snaží svým jednáním dospět k subjektivně lepší situaci, než je ta, v níž se právě nachází.⁵ Ekonomie následně zkoumá důsledky tohoto lidského jednání, důsledky voleb jednotlivců, přičemž samotné volby a rozhodování nechává na každém jednom člověku. Ekonomie tedy jinými slovy neradí člověku, co by měl dělat, ale zabývá se sledováním a popisováním logických důsledků, které vyplývají z individuálních voleb a preferencí každého člověka.

Plně v souladu s tímto základním axiomem ekonomie pak budeme přistupovat i my k našemu ekonomickému zkoumání o drogách. V této kapitole se tak budeme postupně snažit včlenit problematiku užívání drog, obchodu s nimi a státních zásahů v drogové oblasti do základního rámce ekonomické teorie. Na začátku se krátce zastavíme u principu vlastnictví sebe sama, principu, jenž sice nebývá často předmětem studia ekonomie (spíše se jím v historii zabývala řada politických filosofů, jako byl např. John Stuart Mill), ale který je pro náš další výklad nezbytný. Jak bychom totiž mohli zkoumat lidské jednání a mluvit o jeho účelnosti, pokud by bylo lidem upřeno vlastnictví jejich těla a znemožněno rozhodování o jeho použití. V dalších částech se pak již zcela zaměříme na základní stavební kameny ekonomické teorie (teorii užitku, teorii demonstrovaných preferencí, mechanismus fungování svobodného trhu a dobrovolnou směnu na trhu), na nichž aplikujeme námi zkoumanou oblast drog. Na závěr přidáme ještě do našeho výkladu stát a popíšeme si základní koncept státních zásahů, znovu vztažený k drogové problematice, a rovněž se zamyslíme nad úlohou těchto státních zásahů ve svobodné společnosti a nad argumenty, které jsou uváděny pro jejich obhajobu.

1.1 Princip vlastnictví sebe sama a sledování vlastního zájmu člověka

Jak bylo řečeno již v úvodu této práce, tak ekonomie je v nejobecnějším popisu vědou o lidském jednání. Lidé mohou jednat v zásadě dvěma způsoby: buď dobrovolně, nebo z donucení. I když se můžeme v historii často setkat s tím, že někteří členové společnosti byli násilně nuceni chovat se proti své vůli (např. otroci ve starověkém Římě nebo Černoši v Americe před zrušením otroctví), tak postupem času převládlo ve většině částech světa jednání vycházející ze svobodné vůle každého člověka. Lidé si uvědomili, že existence svobodné vůle a svobodného rozhodování jim může přinést daleko větší společenský prospěch než jednání založené na násilí, agresi nebo vykořisťování určitých skupin obyvatelstva.⁶ Položme si však na tomto místě otázku, co je základním a nezbytným znakem veškerého svobodného lidského jednání.

Pro svobodné lidské jednání je důležité, aby každý konkrétní člověk byl vlastníkem sebe sama, vlastníkem svého těla a rozhodoval o použití tohoto svého těla, nebo-li jak píše Josef Šíma: „*Je-li člověk volní bytostí, pak má kontrolu sám nad sebou, tj. myslí, rozhoduje se a určuje, jakým způsobem se (on, tedy jeho tělo) bude chovat. Kdyby člověk výlučně nerozhodoval o svém těle, přestal by být člověkem – byl by hmotou, o které rozhoduje někdo jiný.*“⁷ Každý člověk tedy musí být jediným a svrchovaným vládcem nad svým tělem, pokud by tomu totiž tak nebylo, pak nemůžeme hovořit o svobodném lidském jednání (proto římsští nebo černošští otroci nebyli svobodnými jedinci, ale ve své podstatě jen určitými výrobními prostředky, o jejichž použití rozhodoval jejich majitel). Jakákoliv svobodná společnost musí bezezbytku spočívat na principu vlastnictví sebe sama, každý jeden jedinec musí být tím, kdo v konečném důsledku rozhodne, co se s jeho tělem stane, tj. každý člověk musí

⁵ Ekonomii jako vědu o lidském jednání nejlépe rozpracoval Ludwig von Mises ve svém mistrném díle *Human Action* a dále Misesův nástupník a pokračovatel Murray N. Rothbard v *Tržní svazkové Man, Economy and State a Power and Market*.

⁶ Ludwig von Mises v této souvislosti píše: „*Lidé se snažili pohlížet na své bližní stejně jako na zvířata a nakládat s nimi odpovídajícím způsobem. Používali biče, aby přinutili otroky na galejích a vlekové nákladní čluny pracovat jako zapřažená zvířata. Zkušenost však ukázala, že tyto metody nespoutaného týrání přinášely velmi neuspokojivé výsledky. I ti nejméně obratní a nejhlupejší lidé dosáhli větších úspěchů, když pracovali dobrovolně než ve strachu z biče... Otročká práce zmizela, protože jednoduše nemohla obstát v konkurenci svobodné práce, její nerentabilita zpečetila její osud v tržním hospodářství.*“ Viz Mises, Ludwig von: *Human Action: A Treatise on Economics*, Yale University Press, 1949, Fourth revised edition, str. 629 a 630.

⁷ Šíma, Josef: *Ekonomie a právo*, Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, Praha, 2004, str. 131.

vlastnit své tělo, jinak nutně vznikne konflikt – lidé budou moci být beztrestně zabíjeni, zotročováni či jinak zneužíváni.⁸

Svoboda každého jednotlivce se tedy projevuje v tom, že vlastní své tělo a rozhoduje o jeho použití, tj. využívá ho ke sledování svého vlastního zájmu. To vyplývá z podstaty věci. Pokud je člověk vlastníkem jakéhokoli materiálního statku, pak má také veškerá majetková práva k tomuto statku náležející (může s ním nakládat dle libosti, může ho využívat ve svůj prospěch, může ho nechat ležet ladem, nebo se může svobodně rozhodnout, že ho zničí). Jestliže toto platí o materiálních věcech, pak to samé ale musí bezvýhradně platit i pro vlastnictví sebe sama, pro vlastnictví svého těla, jinak by byl popřen samotný institut soukromého vlastnictví. Murray Rothbard v této souvislosti dokonce píše, že lidská práva (tj. práva na vlastnictví sebe sama) jsou ve skutečnosti jen určitým druhem práv majetkových: „*Vlastnická práva jsou neoddělitelně také právy lidskými...v nejhlubším smyslu ani žádná jiná práva kromě práv majetkových neexistují. Tato skutečnost platí v několika smyslech. Především je přirozenou skutečností, že každý člověk vlastní sám sebe a je sám sobě pánem. Lidská práva člověka, která jsou ve svobodné společnosti chráněna, jsou vlastně představována vlastnickým právem každého člověka k sobě samému a z tohoto práva se odvíjí jeho právo na materiální statky, jež vyrábí.*“⁹

Člověk, jako svobodná bytost, tedy plně rozhoduje o tom, jak naloží se svým tělem. Každý svobodný jedinec je tak konečným arbitrem, který rozhodne např. o tom, jestli použije své tělo k práci, nebo naopak k zahálení, jestli se bude snažit své tělo ochraňovat (bude jíst zdravě, bude pravidelně sportovat), nebo jestli bude naopak své tělo postupně opotřebovávat (bude kouřit, pít alkohol nebo brát jiné drogy). Ať se však rozhodne jakkoli, tak je to jen a pouze v jeho kompetenci, neboť, jak píše John Stuart Mill ve své slavné eseji O svobodě: „*Nad sebou samotným, nad svým tělem a svojí duší je člověk jediným a nezávislým vládcem. Dokud rozhodnutí člověka a jeho následné činy nebudou ohrožovat ostatní, tak by tyto lidské aktivity měly ležet uvnitř chráněného území lidské svobody.*“¹⁰ Podobnou myšlenku pak nacházíme i v dílech Milтона Friedmana: „*Každý člověk má stejné právo na svobodu. Jedná se o důležité a základní právo právě z toho důvodu, že lidé jsou odlišní a jeden člověk bude chtít nakládat se svojí svobodou jinak než ostatní.*“¹¹

Zatímco princip vlastnictví sebe sama musí platit ve svobodné společnosti vždy, všude a bez výjimek (jinak, jak jsme si již řekli, bude docházet ke konfliktům mezi jednotlivými lidmi), tak právo na využívání svého těla pro sledování svého vlastního zájmu má jedno důležité omezení. Toto právo je omezeno svobodou ostatních jedinců společnosti dělat totéž. Člověk proto musí při sledování svého vlastního zájmu brát v úvahu, aby výkonem tohoto práva nezasahoval do stejných práv ostatních členů společnosti. Pokud by se totiž nechoval v souladu s touto skutečností, tak by byl, stejně jako u vlastnictví sebe sama, porušen základní princip soukromého vlastnictví. Lidé by svým jednáním mohli beztrestně zasahovat do výsadního postavení jiných členů společnosti (mohli by např. beztrestně okrádat jiné o plody jejich práce, nebo je dokonce zabíjet).

Shrňme si tedy na závěr této kapitoly všechny důsledky, které můžeme z principu vlastnictví sebe sama vyvodit pro oblast drog. Pokud se člověk rozhodne užívat drogy, pak se v podstatě (v souladu s tímto principem) jedná jen o jeden z mnoha případů, kdy takovýto člověk rozhoduje o použití svého vlastního těla pro sledování vlastního zájmu (tedy stejně jako, když se rozhodne pracovat, sportovat, učit se apod.). Pokud je naopak člověku upřena možnost užívat drogy, tak je mu de facto znemožněno rozhodovat o použití svého těla. Pokud na druhé straně zasahuje člověk, který užívá drogy (prokazatelně díky jejich užívání), do práv jiných členů společnosti, pak mu může být toto chování zakázáno nebo může být přinucen kompenzovat způsobenou újmu (na tomto místě je důležité poznamenat, že se tento zákaz nebo tato kompenzace týká jen a pouze takového jedince, který se tohoto chování dopouští, nikoli všech lidí, kteří užívají drogy). Každý konkrétní jedinec užívající drogy se tedy musí bezesporu zodpovídat ze svého jednání stejně jako kdokoliv jiný a musí nést

⁸ Tamtéž, str. 51.

⁹ Rothbard, Murray N.: *Ekonomie státních zásahů*, Liberální institut, Praha, 2001, str. 373.

¹⁰ Mill, John Stuart: *On Liberty*, The Harvard Classics, New York: P.F. Collier & Son, 1909–14; Vol. XXV, Part 2, Chapter IV. Millova esej *On Liberty* je rovněž zdarma dostupná v elektronické podobě na: <http://www.bartleby.com/25/2/>.

¹¹ Friedman, Milton: *Kapitalismus a svoboda*, Jinočany : H & H, 1994, str. 168 – 169.

následky tohoto svého chování (to se týká jak případů, kdy dochází k zásahu do práv ostatních členů společnosti uživatelem drog pod jejich vlivem, tak např. i případu, kdy drogově závislý člověk odhodí na dětském hřišti použitou jehlu, kterou se může následně kdokoliv nakazit apod.).¹²

Na tomto místě je důležité poznamenat ještě jednu věc. Z předešlého výkladu by se totiž mohlo zdát, že každý člověk přesně ví, jak nejlépe využít své tělo pro sledování svého vlastního zájmu, nebo-li že každý člověk zná svůj vlastní zájem nejlépe. To je však omyl, nic takového nám teorie lidského jednání neříká. Tato teorie nám říká jen a pouze to, že každý člověk se snaží sledovat svůj vlastní zájem takovým způsobem, jaký pokládá za nejlepší (tj. snaží se maximalizovat svůj užitek ze všech mu dostupných alternativ, viz následující kapitola). I když se může později ukázat, že se ve svém jednání někteří jedinci mylili (někteří závislí lidé mohou později litovat, že v minulosti začali užívat drogy), tak to nic neubírá na podstatě této teorie, naopak jde jen o logický důsledek toho, že všichni žijeme ve světě nejistoty a rizika. Protože je budoucnost neznámá a nejistá, tak možnost omylu není v teorii lidského jednání v rozporu s racionálním jednáním člověka.¹³ Jednoduše řečeno v ekonomii neexistuje žádný dokonale moudrý člověk, ekonomie naopak pracuje s reálným a chybným člověkem (jak poznamenává Ludwig von Mises, tak ideálním, perfektním a vševědoucím tvorem může být jen Bůh).¹⁴

1.2 Teorie užítku a teorie demonstrováných preferencí

Hlavním tématem této kapitoly se stane hodnocení a preference jednotlivců, neboť jak píše Murray N. Rothbard: „*Hodnocení a preference jednotlivců představují ústřední téma ekonomické teorie. Ekonomie zkoumá logické vlastnosti a důsledky existence individuálních hodnocení a preferencí. Věci do této analýzy samozřejmě vstupují, neboť bez věcí, kterých si je možné cenit, by nemohlo být žádného hodnocení. Avšak podstatnou a hnací silou lidského jednání, a tím pádem i jím vytvářené lidské tržní ekonomiky, jsou právě hodnocení jednotlivců. Jednání je výsledkem volby mezi jednotlivými alternativami. Každá volba odráží hodnoty, tj. preference jednotlivců ohledně alternativních možností.*“¹⁵

„Lidé jednají a jejich jednání je účelné“ – toto je základní pravidlo společenského jednání, které odlišuje člověka jako volní bytost od ostatních živočišných druhů na naší planetě.¹⁶ Člověk si představuje různé situace, které mohou nastat, tyto situace poměřuje a následně si z nich vybírá ty, které mu nejvíce vyhovují. Své jednání pak zaměřuje na dosažení těchto toužebných stavů, nebo-li na dosažení takového stavu, který mu přináší nejvyšší očekávaný užitek. Užitek je v tomto případě čistě subjektivní veličinou. Na světě proto existují lidé, jimž přináší nejvyšší užitek uspokojení jejich základní touhy po jídle, pití, po pěkném bydlení nebo automobilu, vedle lidí, kterým přináší nejvyšší užitek uspokojení v sexu nebo v užívání drog, stejně tak se na světě můžeme setkat s lidmi, kterým přináší nejvyšší užitek realizace jejich ega v politice nebo v jiné rozhodovací funkci, stejně jako s lidmi, jimž nejvyšší užitek přináší duchovní oblast a oprostění se od materiálního světa apod.

O lidském jednání můžeme tedy obecně říci, že jeho prostřednictvím se lidé snaží substituovat více uspokojující stav za stav méně uspokojující, přičemž zde nehraje žádnou roli, co si který člověk pod tímto stavem představuje. Rozdíl mezi těmito stavy lze pak považovat za osobní přírůstek, zisk. Zisk

¹² V této souvislosti řada autorů upozorňuje na to, že takovýto případ se může stát jen na veřejných dětských hřištích, kam má přístup kdokoliv. Kdyby byla dětská hřiště soukromými pozemky, pak by měl jejich vlastních jistě zájem na tom, aby tam žádní drogoví uživatelé neměli přístup, viz Mercer, Ilana: Addicted to the Drug War, Mises Daily Article, Ludwig von Mises Institute, 12/2001.

¹³ Diskusi o problematice znalosti vlastního zájmu lze najít např. v: Rothbard, Murray N.: Ekonomie státních zásahů, Liberální institut, Praha, 2001, str. 331 – 333.

¹⁴ Mises, Ludwig von: Human Action: A Treatise on Economics, Yale University Press, 1949, Fourth revised edition, str. 97.

¹⁵ Rothbard, Murray N.: Ekonomie státních zásahů, Liberální institut, Praha, 2001, str. 17.

¹⁶ Člověk je veden ve svém jednání lidským rozumem (lidské jednání je tedy nutně jednáním racionálním), zatímco všichni ostatní živočichové jsou vedeni svými pudry, které směřují k zachování jejich života a k rozmnožování se. Člověk tak umí na rozdíl od ostatních živočichů kontrolovat své sexuální touhy i vůli k životu, proto dokáže např. spáchat sebevraždu, tj. obětovat svůj život. V jistém ohledu tak můžeme říci, že život je pro člověka výsledkem běžné subjektivní volby (mezi žitím a nežitím, tj. smrtí), stejně jako je celibát výsledkem přání oprostít se od světských požitků. Ve svém důsledku však jde jen o jednu z mnoha rozhodnutí, které člověk činí během svého života za účelem dosažení jím zvolených cílů, viz Mises, Ludwig von: Human Action: A Treatise on Economics, Yale University Press, 1949, Fourth revised edition, str. 19 - 20.

je v tomto primárním významu čistě subjektivní veličinou, jedná se o zvýšení pocíťovaného štěstí jednajícího člověka. Jde tedy o psychický jev, který nemůže být nijak objektivně změřen ani nijak interpersonálně poměřován (nemůžeme jednoduše říci, že sportující člověk nebo člověk poslouchající hudbu pocíťuje z takovéto činnosti vyšší užitek, než člověk užívající drogy, nebo naopak). Cílem lidského jednání je vždy uspokojení touhy každého konkrétního jednajícího člověka, přičemž zde neexistuje žádný jiný standard většího či menšího uspokojení než hodnotový soud tohoto každého konkrétního jedince, který se liší člověk od člověka. Neexistuje zde proto žádné objektivní hledisko, které by říkalo, že uspokojováním určité alternativy dosáhne člověk vyššího užitku než uspokojováním alternativy jiné, nebo-li žádný jiný člověk není způsobilí prohlašovat, co by mohlo udělat jiného člověka šťastnějším nebo naopak méně šťastným.¹⁷

Jednání každého člověka tedy představuje volbu mezi dostupnými alternativami, přičemž člověk se snaží svým jednáním uspokojit ty přání a potřeby, jichž si cení nejvíce. Preference člověka ohledně těchto dostupných alternativ lze pak jednoduše vyvodit z toho, jaké jednání si zvolil, nebo-li jeho skutečnou volbou. A tak dá-li člověk přednost užívání drog např. před prací, lze z toho odvodit, že první alternativa byla preferována před alternativou druhou. Podobně, utratí-li člověk např. dvě stě korun za marihuanu, lze z tohoto odvodit, že preferoval nákup marihuany před jakýmkoliv jiným, alternativním použitím těchto peněz. V obou těchto případech daný člověk jen demonstroval svojí skutečnou volbou své subjektivní preference (nebo-li použil své tělo a svoji mysl za účelem dosažení svých preferovaných cílů).¹⁸

Stejně tak, jako nemožnost dohledat se objektivního srovnání užitku, neexistuje v ekonomii ani žádný prostor pro hodnocení, jaké chování je správné a jaké je naopak abnormální, zvrácené nebo škodlivé (připomeňme si znovu hodnotovou neutralitu ekonomie). Ekonomie nám tedy nemůže říci nic o tom, že je člověk zvrácený, protože preferuje užívání drog před prací. Ekonomie nám může jenom ukázat, že se takovýto člověk odlišuje od ostatních lidí, protože si cení, v souladu s teorií užitku a teorií demonstrovaných preferencí, více užívání drog před ostatními alternativami. Ludwig von Mises shrnul velmi výstižně tuto myšlenku ve svém díle: „*Antropologicky můžeme rozlišovat mezi lidmi, kteří se chovají stejně jako většina společnosti a lidmi, kteří se chovají atypicky v rámci této společnosti, stejně tak můžeme biologicky rozlišovat mezi lidmi, kteří se snaží svým chováním chránit své vitální síly a těmi, jejichž chování můžeme označit za sebe-destruktivní, stejně tak můžeme z etického hlediska rozlišovat mezi těmi, kteří se chovají správně a těmi, kteří se chovají jinak, než by se měli chovat. V rámci společenské vědy o lidském jednání však není žádný prostor pro takovéto rozlišování. Jakékoli zkoumání lidského jednání proto musí být vždy čistě subjektivní a arbitrární... Ekonomie se odráží v lidském chování, není o tom, co lidé nebo skupiny lidí říkají o hodnotách nebo soudech, ale o tom, jak jednají.*“¹⁹

Co by nám tedy měla tato kapitola poskytnout pro účely našeho ekonomického zkoumání o drogách, je to, že na základě teorie užitku a teorie demonstrovaných preferencí (jako nedílných součástí teorie lidského jednání) neexistuje rozdíl mezi člověkem, který uspokojuje své přání a potřeby užíváním drog a člověkem, který uspokojuje tyto přání a potřeby jakýmkoli jiným způsobem, stejně tak, jako neexistuje žádný objektivní soud, který by byl s to prohlásit, jaký způsob uspokojování potřeb a přání člověka je správnější, vhodnější nebo lepší a jaký způsob je naopak méně vhodný, špatný či nesprávný. Lidé tak chtějí drogy ze stejných důvodů, ze kterých chtějí jakékoliv jiné statky, tj. aby uspokojili své přání a potřeby a zvýšili tak svůj užitek, proto bychom měli přijmout lidskou touhu po drogách jako přirozenou a v zásadě morálně neutrální hodnotu.²⁰

¹⁷ Nejjasnější a nejpodrobnější formulaci teorie lidského jednání, teorie subjektivního užitku a nemožnosti interpersonálního srovnání těchto subjektivních užiteků podává dílo Ludwiga von Misesa: *Human Action: A Treatise on Economics*, Yale University Press, 1949, Fourth revised edition, str. 11 - 98. Tato kniha je dostupná v elektronické podobě na: <http://www.mises.org/humanaction.asp>.

¹⁸ Blíže k otázce demonstrovaných preferencí a výhradám, které byly proti tomuto principu vzneseny viz Rothbard, Murray N.: *Ekonomie státních zásahů*, Liberální institut, Praha, 2001, str. 18 - 28.

¹⁹ Mises, Ludwig von: *Human Action: A Treatise on Economics*, Yale University Press, 1949, Fourth revised edition, str. 95 - 96.

²⁰ Šima, Josef, Šťastný, Dan: „Zločiny“ bez obětí, Liberální institut, 8/2004.

1.3 Dobrovolná směna a svobodný trh

V předešlé kapitole jsme si ukázali, jak se člověk rozhoduje o volbě nejvhodnější alternativy ze všech možností, které se mu nabízejí. Řekli jsme si, že každý člověk si na základě svých subjektivních preferencí vybírá tu alternativu, která mu přináší nejvyšší očekávaný užitek. Pokud tedy člověk utratí peníze za nákup drog, pak z toho můžeme vyvodit, že preferoval nákup drog před jakýmkoliv jiným, alternativním, použitím svých peněz. Jak je to ale s druhou stranou trhu, tj. s obchodníky s drogami? Jak vůbec může člověk, který se rozhodl použít své peníze na nákup drog, tyto drogy získat? Odpověď na tyto otázky nám poskytne opět ekonomie, a to prostřednictvím teorie dobrovolné směny a mechanismu fungování svobodného trhu.

Pokud jsme použili teorii užitku a teorii demonstrováných preferencí na jednotlivé uživatele drog, pak nám nic nebrání v tom, abychom do těchto teorií zasadili i druhou stranu trhu, tj. obchodníky s drogami. Rozhodne-li se tak člověk vlastníci drogy (ať je již sám vyrobil, či jinak získal), prodat je, pak tím jen demonstruje, stejně jako v případě uživatelů drog, své preference, nebo-li směnou drog za peníze takovýto člověk demonstruje, že si cení více peněz získaných z obchodu před dalším držetím drog. Zároveň se touto směnou zvyšuje i jeho celkový užitek.

Spojení uživatele a prodejce drog do vzájemné interakce pak představuje dobrovolnou směnu na trhu. Průvodním znakem každé tržní směny je její oboustranná výhodnost, což dokládá již samotná skutečnost, že k takovéto směně vůbec dochází. Obě strany očekávají z této směny prospěch, obě od ní očekávají zvýšení svých užiteků (poptávající ji uskutečňuje z toho důvodu, že přikládá větší hodnotu získanému zboží před vynaloženými penězi, zatímco nabízející naopak přikládá větší hodnotu získaným penězům před prodaným zbožím). Dobrovolnost a výhodnost jsou tedy základními prvky každé takovéto směny. Pokud při této směně nejsou dotčeny nezúčastněné strany, což si lze jen stěží představit (samotným aktem prodeje drog bude stěží někdo nezúčastněný poškozen na svých právech), pak můžeme bezezbytku prohlásit, že dobrovolná směna zvyšuje, kromě užiteků zúčastněných stran, i celospolečenský užitek (obě strany směny získávají, přičemž nikdo jiný netratí). Důležité je však na tomto místě poznamenat, že dobrovolná směna může probíhat jen na svobodném trhu, kde není žádná strana směny nucena do ní vstupovat, nebo naopak od ní upouštět, nedobrovolně, tj. na základě přinucení třetí stranou (otázkou zásahu třetí strany do dobrovolné směny se budeme zabývat v následující kapitole).²¹

Výše zmíněné poznatky o výhodnosti dobrovolné směny lze ilustrovat na příkladu pasáže z knihy Edmonda Abouta: „*Na směně je obdivuhodné to, že prospívá oběma smluvním stranám... Každý z nich tím, že dává to, co má, za to, co nemá, udělá dobrý obchod... K tomu dochází při každé svobodné a upřímné směně... Ať už prodáváte či kupujete, jedná se vlastně o projev vyjádření preferencí. Nikdo vás totiž nenutí vzdát se jakýchkoliv vašich věcí výměnou za věci ostatní.*“²² Ve stejném duchu píše i Walter Block: „*Argumentem pro legalizaci drog může být svobodný trh, na kterém pokud se uskutečňuje dobrovolná směna, tak je tato směna výhodná pro obě strany obchodu. Kdyby totiž tato směna nebyla výhodná pro obě strany, tak by se vůbec neuskutečnila. Pokud je někdo ochoten prodat např. gram kokainu za 100 dolarů, tak musí v době uskutečnění tohoto obchodu přikládat větší hodnotu získaným penězům před kokainem, a kupující strana musí naopak přikládat větší hodnotu gramu kokainu před penězi za něj vydanými. Jestli toto platí, pak je tento obchod výhodný pro obě strany, obě strany na něm získávají.*“²³

Na svobodném trhu tedy v zásadě neexistuje rozdíl mezi uživatelem a prodejcem drog, obě strany totiž sledují prostřednictvím dobrovolné směny jen svůj vlastní zájem. A i když je jejich zájem přesně opačný (poptávající chce koupit drogy, zatímco nabízející chce drogy prodat), tak mechanismus fungování svobodného trhu způsobí, že se nakonec zvýší užitek obou stran. Ekonomie nám tak skrze

²¹ K otázce dobrovolné směny na svobodném trhu a kritice zasahování státu do takovéto směny viz: Rothbard, Murray N.: *Ekonomie státních zásahů*, Liberální institut, Praha, 2001, str. 53 - 60.

²² About, Edmond: *Handbook of Social Economy*, Straham, 1872, str. 104. Viz též Rothbard, Murray N.: *Ekonomie státních zásahů*, Liberální institut, Praha, 2001, str. 58.

²³ Block, Walter: *Drug Prohibition and Individual Virtue*, *Review of Political Economy*, Volume 8, Number 4, 1996, str. 433-436.

teorii dobrovolné směny na trhu dokáže podat vysvětlení, proč vůbec dochází k obchodu s drogami a proč je tento obchod výhodný pro obě strany směny.

1.4 Stát a drogy

V poslední kapitole této první části práce završíme naše teoretické zkoumání o vztahu ekonomie a drog, a to tím, že do našeho výkladu začleníme stát. Zatímco doposud jsme se zabývali základními ekonomickými principy, jimiž jsme se snažili popsat chování a motivy svobodně se rozhodujících jedinců ve společnosti, tak nyní zaměříme naši pozornost na analýzu státních zásahů, které dopadají na oblast drog. Tato kapitola by nám tak měla sloužit jako jakýsi výchozí bod do dalších částí práce, ve kterých se budeme zabírat povětšinou právě úlohou státu v drogové problematice. Na tomto místě si proto stručně popíšeme samotný základní koncept státních zásahů a rovněž se zamyslíme nad různými argumenty, jež jsou uváděny ve prospěch těchto státních zásahů v drogové oblasti (tj. ve prospěch drogové prohibice).

1.4.1 Obecně o státních zásazích

Jak píše již mnohokrát zmiňovaný Murray Rothbard, tak stát se liší ode všech ostatních institucí ve společnosti, protože on a pouze on smí legálně zasahovat do skutečných či potenciálních směn mezi ostatními lidmi.²⁴ Stát tak má právo přikazovat jednotlivým členům nebo skupinám společnosti, aby dělali nebo naopak nedělali určité věci, může regulovat či jinými způsoby ovlivňovat směnu na trhu mezi dvojicí subjektů a nebo může takovouto směnu zcela zakazovat. Všechny tyto druhy státních zásahů pak představují hegemonický vztah mezi státem (jakožto od společnosti odtržené a nad společnost postavené organizace) a jeho obyvateli, jež je v protikladu se smluvním vztahem mezi jednotlivými členy společnosti, který je založen na dobrovolnosti a výhodnosti (viz předešlá kapitola). Pokud jsme se tedy v předešlém výkladu zabývali tím, jak se projevuje užívání drog a obchod s nimi ve svobodné společnosti na svobodném trhu, pak si musíme ukázat i to, jaké dopady na tuto oblast má stát a jeho aktivity.²⁵

Vzájemná směna drog za peníze mezi poptávajícím a nabízejícím představuje v dnešním světě státem zakázanou činnost, tedy případ nejtvrďšího státního zásahu do svobodné společnosti. Podívejme se však, jaké důsledky to přináší pro dotčené subjekty. Obchod s drogami představuje, jak jsme si již ukázali v předešlé kapitole, dobrovolnou směnu mezi prodávajícím a kupujícím, při níž obě strany této směny demonstrují svoji svobodnou vůli takovýto obchod uskutečnit. Skutečným uskutečněním této směny pak dochází ke zvýšení celkových užitků zúčastněných stran a potažmo i ke zvýšení celospolečenského užitku (jak jsme si již také dokázali). Jak je to ale v případě, že stát do této dobrovolné směny nějakým způsobem zasahuje (v případě drog ji dokonce celou zakazuje)? Jak v takovémto případě mohou uživatelé a prodejci drog demonstrovat své preference a tím zvyšovat svůj užitek? Odpověď je prostá. Nijak! Takový člověk, který je přinucen vzdát se části svého užitku (prodeje nebo užívání drog), musí měnit své chování (musí se buď zříci své činnosti, nebo přesunout své aktivity k méně hodnocené alternativě, nebo se snažit obejít daný zákaz), tím však dochází k poklesu jeho celkového užitku a již tak nemůžeme hovořit o jeho maximalizaci. Pokud díky státním zásahům klesá osobní užitek takto dotčených lidí, pak nutně musí klesat i celkový společenský užitek.

Když tak srovnáme přímé dopady státních intervencí na užitky účastníků dobrovolné směny se situací, kdy existuje svobodná směna na trhu, pak zjišťujeme, že v případě násilných státních zásahů nikdy nemůžeme docílit maximalizace společenského užitku, neboť jak píše Murray Rothbard: „*Je-li lidem ponechána svoboda jednat, budou tak činit vždy takovým způsobem, který dle jejich názoru maximalizuje jejich užitek, tj. dostane je na nejvyšší možnou pozici na jejich hodnotových škálách. Jejich ex ante užitek bude maximální. K jakémukoli jednání, k jakékoli směně, jež se uskutečňuje na*

²⁴ Rothbard, Murray N.: *Ekonomie státních zásahů*, Liberální institut, Praha, 2001, str. 55.

²⁵ Na tomto místě uvádíme jen nezbytný úvod do problematiky státních zásahů v oblasti drog, podrobný popis nalezneme ve 3. kapitole této práce (viz kapitola 3.1 Základní ekonomické souvislosti drogové prohibice).

svobodném trhu, nebo obecněji řečeno ve svobodné společnosti, dochází kvůli očekávanému zisku každé ze zúčastněných stran. Rozhodneme-li se použít termín „společnost“, abychom obsáhli všechny transakce, ke kterým dobrovolná směna jednotlivců vedla, můžeme říci, že svobodný trh maximalizuje společenský užitek, neboť užitek každého roste... Násilný zásah na druhé straně znamená sám o sobě, že jeden člověk nebo několik lidí je přinuceno dělat něco, co by jinak nedělali, kdyby k intervenci bývalo nedošlo. Člověku, který z důvodu takovéto intervence mění své chování, tak klesá jeho užitek z dané činnosti. Jakákoli intervence tak způsobuje pokles užítku dotčených lidí.“²⁶

Dostáváme se tak k důležitému poznatku, že žádný státní zásah (ať již na straně uživatelů drog, nebo na straně obchodníků s drogami), který není podložen skutečně prokazatelnou společenskou újmou, vždy snižuje celkový společenský užitek. Jakákoliv státní regulace (zdanění, prohibice) zasahující do dobrovolné směny zpomaluje tržní síly, které směřují k efektivnosti, tj. k uspokojení spotřebitelských požadavků, nebo-li dochází k oddalování protnutí nabídky se skutečnou poptávkou.²⁷ Obecně pak můžeme říci, že státní zákaz obchodování s drogami porušuje základní lidské právo na smluvní svobodu. Každý pokus regulovat drogový obchod je tak omezením svobody kupujících a prodávajících. Navíc takovéto omezení není dvakrát smysluplné. Stát jím totiž zabraňuje kupujícím od projevování svobodné vůle a na druhé straně nutí obchodníky s drogami chovat se při plnění přání zákazníků nelegálně (tj. prodávat drogy na černém trhu). Drogovou prohibicí tak ad absurdum vzniká podle některých autorů zločin bez oběti.²⁸ Poptávající jsou trestáni za to, že uspokojují své potřeby a nabízející za to, že se jim tyto potřeby snaží splnit.

Není jistě žádných pochyb o tom, že nadměrné pití alkoholu, nadměrné kouření cigaret nebo nadměrné užívání drog poškozuje lidské zdraví. Otázkou však zůstává, zda má stát právo zasahovat do svobodné společnosti, aby ochránil lidi od těchto aktivit. Ve zbytku této kapitoly se proto blíže podíváme na hlavní argumenty, které jsou často uváděny v souvislosti se snahou ospravedlnit tyto státní zásahy.

1.4.2 Argument veřejného zdraví

Jedním z hlavních argumentů, který stát používá pro obhajobu drogové prohibice, je, že se jejím prostřednictvím snaží chránit veřejné zdraví.²⁹ Pokud však pomineme skutečnost, že nic takového jako veřejné zdraví v realitě neexistuje (každý člověk má své vlastní zdraví jako součást vlastnictví svého těla, veřejnost žádným takovým tělem nedisponuje, nemůže tedy být ani zdravá, ani nemocná), pak se dostáváme k závažné otázce mezi státního vměšování se do svobodného lidského jednání. Většina lidských činností sebou totiž nese potenciální zdravotní rizika (např. řízení automobilu může při dopravní nehodě znamenat vážné poškození zdraví nebo dokonce smrt, stejně tak jako sport sebou nese velkou pravděpodobnost úrazu, o vlivu nezdravé stravy nebo kouření cigaret na lidské zdraví ani nemluvě). Na tomto místě tak vyvstává zásadní otázka: má stát ve všech případech, kdy hrozí potenciální riziko ohrožení lidského zdraví, preventivně zakázat dané činnosti? Má např. zakázat jízdu automobilem, má zakázat veškerý sport (snad jen s výjimkou šachů, kde se nepředpokládají žádné vážnější úrazy), má zakázat prodej nezdravých jídel, aby předešel vážným zdravotním rizikům ve společnosti?

Jistě nikdo nepřemýšlí o tom, že by stát měl zakázat prodej a konzumaci všech tučných jídel, protože přinášejí neblahý vliv na lidské zdraví, ani o tom, že by měl zakázat automobilovou dopravu, protože každoročně na silnicích umírají v důsledku dopravních nehod stovky lidí. V logice státního argumentu o ochraně veřejného zdraví však jde ve své podstatě o stejné činnosti. Jak užívání drog, tak konzumace nezdravého jídla, tak kouření tabáku, tak řízení automobilu, tak nadměrné přetěžování se při sportu

²⁶ Rothbard, Murray N.: *Ekonomie státních zásahů*, Liberální institut, Praha, 2001, str. 89.

²⁷ Mayer, Christopher: *Profits and Drugs*, The Free Market article, Volume 18, Numer 5, 5/2000.

²⁸ Viz např. Šíma, Josef, Šťastný, Dan: „Zločiny“ bez obětí, Liberální institut, 8/2004.

²⁹ V české Národní strategii protidrogové politiky na období 2005 až 2009 se můžeme v této souvislosti dočíst: *Česká republika bude při řešení problému užívání drog vycházet z konceptu Světové zdravotnické organizace Zdraví pro všechny v 21. století, podle něž představuje užívání drog problém ohrožení veřejného zdraví. Jde zejména o jeho možné nepříznivé sociální, zdravotní, trestněprávní, bezpečnostní a ekonomické dopady, jež mohou nepříznivě ovlivňovat zdravý vývoj jednotlivců i společnosti v širším společenském kontextu.* Viz Národní strategie protidrogové politiky na období 2005 – 2009. Úřad vlády ČR, 2005, str. 5. Tato publikace je dostupná v elektronické podobě na <http://www.drogy-info.cz/article/articleview/1781/1/123/>.

totiž představuje ohrožení lidského zdraví. Pokud se tedy stát již jednou pustí do této hry a v zájmu jakési představy veřejného zdraví zakáže určité chování, pak by měl být důsledný a zakázat všechna tato další potenciální nebezpečí (tím by se však samozřejmě z lidí stali nesvéprávné bytosti, jimž není dovoleno svobodně se rozhodovat o svém životě).

Argument veřejného zdraví, jako důvod pro drogovou prohibici, odsoudila již řada ekonomů, ale např. i samotných lékařů. Murray Rothbard v této souvislosti píše: „Každý člověk má právo na výběr. Můžeme vést jakoukoli propagandu proti kouření cigaret, ale musíme nechat občany, aby se svobodně rozhodli vést svůj život. Jinak bychom museli postavit mimo zákon všechny druhy možných příčin karcinogenů, včetně nošení těsných bot, nadměrného vystavování se slunci, stejně jako nadměrného požívání zmrzliny nebo másla. A pokud se takovýto zákaz ukáže nevyhnutelný nebo nemožný, pak by bylo v logice prohibice myslitelné uvěznit všechny neposlušné lidi do klece, kde by dostávali jen určitou míru slunečních paprsků, správnou dietu, náležitě padnoucí boty a podobně.“³⁰

Tuto myšlenku můžeme doplnit o výňatek z článku Josefa Šímy a Dana Šťastného: „Drogy nejsou zdaleka jediným zbožím, při jehož používání může dojít k poškození zdraví. Ročně přijde na silnicích o život mnohonásobně více lidí než v souvislosti s drogami, a přesto nikdo nemluví o zneužívání automobilů. Existují prostě věci (auta, řetězové pily, lyže, marihuana, majonéza, acylpyrin), které mohou za jistých okolností vést ke zdravotním problémům, popř. smrti... Jelikož toto riziko nikdy nelze odstranit, člověk žije nevyhnutelně v prostředí rizik a nejistot a čas od času se dozví, že někdo z ostatních lidí zemřel po použití drog, zlomil si vaz na lyžích, uřízl si ruku motorovou pilou, neobjevil včas zvýšenou hladinu cholesterolu v krvi... Zpravidla nikdo pak nezačne mluvit o problému lyží, natož potom o jejich zneužívání. Nikdo nikomu nevypálí kůlnu, když v ní najde lyže uložené na příští sezónu.“³¹

Velmi výstižně popsal neobhajtelnost argumentu veřejného zdraví i Norbert Gilmore: „Svoboda jedince se projevuje tolerancí takových aktivit jako je sport, nebo obecně využití volného času, s plným vědomím toho, že všechny tyto aktivity mohou přivodit tomuto jedinci zranění nebo dokonce smrt. Stát by pak musel zakázat veškeré tyto aktivity, které mohou být potenciálně nebezpečné pro zdraví člověka. Ti lidé, kteří se rozhodnou ve volném čase užívat drogy, jsou tak diskriminováni oproti ostatním jedincům, kteří si zvolili nezakázanou aktivitu (sport, automobilové závody, pití v hospodách). Proto aby tuto aktivitu mohli uskutečňovat, tak musí přestupovat zákony... To, že užívání některých drog může přivodit závislost na nich, nepopírá základní princip, že užívání drog je soukromé jednání. Závislost je zde rizikem této aktivity (stejně jako u automobilových závodů těžká zranění nebo smrt, u kouření tabáku návyk, u jedení tučných jídel možnost rakoviny nebo infarktu). Nahlížení na užívání drog jako na jakoukoli jinou soukromou aktivitu by pomohlo narušit současnou falešnou dichotomii mezi legálními a nelegálními drogami, kdy uživatelé alkoholu a tabáku jsou vnímáni rozlišně od uživatelů ostatních drog, i když vpravdě se jedná o podobné soukromé aktivity, pro něž se jedinec rozhodl. Tento přístup by také pomohl změnit náhled na užívání drog jako na morálně nepřístojné chování, čímž by pomohl omezit stigma, předpojatostem a diskriminaci proti uživatelům drog a komunitám, ke kterým patří. Společnost by pak nahlížela na tyto uživatele drog spíše jako na lidi se škodlivým zlozvykem, kteří potřebují pomoc, než jako na jedince dopouštějící se kriminální činnosti a zasluhující proto potrestání.“³²

Tuto část pak můžeme zakončit smutně ironickou úvahou psychologa Thomase Szasze, kterému se podařilo odhalit ve své nahotě pravý význam státního boje za veřejné zdraví: „V moderní západní společnosti dnes převládá představa terapeutického státu, což znamená, že se zde vytvořila představa, že nejvyšší společenskou hodnotou je zdraví. A ve jménu zdraví je pak v pořádku zavírat lidi, bit lidi, zbavovat je jejich ústavních práv a dokonce je i zabíjet.“³³

³⁰ Rothbard, Murray N.: For a New Liberty: The Libertarian Manifesto, Ludwig von Mises Institute, 2002, str. 93 – 119.

³¹ Šíma, Josef, Šťastný, Dan: „Zločiny“ bez obětí, Liberální institut, 8/2004.

³² Gilmore, Norbert: Drug Use and Human Rights, Journal of Contemporary Health Law and Policy, Montreal, 1996.

³³ Friedman, Milton, Szasz, Thomas. S.: On Liberty and Drugs, Essay on the Free Market and Prohibition, The Drug Policy Foundation Press, Washington D.C., 1992, str. 162

1.4.3 Argument nemorálního jednání

Řada lidí obhájí státní zásahy v oblasti drog z přesvědčení, že skrze nástroje drogové prohibice dokáže stát napravit nemorálnost voleb jednotlivých lidí. Jestliže jsou tedy lidé natolik nemorální, že si vyberou drogy namísto běžných statků, pak tito zastánci tvrdí, že by měl nastoupit stát a tyto nemravné volby napravit. Tímto argumentem se však znovu dostáváme do nepodložené oblasti morálních soudů, které jak již víme, nemají v ekonomii žádné místo. Když jednou začneme používat hodnotových soudů a řekneme, že užívání drog je nemorální, kde se pak máme zastavit a udělat tlustou čáru mezi tím, co je a co již není morálně ospravedlnitelné? Kde je pak ta hranice, která ještě dokáže ospravedlnit státní zásahy v boji za morální společnost? Ludwig von Mises k této věci velmi příkladně poznamenává, že každý, kdo obhájí státní zásahy v jedné oblasti rozhodování o tom, co je a co není morální, musí logicky začít obhajovat úplný totalitní diktát ve všech lidských činnostech: *„Obecně se považuje za úkol zákonodárství a správy, aby jednotlivec byl chráněn sám před sebou... Je jen otázkou, zda přesvědčení odpůrci požívání drog mají těm, kdo nejsou jejich názoru anebo nemají dostatečnou vůli žít zdrženlivě a střídavě, znemožnit jejich požívání úředním opatřením či nikoliv. O této otázce se nesmí pojednávat výhradně ve vztahu ke všem lidmi uznávaným zlům, jako jsou alkoholismus, morfinismus, kokainismus apod. Neboť jestliže zásadně přiznáváme většině státních příslušníků právo předepsat menšině, jak má žít, pak není možné zastavit se před požíváním alkoholu, morfia, opia, kokainu a podobných jedů. Proč nemá platit to, co platí o těchto jedech, také o nikotinu, kofeinu a jiných podobných jedech? Proč nemá stát také předepisovat, která jídla smíme jíst a kterých se máme vystríhat, protože jsou škodlivá? I při sportu dělávají mnozí víc, než jim dovoluje jejich síla. Proč by stát neměl zasahovat i zde?... Mnozí říkají, že špatná četba je ještě škodlivější než všechny tyto požitky. Máme dovolit tisku, který spekuluje s nejnižšími pudy lidí, aby kazil duši? Neměli bychom zamezit zveřejňování neslušných obrazů, provádění neslušných divadelních her, zkrátka všem lákadlům k nemravnosti?... A máme připustit, aby se podkopávala úcta před Bohem a církví hanopisy a hanlivými řečmi? Vidíme, že jakmile opustíme zásadu nevměšování státního aparátu do všech otázek životosprávy jednotlivce, dojdeme k tomu, že budeme upravovat a omezovat život do nejmenších podrobností. Zruší se osobní svoboda jednotlivce, ten se stane otrokem pospolitosti, čeledínem většiny.“*³⁴

Podobný argument můžeme nalézt i v díle již zmiňovaného Thomase Szasze: *„Pokud na drogy pohlížíme jako na politický problém, pak drogy představují stejný případ jako knihy, náboženství a jiné další věci. Stát, jako reprezentant určité většiny lidí, může vždy zavrhnout jakoukoli drogu, jakoukoli knihu nebo jakékoli náboženské praktiky a odmítnout je ostatním lidem jako nebezpečné, nemravné, šílené nebo ďábelské věci.“*³⁵

Můžeme tak být svědky toho, že argument nemorálního jednání selhává pod tíhou vlastních nedokonalostí (pokud tedy člověk nechce přenechat veškeré rozhodování o sobě samém na státních úřednicích a stát se tak de facto otrokem). Neexistuje jednoduše žádný obecně platný model morálního, správného života, a proto také neexistuje žádný důvod, který by ospravedlňoval státní zásahy (státní vynucování) na základě nemorálního jednání. Stejně jako v případě argumentu o veřejném zdraví by stát musel důsledně rozhodovat o tom, co je morální a co tedy povolí, a co už morální není, co tedy zakáže, jinak by zde znovu vznikla nechtěná dichotomie (určité chování je prohlášeno za nemorální, zatímco jiné, i když ve své podstatě stejné, je povoleno).

Murray Rothbard navíc poznamenává, že bez ohledu na to, co konkrétní člověk považuje za morální a co nikoliv, nemá o morálce vůbec žádný smysl hovořit, pokud člověk nemá svobodu provádět vedle činností morálních i činností nemorálních: *„Jestliže člověk nemá svobodu volby, je-li silou nucen dělat morální věci, pak byl připraven o možnost být morální. Nebylo mu umožněno zvažovat obě alternativy*

³⁴ Mises, Ludwig von: Liberalismus, Liberální institut, Centrum liberálních studií, Ekopress, Praha, 1998, str. 51 - 53.

³⁵ Friedman, Milton, Szasz, Thomas. S.: On Liberty and Drugs, Essay on the Free Market and Prohibition, The Drug Policy Foundation Press, Washington D.C., 1992, str. 116.

*a dojít k vlastnímu rozhodnutí a vykonat to, k čemu se sám rozhodl. Je-li připraven o možnost svobodné volby, jedná dle vůle diktátora, nikoli podle sebe.*³⁶

Rothbard se rovněž zaobírá otázkou vynucení takovéto morálky, čehož lze podle něj dosáhnout v zásadě jen dvěma způsoby: násilím („s pistolí v ruce“) nebo přesvědčováním argumenty (dobrovolně). Zatímco prvním způsobem můžeme docílit pouze zakrnění morálky, jejího oslabení a nikoli jejího rozvoje, tak druhý způsob představuje jedinou správnou možnost, jak docílit šíření morálky ve společnosti.³⁷ Pokud se tedy stát rozhodne zamezit užívání drog, tak by k tomu měl použít nenásilnou cestu přesvědčování, a nikoli, jak to činí v současnosti, sílu.

1.4.4 Argument návykovosti a závislosti

Argument návykovosti a závislosti na drogách je dalším hojně užívaným příkladem pro ospravedlňování drogové prohibice. Stát se tak snaží prostřednictvím zákazu užívání drog zabránit vzniku návyku a posléze závislosti lidí na daných drogách, a tím ochránit občany před škodlivostí jejich užívání, tj. před neracionálností jejich volby užívat drogy. Položme si však zásadní otázku: co to vůbec je návyk a závislost?

Gary S. Becker ve své teorii racionálního návyku odpovídá následovně: „*Základní definicí závislosti je, že člověk získal potenciální návyk na daný statek, pokud zvýšení jeho současné spotřeby zvyšuje i jeho budoucí spotřebu... Závislost také implikuje, že míra minulé spotřeby škodlivých statků snižuje současný užitek ze stejné úrovně spotřeby.*“³⁸ Silná závislost na nějakém statku (např. na drogách) tedy vyžaduje značný efekt minulé spotřeby tohoto statku na současnou spotřebu. Závislost také dále vyžaduje těsnou interakci mezi lidmi a statky. Určitý statek tak může být návykový jen pro některé lidi, zatímco pro jiné ne, stejně tak může být člověk závislý na určitém statku, ale nemusí být závislý na statcích jiných.

Lidé se tak stávají závislími, v souladu s touto definicí, nejen na alkoholu, tabáku a ostatních drogách, ale také na řadě dalších věcí a činnostech: na práci (případ workholiků), jídle (známá fráze přeci říká, že „s jídlem roste chuť“), na dívání se na televizi, na hraní počítačových her, na jejich životní úrovni (asi málokdo by se chtěl stěhovat z luxusní vily do paneláku), na jiných lidech, na náboženství atd. Máme pak ve všech těchto případech vyloučit dané jedince z racionálního rámce lidského jednání? Naprostá většina lidí odpoví bez váhání správně, že nikoliv.

Připomeňme si ještě jednou, v čem se skrývá racionalita lidského jednání. Není to v ničem jiném, než ve snaze maximalizovat osobní užitek, což nám již dříve dokázala teorie užitku. Maximalizace užitku probíhá v čase (nebo-li v průběhu celého života člověka), přičemž každý jedinec má jiné (subjektivní) časové preference. Ve společnosti tak vedle sebe žijí lidé s vyššími časovými preferencemi (tito lidé např. více spoří na budoucí výdaje, méně riskují, více se starají o své zdraví, jsou více nábožensky zaměřeni), stejně tak jako lidé s nižšími časovými preferencemi (tito lidé více riskují, přikládají menší význam svému zdraví, zaměřují se více na současnost než budoucnost). Neexistuje však znovu žádný soud, který by jasně řekl, jaké časové preference jsou lepší (nemůžeme soudit člověka za to, že utratí všechny peníze do týdne po výplatě, ani za to, že si je schovává jako skrblik doma pod polštářem). Racionální jednání se tak slučuje s oběma druhy preferencí. Gary S. Becker pak na základě teorie časových preferencí dokázal vysvětlit závislost jako určitý projev racionálního jednání. Závislost je podle něho nejvíce ovlivněna právě subjektivními časovými preferencemi každého člověka. To vyvozuje podstatný důsledek, že lidé, kteří mají nižší časové preference (tj. více preferují současnost před budoucností), jsou potencionálně více náchylnější k závislosti na drogách než lidé, kteří mají vyšší časové preference.³⁹ Lidé s nižšími časovými preferencemi jsou převážně chudí, méně vzdělaní

³⁶ Rothbard, Murray N.: *Ekonomie státních zásahů*, Liberální institut, Praha, 2001, str. 336.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Becker, Gary S., Murphy, Kevin M.: *A Theory of Rational Addiction*, *Journal of Political Economy*, vol. 96, no. 4, 1988, University of Chicago.

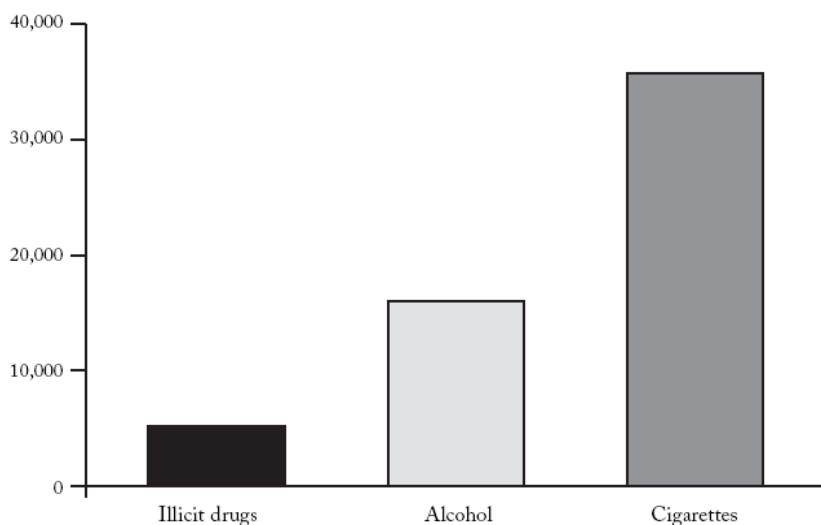
³⁹ Becker, Gary S., Murphy, Kevin M.: *A Theory of Rational Addiction*, *Journal of Political Economy*, vol. 96, no. 4, 1988, University of Chicago. Becker rovněž v této práci ukazuje, že začátek nebo obnovení užívání návykových látek, jako je tabák, alkohol nebo jiné drogy, je většinou spojeno s další skutečností. Spotřeba mnoha návykových látek je tak stimulována např. rozvodů, nezaměstnaností, smrtí

nebo mladí jedinci. Tito lidé pak často přikládají jen malou hodnotu zdraví nebo jiným budoucím škodlivým efektům užívání drog, nicméně i oni se pohybují v prostředí racionálního rozhodování o svém životě.

Shrňme si tedy na závěr této části naše poznatky o oprávněnosti státu zakazovat drogy na základě jejich návykovosti nebo možnosti vzniku závislosti. Tento argument pro ospravedlnění státních zásahů nemůže být znovu z logiky věci přijat. Návykových a potenciálně závislých je řada dalších lidských činností, které člověk běžně vykonává (jídlo, pití, láska, sex, televize, počítačové hry, knihy, náboženství atd.). Zkusme pak na základě potenciálního nebezpečí závislosti zakázat např. sex a začít pronásledovat a zavírat všechny lidi, kteří se mu budou oddávat. V tomto případě je všem jasné, že se jedná o holý nesmysl, ale málokdo již přemýšlí nad tím, jak moc je na sexu závislý. Závislost musíme rovněž sledovat ve vztahu ke konkrétnímu člověku. Jak jsme si již řekli, tak určitý statek může být návykový pro některé lidi, zatímco pro ostatní nikoliv (ne ze všech lidí, kteří pijí alkohol, se stanou alkoholicí) a celkový zákaz užívání daného statku tak musí nutně poškodit velkou řadu lidí, kteří by na něm jen stěží propadli závislosti. Pokud pak konfrontujeme argument návykovosti a závislosti s teorií časových preferencí, pak by bylo v logice prohibice možné uvěznit všechny lidi s nízkými časovými preferencemi např. za to, že si ukládají málo peněz do banky, spotřebovávají nepřiměřenou část svých současných příjmů, nespoří na důchod, málo nebo nevhodně se starají o své zdraví (nesportují, stravují se nezdravě, kouří, užívají drogy), mají více dětí, než dokáží v budoucnu zaopatřit apod.

Navíc v současnosti zakázané drogy nepředstavují zdaleka nejnávykovější látky, což dokládá i následující graf, který ukazuje počty závislých lidí v USA na jednotlivých substancích (nelegálních drogách, alkoholu a cigaretách). V absolutních hodnotách je tak odhadováno, že ve Spojených státech je 16 milionů lidí závislých na alkoholu v porovnání s 5 miliony lidí závislých na všech nelegálních drogách dohromady.⁴⁰

Graf 1: Počet lidí závislých na jednotlivých substancích v USA (v tisících)

Zdroj: National Drug Control Strategy, The White House, February 2005, str. 11.

blízké osoby nebo řadou dalších stresových situací. Veškeré tyto situace pak snižují celkový užitek dané osoby a mohou přimět tohoto racionálně jednajícího člověka k užívání návykových látek. Beckerův model racionálního návyku tak přijímá, že lidé mohou začít být závislí právě i z toho důvodu, že jsou nešťastní. Nicméně tito lidé by byli podle tohoto modelu daleko více nešťastní, pokud by jim bylo zabráněno spotřebovávat návykové látky. Zatímco takovýmto dotčeným lidem klesá užitek ze stresových situací, tak jim ale zároveň roste užitek z užívání návykových látek. Pokud by tedy bylo lidem dovoleno užívat návykové látky (alkohol, tabák, jiné drogy), tak by mohli kompenzovat ztracený užitek ze stresových situací zvýšeným užitem z odpoutání se od tohoto stresu nebo depresí (tj. braním drog, přejídáním se, díváním se na televizi apod.).

⁴⁰ National Drug Control Strategy, The White House, February 2005, str. 7.

1.4.5 Argument ochrany společnosti

Posledním argumentem, který již jen stručně zmíníme na tomto místě v souvislosti s ospravedlňováním drogové prohibice, je argument ochrany společnosti. Státní zásahy mají na základě tohoto argumentu sloužit jako ochrana společnosti před drogovými uživateli nebo drogovými dealery, kteří pro ni svým jednáním představují potenciální riziko. Ve skutečnosti se však znovu dostáváme jen k otázce mezi státního zasahování do společnosti. John Stuart Mill v této souvislosti píše: „Případ prodeje jedů otevírá novou otázku: jaké jsou meze toho, co může být nazýváno úkolem státu, jinak řečeno, jak daleko může být svoboda jednotlivce zákonně omezována pro účel prevence trestné činnosti nebo neštěstí. Je jednou z nesporných funkcí státu, aby předcházel trestným činům, ještě než se doopravdy stanou, stejně jako odhalovat a trestat je po jejich uskutečnění. Preventivní funkce státu je však daleko více náchylná ke zneužití než funkce trestající. Když vidí nějaká veřejná autorita, nebo i soukromá osoba, že se někdo evidentně chystá spáchat trestný čin, pak nemusí čekat na to, než se tento trestný čin doopravdy stane, ale může zasáhnout, aby mu předešla. Kdyby jedy nebyly nikdy nakupovány a užívány pro žádný jiný účel kromě záměru spáchat pod jejich vlivem nějaký zločin, pak by bylo správné zakázat jejich výrobu a prodej. Problémem je, že tyto jedy nejsou nakupovány jen pro tyto trestné účely, ale také z řady dalších nevinných a užitečných důvodů, a restrikce tak na ně nemohou být uvaleny jen z této jediné příčiny bez uvážení všech ostatních faktorů.“⁴¹

Jak jsme již mnohokrát uvedli, tak užívání drog představuje určitý projev lidského chování a stejně jako velká řada jiných lidských činností sebou nese potenciální riziko pro zbytek společnosti. Pokud pak ospravedlňujeme zákaz užívání drog z důvodu ochrany společnosti před rizikem trestné činnosti, tak se znovu dostáváme do neřešitelného rozporu, proč nezakážeme i všechny ostatní aktivity, které přinášejí toto možné riziko pro společnost (znovu můžeme připomenout paralelu s řízením automobilů a opilými řidiči). Jedná se tedy v podstatě o stejný problém, který jsme již vyvrátili při argumentaci veřejného zdraví a nemorálního jednání, proto ho zde již nebudeme více rozebírat. V této souvislosti, tj. s ochranou společnosti před trestnou činností, je však zajímavé sledovat tu skutečnost, že drogová prohibice nejen že nedokázala ochránit spořádané občany před touto trestnou činností spojenou s drogami, ale paradoxně je vystavila řadě dalších nepříznivých efektů, které před jejím zavedením neexistovaly (tomuto jevu se bude blíže věnovat 4. kapitola této práce).

2 Historie drogové prohibice

V předešlé kapitole jsme si vytvořili nezbytný teoretický základ pro naše další zkoumání. Nyní však již opustíme tuto teoretickou rovinu, jenž se nám pokusila objasnit vzájemný vztah mezi drogami, jejich užíváním, obchodem s nimi a rolí státu v této oblasti, a ve zbytku práce se pustíme do sledování reálných ekonomických jevů, které jsou spojeny s problematikou drog, resp. s drogovou prohibicí.

Jistě pro nikoho nebude velkým překvapením, když uvedeme, že v současnosti jsou drogy na seznamu celosvětově zakázaných látek, tj. že je jednotlivými státy zakázána jakákoliv jejich výroba a produkce, že je trestně postižitelný jejich prodej a obchod s nimi a v neposlední řadě, že je ve většině zemích trestáno i jejich samotné držení a užívání. Pro tento státní zákaz drog se v realitě vžilo označení drogová prohibice a s jejím faktickým prosazováním se můžeme setkat zhruba od počátku 20. stol. De facto tedy jde o státní svolení k neomezenému užívání alkoholu a tabáku a k absolutnímu zakazu všech ostatních drog (marihuany, kokainu, heroinu, opia atd.). Drogová prohibice se stala postupem času celosvětově nejznámějším příkladem státní regulace produktu a její uplatňování ze strany státu přineslo v realitě obrovské množství dopadů do chodu společnosti, jenž je velmi zajímavé sledovat. Proto se i my budeme ve zbytku naší práce zabývat právě touto prohibicí.

V této kapitole si přiblížíme samotný vznik drogové prohibice a různá vysvětlení příčin, jenž jsou v této souvislosti (tj. se zavedením drogové prohibice) uváděna, rovněž se zaměříme na skutečné

⁴¹ Mill, John Stuart: On Liberty, The Harvard Classics, New York: P.F. Collier & Son, 1909–14; Vol. XXV, Part 2, Chapter V.

výsledky tohoto státního boje proti drogám (tj. jestli došlo v bezmála stoleté historii drogové prohibice k vymýcení nebo alespoň omezení výroby, prodeje a samotného užívání drog).

2.1 Důvody počátku uplatňování drogové prohibice

Psát obsažně o historii samotných drog by dozajista nemělo hlubšího významu. S jistou mírou nadsázky můžeme říci, že drogy existují na tomto světě stejně tak dlouho jako samotné lidstvo. Jejich užívání bylo spojeno se životem lidí stejně těsně jako např. jídlo, pití nebo sex. Drogy se užívaly ve všech dobách od antické civilizace až po současnost (dalo by se říci, že čím vyspělejší civilizace byla, tím více měla drog a lidí, kteří je konzumovali) a ve všech částech světa (např. opium bylo známo v oblasti Asie již před více než šesti tisíci lety, stejně tak žvýkání koky mezi andskými Indiány má tisíciletou tradici). Drogy byly součástí mnoha rituálních, iniciačních nebo náboženských obřadů a v řadě případů sloužily i pro lékařské účely (např. opium bylo užíváno při léčbě malárie, úplavice, tetanu, při porodních bolestech apod.). Některé drogy jako opium, kokain nebo marihuana byly dokonce v minulosti považovány za všeléký.⁴² Všechny tyto drogy pak byly legálně dostupné a široce užívané ještě na počátku 20. stol. (např. kokain byl na konci 19. stol. jednou z hlavních přísad Coca-Coly). Nyní, o sto let později, je však všechno jinak. Drogy, které byly nedílnou součástí všech předchozích kultur a společností, se naše současná civilizace (jako první a jediná) rozhodla za použití státní moci a síly vymýtit z našeho života. Podívejme se tedy blíže na důvody, které k tomuto činu vedly.

Vraťme se tak zpět do historie (někam na konec 19. stol.) a pokusme se najít kořeny toho, co zapříčinilo, že z výroby, prodeje a ze samotného užívání drog se stala zakázaná trestná činnost. V určitém ohledu můžeme říci, že užívání drog představovalo až do začátku 20. stol. přirozený projev lidského chování a jakýkoliv zásah státu do této oblasti byl jen velmi těžko obhajitelný. Je tedy nasnadě nalézt odpověď na otázku, co tedy vůbec stálo za počátkem uplatňování drogové prohibice. Aniz bychom nějak předbíhali tématu, tak na tomto místě můžeme poznamenat, že boj proti drogám se na začátku 20. stol. stal jedním z hlavních prostředků stále se zvyšující státní snahy získat určitou moc nad svým obyvatelstvem, jinými slovy prostředkem v boji za růst státní moci v průběhu celého 20. stol. Již méně pak měl zákaz užívání drog co do činění s jejich škodlivostí, návykovostí nebo jinými, dnes tak hojně užívanými argumenty.

2.1.1 Mezinárodní restrikce obchodu s drogami

Začátek 20. stol. byl spojen s rostoucí rolí USA v mezinárodních vztazích. Spojené státy americké začaly rychle získávat ekonomickou a politickou moc s tím, jak se postupně stávaly světovou velmocí číslo jedna. Průvodním znakem tohoto jevu bylo mimo jiné to, že Amerika začala soutěžit s evropskými zeměmi (především pak Velkou Británií) o přístup na trhy Dálného Východu (Spojené státy získaly po válce se Španělskem v roce 1898 Filipíny, které hodlaly využít právě jako předmostí na východoasijské trhy).⁴³ Hlavním středem amerického zájmu se stala Čína, která lákala všechny zájemce svými obrovskými ekonomickými příležitostmi. Jedním z nejlukrativnějších a nejvýnosnějších čínských trhů pak byl trh s opiem (odhaduje se, že na počátku 20. stol. kouřilo 20 % dospělé čínské populace opium a přes 40 milionů lidí bylo na kouření opia závislých).⁴⁴ Monopol na dovoz a prodej opia v Číně však měla Velká Británie, která díky dvěma vítězstvím ve válkách s Čínou (1. opiová válka mezi lety 1839 – 1842 a 2. opiová válka mezi lety 1856 – 1860) získala nadvládu nad čínským opiovým trhem.⁴⁵ Čínské trhy tak byly zahlcovány dováženým opiem z Indie (britské kolonie) a britští námořní obchodníci získávali obrovské finanční sumy z opiového obchodu. Tato

⁴² Friedman, Milton, Szasz, Thomas. S.: On Liberty and Drugs, Essay on the Free Market and Prohibition, The Drug Policy Foundation Press, Washington D.C., 1992, str. 104.

⁴³ Boekhout van Solinge, Tim: Drugs and decision-making in the European Union, Amsterdam: CEDRO/Mets en Schilt, 2002, str. 13.

⁴⁴ Stevenson, Richard: Winning The War On Drugs: To Legalize Or Not?, The Institute Of Economic Affairs, Hobart Paper 124, 1994, str. 75 – 76.

⁴⁵ Tamtéž.

skutečnost se samozřejmě nelíbila jak samotné Číně (jednak proto, že Čína ztratila prohranými válkami s Velkou Británií výsadní postavení nad domácím opiovým trhem, jednak zde byla také patrná obava čínských státníků z obrovského počtu lidí závislých na kouření opia),⁴⁶ ale tento stav nevyhovoval ani Spojeným státům, které neviděly žádnou legální možnost, jak se dostat na čínský trh s opiem a podílet se tak na velmi lukrativním opiovém obchodě.

Padesát let po prohraných válkách s Velkou Británií tak převládla v Číně antiopiová atmosféra a čínští státní představitelé proto chtěli znovu otevřít debatu o obchodu s opiem. Této myšlenky se rychle chopily Spojené státy, které viděly ve zdůraznění své averze ke koloniálnímu obchodu s opiem příležitost, jak se odlišit od svých evropských rivalů a prezentovat se jako ideální partner pro pomoc Číně s jejím opiovým problémem.⁴⁷ Spojené státy a Čína tak našly společného protivníka v boji – evropské koloniální mocnosti, především pak Velkou Británii. Americe samozřejmě nešlo prostřednictvím této pomoci o řešení samotné opiové problematiky, ale spíše jen o vyšachování britských obchodníků z čínských opiových trhů (britský zisk z opiového obchodu totiž představoval na druhé straně americkou ztrátu v mezinárodním obchodě) a tím o omezení výhod plynoucích koloniálním velmocím z koloniálního obchodu.

Na popud USA se tak na konci roku 1911 konala mezinárodní konference v Haagu, kde byla diskutována kontrola a restrikce obchodu s opiem a zvažována myšlenka pozdějšího celkového zákazu užívání opia. Velká Británie, která byla na základě této konference nucena zastavit velmi výnosný opiový obchod, chtěla na oplátku zahrnout pod tuto kontrolu také morfin, heroin a kokain. Výsledkem tohoto jednání pak byla úmluva vydaná v roce 1912 (The Hague Convention), ve které zúčastněné národy této konference souhlasily s kontrolou nad mezinárodním obchodem, domácím prodejem a užíváním všech těchto zmíněných substancí. Tato úmluva tak byla de facto předzvěstí počátku dnešní mezinárodní drogové politiky založené na prohibici.

2.1.2 Segregace národnostních menšin

První zákon zakazující užívání drog v moderní západní civilizaci (i když se tento zákaz vztahoval jen na čínskou populaci žijící v USA) byl schválen v roce 1875 v San Franciscu (tzv. San Francisco Act). Tímto nařízením bylo postaveno mimo zákon kouření opia mezi čínskými přistěhovalci na území San Francisca. Tento zákaz měl zcela zřejmý rasový podtext, nebyl ani tak primárně zaměřen proti samotnému kouření opia, jako spíše proti čínským dělníkům žijícím v Kalifornii. Byla to tak rasová nesnášenlivost, která udeřila na oblast drog jako první.⁴⁸

Ačkoli užívání opia bylo na konci 19. stol. daleko více rozšířenější mezi bílým obyvatelstvem v USA než mezi čínskou komunitou, tak za problém bylo považováno právě jen kouření opia mezi čínskými přistěhovalci.⁴⁹ Ti přišli do USA po Občanské válce jako levná pracovní síla a přinesli si sebou samozřejmě i své zvyky (mezi nimi kouření opia). Brzy po svém příchodu však začali představovat nebezpečí pro americkou ekonomiku (pro „bílou“ pracovní sílu), a proto se americké obyvatelstvo začalo dovolávat ochrany před touto hrozbou. Kouření opia se pak stalo jednou z hlavních záminek pro diskriminaci čínských dělníků. Zákon zakazující čínským přistěhovalcům kouřit opium byl sice původně prezentován jako nařízení pro vlastní dobro čínských imigrantů a jako snaha ochránit bílou populaci před škodlivými cizími návyky (tj. kouřením opia), ve skutečnosti se však tento zákon měl stát pokusem o segregaci čínské menšiny žijící a pracující v USA a měl představit čínskou komunitu jako reálné ohrožení pro americkou společnost a ekonomiku.⁵⁰

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Boekhout van Solinge, Tim: *Drugs and decision-making in the European Union*, Amsterdam: CEDRO/Mets en Schilt, 2002, str. 13 – 14.

⁴⁸ Jay, Mike: *Legalisation: The First Hundred Years. What happened when drugs were legal and why they were prohibited*, Lecture presented at a conference in London, July 17th 2002, organized by the [Institute for Public Policy Research \(IPPR\)](#) about 'Legalization' in their conference series on drug policy.

⁴⁹ Boekhout van Solinge, Tim: *Drugs and decision-making in the European Union*, Amsterdam: CEDRO/Mets en Schilt, 2002, str. 12.

⁵⁰ Tamtéž.

V roce 1901 přijal senát v USA již čistě rasově diskriminační rezoluci, která zakazovala prodej opia a alkoholu původním americkým obyvatelům a necivilizovaným rasám (tj. Indiánům, obyvatelům Aljašky, původním obyvatelům Havaje a dále i všem imigrantům).⁵¹ Mezi lety 1875 – 1914 pak bylo zakázáno kouření opia v dalších 26 státech nebo městech po celé Americe.⁵²

Ve stejné době se otočila politická atmosféra i ve Velké Británii a z opia, které bylo původně považováno za domácí medicínu, se stal zahraniční jed, jehož užívání začalo být přirovnáváno k nákaze.⁵³ V této souvislosti je zajímavé sledovat odlišný historický vývoj ve vnímání opiátů jako nebezpečných drog. Dokud bylo totiž jejich užívání spojeno jen s vyššími třídami ve společnosti, pak se na opiáty pohlíželo jako na neškodnou věc. Významný posun v jejich vnímání přinesl teprve až konec 19. stol., kdy se užívání opiátů rozšířilo i mezi nejchudší třídu (např. mezi anglické zemědělce, kteří si jejich prostřednictvím ulehčovali od bolesti a námahy při těžké práci).⁵⁴

Opiáty však nebyly jedinou drogou, jenž byla zakázána v souvislosti se segregací určité minoritní skupiny. Na začátku 20. stol. začalo být spojováno užívání kokainu a některých, kokain obsahujících, výrobků (včetně např. Coca-Coly) s černošským obyvatelstvem žijícím v Americe. V americké společnosti se vynořila řada fám a příběhů, které měly představovat Afroameričany užívající kokain jako hrozbu pro americkou bezpečnost (stejně jako to bylo v případě čínských přistěhovalců). Černoši se podle těchto smyšlených příběhů měli stávat po požití kokainu silnějšími, divočejšími a daleko nebezpečnějšími (např. měli znásilňovat bílé ženy) a dokonce se jim v této souvislosti začalo mezi bílým obyvatelstvem v Americe říkat „cocaine crazed Negro“.⁵⁵ Tito Černoši pak začali představovat v očích spořádaných amerických obyvatel opravdovou hrozbu (některé policejní stanice, které se nacházely především v černošských okresech, začaly dokonce na základě těchto vykonstruovaných příběhů o divokých zfetovaných Černoších vyměňovat revolvery ráže 32 mm za revolvery ráže 38 mm).⁵⁶

Třetím podobným případem pak může být situace okolo prohibice marihuany (zakázána zákonem v roce 1937 – The Marijuana Tax Act). Harry Anslinger (který stál již předtím v čele snah o vynucení alkoholové prohibice) se ve třicátých letech 20. stol. pustil s obdobnou horlivostí do uzákonění zákazu užívání marihuany. Tato snaha měla znovu v podtextu skrytou záminku represivního opatření proti národnostní menšině žijící v Americe, tentokrát proti mexickým přistěhovalcům, kteří přecházeli ve třicátých letech americko-mexickou hranici, aby našli ve Spojených státech práci v období Velké deprese.⁵⁷ Mexičtí přistěhovalci se tak stali obětí nové vlny strachu z národnostních menšin a užívání drog (v tomto případě marihuany) se opět stalo prostředkem k jejich segregaci. Znovu byla rozjeta falešná propaganda, která popisovala, jak se Mexičané stávají po kouření marihuany agresivními, páchají dokonce pod jejím vlivem i vraždy a opětovně tak došlo k rasové diskriminaci minoritní skupiny obyvatelstva podpořené těmito smyšlenými příběhy.⁵⁸

Zajímavé je rovněž sledovat fakt, jak toto úsilí v boji za zákaz užívání marihuany mexickými přistěhovalci předčilo veškeré ostatní zájmy. Pěstování konopí tak bylo až do roku 1937 široce rozšířené po celém území USA, konopí bylo hojně využívanou průmyslovou plodinou (využívalo se jak v textilním průmyslu, tak např. i pro výrobu paliv, hnojiv nebo léčiv) a např. ještě v roce 1920 vydalo americké ministerstvo zemědělství příručku, ve které vybízelo americké farmáře, aby pěstovali

⁵¹ A Summary of Historical Events: Some Events in the History of Drugs, Schaffer Library of Drug Policy. Přístup z internetu: <http://www.druglibrary.org/schaffer/History/histsum.htm>.

⁵² Ostrowski, James: Thinking About Drug Legalization, Cato Policy Analysis No. 121, 5/1989.

⁵³ Jay, Mike: Legalisation: The First Hundred Years. What happened when drugs were legal and why they were prohibited, Lecture presented at a conference in London, July 17th 2002, organized by the [Institute for Public Policy Research \(IPPR\)](#) about 'Legalization' in their conference series on drug policy.

⁵⁴ Stevenson, Richard: Winning The War On Drugs: To Legalize Or Not?, The Institute Of Economic Affairs, Hobart Paper 124, 1994, str. 15 - 16.

⁵⁵ Boekhout van Solinge, Tim: Drugs and decision-making in the European Union, CEDRO/Mets en Schilt, Amsterdam, 2002, str. 12.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Schaffer, Clifford A.: Basic Facts about the War on Drugs, Schaffer Library of Drug Policy. Přístup z internetu: <http://www.druglibrary.org/schaffer/library/basicfax.htm>.

⁵⁸ Boekhout van Solinge, Tim: Drugs and decision-making in the European Union, CEDRO/Mets en Schilt, Amsterdam, 2002, str. 13.

konopí jako výnosnou komerční plodinu.⁵⁹ O necelých dvacet let později však snaha zakázat užívání marihuany, podpořené rasovou diskriminací mexických přistěhovalců, přiměla americké politiky, aby pěstování konopí zcela zakázali.

Na těchto všech příkladech jsme tedy mohli vidět, jak se v průběhu času přistupovalo k drogám. David Musto v této souvislosti uvádí, že zákony zakazující jednotlivé drogy (opium, kokain nebo marihuanu) vyplynuly nikoliv ze samotného problému jejich užívání, ale ze strachu bílých Američanů z národnostních menšin (Asiatů, Afroameričanů nebo Mexičanů).⁶⁰ V rukách politiků se pak zákaz užívání drog mezi menšinovým obyvatelstvem stal vynikajícím prostředkem, jak se zavděčit v očích většinové společnosti volající po ochraně před tímto nechtěným, netolerovaným a odlišným způsobem života. Stát se tak stal jakýmsi vynucovatelem většinové morálky ve společnosti a pronásledovatelem všech lidí, kteří se vymykali této představě o morálním životě (ať již z důvodu odlišné národnosti, rasy nebo víry, či prostě z důvodu odlišných názorů nebo odlišného chování).

2.1.3 *Regulace obchodu s drogami a vliv lékařské lobby*

Doba největší dostupnosti drog v Americe byla v průběhu 19. stol. Po většinu tohoto století byly drogy jako opium, morfin nebo kokain legální a levně dostupné bez lékařských předpisů např. v obchodech s potravinami, v prodejnách tabáku nebo dokonce i prostřednictvím pošty. Následující století se však do historie zapsalo jako století neobyčejné státní regulace různých oblastí a odvětví společenského života, a oblast drog se této regulaci mohla jen stěží vyhnout (naopak se stala jednou z prvních regulovaných aktivit).

Na začátku 20. stol. se mezi lidmi vytvořila fikce, že vše, co člověk pojme do svého těla, musí být produktem některého z trhů, jenž jsou kontrolovány nebo nějakým způsobem regulovány státem. Člověku by tak mělo být dovoleno užívat jen to, co stát důsledně kontroluje (tedy to, co stát zlegalizoval), naopak vše ostatní (co není regulováno a zdaněno státem) by mělo být zakázáno.⁶¹ Této představě velmi silně napomohlo vydání románu Uptona Sinclaira *Džungle* (The Jungle), ve kterém tento americký žurnalista popisoval nehygienické podmínky na chicagských jatkách při zpracování masa. Američtí státní představitelé v reakci na pobouřené veřejné mínění rychle odsouhlasili a uzákonili v roce 1906 zákon o potravinách a léčivech (The First Pure Food and Drug Act), který měl zaručit ochranu spotřebitelů před „bezohlednými“ výrobci a prodejci. Vznikl rovněž Úřad pro potraviny a léčiva (Food and Drug Administration), jenž měl vykonávat faktickou kontrolu nad dodržováním tohoto zákona.⁶² Zákon o potravinách a léčivech z roku 1906 se pak stal přelomovým pro přebrání státní moci nad kontrolou a regulací výroby a prodeje většiny drog (alkoholu, morfia, opia, kokainu, heroinu, marihuany a dalších látek) a zasadil tak kořeny, z kterých vyrostla dnešní drogová prohibice (povšimněme si zde důležité skutečnosti, že na samém počátku drogové prohibice byly výše jmenované drogy zahrnovány mezi léčiva, jedovaté a škodlivé látky z nich postupem času učinila právě až potřeba ospravedlnit tuto prohibici).

Tento zákon a následná regulace prodeje drog pak v podstatě daly neomezený monopol nad drogami lékařům a celé jejich profesi. Do vydání tohoto zákona bylo možné, jak jsme si již řekli, kupovat drogy na řadě míst (v obchodech s potravinami, od obchodních cestujících, prostřednictvím pošty apod.). Všechny tyto služby samozřejmě konkurovaly lékařům a doktorům, a lékařské zájmové skupiny se proto snažily získat monopol nad prodejem drog, protože se jednalo v zásadě o velmi lukrativní obchod, např. opiáty byly v této době jedním z nejběžněji užívaných léků a většina populace preferovala domácí léčbu, která byla mnohem levnější (opium se dalo sehnat téměř všude), před

⁵⁹ A Summary of Historical Events: Some Events in the History of Drugs, Schaffer Library of Drug Policy. Přístup z internetu: <http://www.druglibrary.org/schaffer/History/histsum.htm>.

⁶⁰ Musto, David F.: The American disease: origins of narcotic control, New York: Oxford University Press. 1973, str. 7.

⁶¹ Schaffer, Clifford A.: Basic Facts about the War on Drugs, Schaffer Library of Drug Policy. Přístup z internetu: <http://www.druglibrary.org/schaffer/library/basicfax.htm>

⁶² Blíže ke vzniku tohoto zákona, vzniku Úřadu pro potraviny a léčiva a jeho vývoji viz Friedman, Milton and Rose: Svoboda volby, Liberální institut, Praha, 1991, str. 200 – 207.

platbou doktorům.⁶³ Lékaři proto silně lobovali u státních úředníků a politiků a volali po prohibici všech opiátů, které nebyly vydávány na lékařský předpis. Lékaři se snažili přesvědčit tyto státní představitele, že volný prodej opiátů a jejich užívání bez lékařského dohledu je velmi nebezpečný, a proto si vyžaduje nutnost státní kontroly a regulace.⁶⁴ S jistou mírou nadsázky by se dalo říci, že výše zmíněný zákon o potravinách a léčivech jim pak „spadl z nebe rovnou do klína“. Lékaři tak na základě tohoto zákona získali jedinečný prostředek pro dosažení svého cíle, tj. získání výhradního monopolu nad prodejem drog. Spokojenost byla i na straně státu, který v lékařské profesi našel vynikající regulační orgán pro oblast léčiv a drog. Prodej drog se tak stal (s požehnáním státu) výhradní záležitostí lékařské profese.

Se zcela originálním přístupem k otázce lékařského monopolu nad prodejem drog pak přišel Thomas Szasz, který poukázal na podobnost mezi postavením lékařů v dnešním světě a postavením duchovních ve středověku. Zatímco středověk představuje Szasz jako teokratický stát, tak novověk se podle tohoto autora stal státem terapeutickým. Teokratický stát byl postaven na náboženství, dobro zde ztělesňovali bohové, zlo naopak ďáblové a za všelék byla považována víra. S rozvojem vědy však na Zemi převládl terapeutický stát, ve kterém víru nahradilo vědecké poznání, duchovní byli nahrazeni lékaři, dominantní hodnotou přestali být bohové, ale stalo se jim zdraví a zlo se pak z představy o ďáblech ztělesnilo do nebezpečných drog. Zatímco v teokratickém státě byli duchovní odděleni od běžných občanů a představovali vyšší morální autority, tak v terapeutickém státě, který se začal formovat v západní civilizaci v druhé polovině 19. stol., se těmito vyššími autoritami stali lékaři. Jen ti tak získali, skrze povolení od politiků, přístup k drogám a mají tu moc předepisovat je ostatním lidem (stejně jako měli v minulosti jedině duchovní moc prodávat odpustky hříšníkům) a spolu s politiky mají také jako jediní moc nařizovat, které drogy jsou terapeutické a které již toxické (příkladem může být definice tabáku jako zemědělského produktu a marihuany nebo opia jako nebezpečných drog).⁶⁵ Szasz pak k tomuto postavení lékařů v dnešní společnosti dodává: „*Drogová problematika (jak ji dnes známe) je jedním z nevyhnutelných následků lékařského monopolu nad drogami, monopolu, jehož cena je denně vychvalována vědci, státem, církví, profesionálními odborníky i laiky. Jak dříve regulovala církev vztah lidí k Bohu, tak dnes lékaři a stát regulují vztah lidí k jejich vlastnímu tělu. Zatímco odchylka od pravidel stanovených církví se řešila pokáním, tak odchylka od pravidel stanovených státem se řeší vězením. Drogová problematika zde proto bude tak dlouho, dokud budeme žít pod silným monopolistickým lékařským vlivem.*“⁶⁶

2.1.4 Vliv náboženských a jiných skupin

Všechny tyto výše zmíněné důvody pro počátek uplatňování drogové prohibice se pak v Americe mohly opřít o stanoviska a podporu v té době velmi vlivných a populárních hnutí volajících po ukázněnosti a abstinenci. Mezi těmito seskupeními převládaly hlavně náboženské organizace, ale existovala zde i řada dalších hnutí, např. různé ženské spolky (jen pro představivost můžeme zmínit názvy některých z nich: Ženský křesťanský svaz za střídmost nebo Národní společnost za střídmost). Jak samotní politikové, tak i lékaři pak nacházeli oporu ve svých snahách o regulaci a kontrolu užívání drog právě v řadách těchto silných organizací.

Aktivity těchto různých hnutí pak měly za následek, že Američané začali věřit, že alkohol a jiné drogy jsou hlavní příčinou chudoby, nemocí, kriminality nebo šílenství v americké společnosti, která v té

⁶³ Jay, Mike: Legalisation: The First Hundred Years. What happened when drugs were legal and why they were prohibited, Lecture presented at a conference in London, July 17th 2002, organized by the [Institute for Public Policy Research \(IPPR\)](#) about 'Legalization' in their conference series on drug policy.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Friedman, Milton, Szasz, Thomas. S.: On Liberty and Drugs, Essay on the Free Market and Prohibition, The Drug Policy Foundation Press, Washington D.C., 1992, str. 98 – 113. Szasz rovněž velmi příkladně ukazuje, jak se v průběhu historie měnily postoje společnosti k různým formám dobra a zla. Do období renesance tak byly za hlavní příčinu zla (panapathogens) považováni ďáblové nebo čarodějnice, poté se těmito zly staly duševní choroby a masturbace, a v současnosti jsou těmito zly nebezpečné drogy. Pro historický vývoj je také podle Szasze důležité, jak se jednotlivé věci mění z dobra (panaceas) na zlo (panapathogens) a naopak. Příkladem mohou být drogy (z panaceas na panapathogens) nebo masturbace (z panapathogens na panaceas).

⁶⁶ Tamtéž, str. 123.

době (na začátku 20. stol.) zažívala jinak neobyčejný ekonomický rozmach.⁶⁷ Užívání drog se tak stalo jakýmsi zlem (v očích široké americké veřejnosti dokonce samotným děblem), které stojí v cestě tomuto rozmachu, této americké ekonomické prosperitě. Z čistě ekonomického hlediska (v očích politiků) byli drogoví uživatelé odsuzováni za to, že dávají přednost neproduktivnímu času strávenému užíváním drog před produktivní činností, tedy prací, která by přispěla k dalšímu zvyšování ekonomické výkonnosti. Z náboženského hlediska (v očích křesťanů) pak byli tito uživatelé drog odsuzováni za to, že jejich chování a jejich životní styl se přiči samotné podstatě víry, podstatě pozemského života a neslučuje se tedy s chováním podle Bible.

I když se může na první pohled zdát, že snahy těchto hnutí nemohly mít takovou moc, aby ovlivnily stanoviska zbytku celé veřejnosti, nejkuli politiků, tak opak je pravdou. Názory, šířené především věřícími lidmi, byly na začátku 20. stol. natolik silné, že se staly jedním z hlavních důvodů pro uzákonění alkoholové prohibice v USA v roce 1919 (viz případová studie na konci této práce).

2.2 Důsledky drogové prohibice

Historické kořeny dnešní drogové prohibice mohou tedy být vystopovány na počátku 20. stol. ve Spojených státech amerických, kde nově vzniklá protidrogová politika měla sloužit ke třem hlavním cílům: k získání ekonomické kontroly nad opiovým obchodem v Asii, k postihu imigrantů a jejich návyků a k pomoci zregulovat a následně zmonopolizovat obchod s drogami jen pro atestované lékaře.⁶⁸ Ve všech těchto třech bodech se pak mohli jednotliví státní představitelé opřít o podporu ze strany náboženských hnutí a jiných organizací volajících po mravním životě.

Všechny tyto zmíněné důvody volající po regulaci drog pak našly své formální vyjádření v zákoně z roku 1914 (The Harrison Act). I když byl tento zákon původně schvalován v daleko jiných souvislostech, než jaké mu byly následně přisuzovány díky drogové prohibici,⁶⁹ tak to byl právě tento okamžik, který můžeme považovat za skutečný počátek boje proti drogám. Hlavním cílem tohoto zákona bylo zpočátku jen upravit poměry v obchodě s drogami (opiem, morfinem, kokainem), a ne být prohibitivním zákonem. V roce 1914 tak zde ještě nebyla žádná ústavní podpora pro federální zákonnou prohibici jedinců, kteří vlastní nebo užívají drogy, stíhání takovýchto osob by proto bylo protiústavní. Tento zákon ale nicméně brzy po svém schválení přesáhl svůj původní záměr kontroly produkce drog a obchodu s nimi a začal postihovat i samotné držení drog a jejich užívání pro nelékařské účely.⁷⁰ V roce 1914 tak byl v USA položen základ, který ovlivňuje dnešní protidrogovou politiku po celém světě.

Hlavní postavení v mezinárodním boji proti drogám zaujaly tedy již od počátku Spojené státy a tato vedoucí úloha jim patří dodnes. Pro celé období drogové prohibice v USA je pak příznačná ta skutečnost, že dochází ke stále se stupňujícímu úsilí ve vynucování této prohibice. Americké zákony se tak postupně měnily od prvních, které měly za úkol spíše chránit spotřebitele (obsahovaly např. kontrolu bezpečnosti a kvality drog, nebo později kontrolu celého trhu s drogami, tj. licencování a zdanění drog nebo regulaci jejich prodeje jen na předpis), po zákony prohibitivní, které zakazovaly

⁶⁷ Jay, Mike: Legalisation: The First Hundred Years. What happened when drugs were legal and why they were prohibited, Lecture presented at a conference in London, July 17th 2002, organized by the [Institute for Public Policy Research \(IPPR\)](http://www.ippr.org) about 'Legalization' in their conference series on drug policy.

⁶⁸ Cohen, Peter: Drugs as a social construct, Dissertation, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 1990, str. 8 – 14. Kapitola z této práce Some critical remarks on the concept of „social rehabilitation“ of drug addict je rovněž dostupná z internetu, viz http://www.cedro-uva.org/lib/cohen_drugs_ii.html.

⁶⁹ Původně měl být tento zákon jen daňovým zákonem podobným např. zdanění whisky v minulosti, nešlo tedy o trestní zákon, tresty za porušení tohoto zákona nebyly velké nebo závažné, ve většině případů se jednalo jen o finanční postihy

⁷⁰ Harrison Act postavil mimo zákon užívání drog závislými lidmi, stejně jako lékařské předepisování narkotik závislým lidem. Atestovaní lékaři tak mohli být velmi lehcce nařknuti a obžalováni z nezákonného předepisování narkotik, pokud jim bylo prokázáno, že je poskytli jiným, než opravdu nemocným, lidem. Během prvních čtrnácti let od vydání Harrison Actu došlo v této souvislosti v USA k uvěznění přibližně 25 tisíc doktorů a lékařů. Každý lékař, který měl povolení předepisovat narkotika, se tak stal de facto potenciálním podezřelým. To vše vedlo k tomu, že řada atestovaných lékařů omezovala množství předepisovaných léků a nebo dokonce opouštěla svoji profesi a byla nahrazena obchodníky s narkotiky na černém trhu, u nichž museli následně shánět své léky i skutečně nemocní lidé, viz Libby, Ronald T.: Treating Doctors as Drug Dealers: The Drug Enforcement Administration's War on Prescription Painkillers, The Independent Review, v. X, n. 4, Spring 2006, str. 514 – 515.

jakoukoliv výrobu a distribuci drog a následně i jejich samotné držení a užívání. Spojené státy tak nakonec došly v oblasti drogové prohibice až ke stavu označovanému nulová tolerance (zero tolerance), kdy je postihována jak strana nabídky (výrobci a prodejci drog), tak i strana poptávky (samotní uživatelé a držitelé jakéhokoli množství drog). Tvrdost americké represe vůči drogám může vystihovat i to, že se v této zemi vžil pro protidrogovou politiku pojem válka proti drogám. Že se nejedná jen o prázdnou formuli dokazují dvě fakticky vyhlášené drogové války v USA (The first drug war mezi lety 1965 – 1970 a The second drug war mezi lety 1984 – 1989) a řada dalších skutečností (např. čistě vojenské operace americké armády proti drogovým kartelům v Kolumbii, konfiskace majetku lidí podezřelých z obchodu s drogami apod.). Drogy byly také mnohokrát (řadou amerických prezidentů) označeny jako společenský nepřítel číslo jedna. Tyto všechny skutečnosti pak vedly k tomu, že se ze Spojených států stal největší vymahatel drogové prohibice na celém světě.

Opusťme však nyní na chvíli samotnou historii americké protidrogové politiky a zaměříme se na to, jakých výsledků dosáhla tato drogová prohibice ve svém primárním cíli, tj. redukci samotných drog, za sto let své existence. V kontextu výše zmíněného by se mohlo zdát, že drogy budou v Americe jen těžko dostupné a vysoké tresty za jejich výrobu, prodej nebo držení budou odrazovat většinu nabízejících od takovéto aktivity, stejně jako uživatele od braní drog. Naprostý opak je ale pravdou. Dostupnost drog se totiž během prohibice v USA nesnížila, ale naopak se rozrostla do téměř neuvěřitelného rozměru oproti předprohibičnímu stavu. James Ostrowski v této souvislosti píše, že užívání narkotik nebylo nikdy tak rozšířené před prohibicí jako je dnes. Například v roce 1914, tedy v roce, kdy byla uzákoněna první kontrola nad drogami, bylo v USA přibližně jen 20 tisíc běžných uživatelů kokainu. O sedmdesát let později stoupl tento počet na bezmála 2 miliony. To tedy znamená, že s více než dvakrát tak velkou populací žijící v USA oproti roku 1914, se procentní míra uživatelů kokainu, i přes veškeré snahy prohibice, zvýšila o více než 4 000 %!⁷¹ V roce 1960, tedy před vyhlášením obou drogových válek, měly dále jen 4 miliony Američanů nějakou zkušenost s drogami, v současnosti toto číslo přesáhlo již 74 milionů.⁷² I přes veškeré drogové represe tak znovu došlo k neobyčejnému nárůstu počtu uživatelů drog. V absolutních hodnotách je pak odhadováno, že v roce 2000 bylo v USA spotřebováno drogovými uživateli přibližně 260 metrických tun kokainu a 13,3 metrických tun heroinu, přičemž Američané podle těchto odhadů utratili přibližně 36 miliard dolarů za kokain, 11 miliard za marihuanu, 10 miliard za heroin, 5,4 miliard za methamfetamin a 2,4 miliard dolarů za ostatní nelegální substance.⁷³ V realitě tak můžeme být svědky velmi paradoxní situace, kdy se drogová prohibice naprosto minula se svým cílem omezit užívání a prodej drog, a naopak za dobu jejího působení došlo k neuvěřitelnému nárůstu v počtu jak samotných uživatelů drog, tak i obchodníků s nimi. Spojené státy se tak paradoxně staly, přestože jsou nesilnějším vymahatelem drogové prohibice na světě, i největším světovým konzumentem drog.⁷⁴

Drogovou prohibicí ale samozřejmě neuplatňují jen Spojené státy americké, naopak ji během 20. stol. zavedla naprostá většina zemí po celém světě a to bez ohledu na existující vládní režimy. Harry Levine ukazuje, že tato prohibice se v průběhu času stala užitečná jak pro demokratické režimy v USA nebo západní Evropě, tak ale i pro fašistické diktatury v Německu nebo Itálii, komunistické režimy v SSSR nebo Číně a nebo autoritativní diktatury v zemích Latinské Ameriky nebo Afriky.⁷⁵ Z drogové prohibice se tak stal celosvětový systém vynucování státní moci, který je tvořen řadou mezinárodních dohod a který je pod dohledem samotné OSN. Pokud však tato prohibice nenaplnila očekávání do ní vkládaná ve Spojených státech, jak jsme si výše ukázali, pak to samé můžeme říci téměř bezvýtku i o všech ostatních zemích na světě. Vynucování drogové prohibice se tak nesetkalo s větším úspěchem ani na mezinárodní úrovni, a to i přesto, že v některých státech byly přijaty ty nejtvrdější tresty v souvislosti s drogami (např. v Malajsii byl v roce 1975 uzákoněn trest smrti za obchodování s drogami, malajští státní představitelé byli však nuceni o několik let později připustit, že užívání

⁷¹ Ostrowski, James: Thinking About Drug Legalization, Cato Policy Analysis No. 121, 5/1989.

⁷² A Tradition of Excellence: The History of the DEA from 1973 to 2003, 30th Anniversary History Book.

⁷³ Drug Data Summary, Office of National Drug Control Policy, Drug Policy Information Clearinghouse, 3/2003.

⁷⁴ Linnekin, Baylen J.: Illegal Drugs: Scourge or Globalization's Great Equalizer?, A World Connected article, August 2003.

⁷⁵ Levine, Harry G.: The Secret of Worldwide Drug Prohibition: The Varieties and Uses of Drug Prohibition, The Independent Review, v. VII, n. 2, Fall 2002, str. 165 – 180.

heroinu je v této zemi daleko více rozšířenější než kdykoliv předtím).⁷⁶ Světový trh s nelegálními drogami je v současnosti odhadován, i přes mezinárodní prohibici, na 600 miliard dolarů.⁷⁷ Tato suma představuje osmiprocentní podíl na veškerém celosvětovém obchodu, tedy více než podíl mezinárodního obchodu se železem nebo ocelí a přibližně stejný podíl jako obchod s textilem nebo ropou a zemním plynem.⁷⁸ Obchod s drogami je tak dnes považován za jednu z nejvýnosnějších činností na světě, jak si ale ukážeme v následující kapitole, tak zisky z něho jdou díky drogové prohibici do rukou jen omezeného počtu zločinců, mafiánů a drogových klanů.

Jen pro doplnění představy si nyní krátce uvedeme, jaká je situace v oblasti drog a drogové prohibice v Čechách. Česká republika je samozřejmě signatářem různých mezinárodních dohod o boji proti drogám a naše země má rovněž zpracovanou vlastní strategii protidrogové politiky. V oblasti samotného vynucování této prohibice můžeme Českou republiku považovat např. v porovnání se Spojenými státy americkými za mírnější (není zde trestáno samotné užívání drog nebo držení malého množství drog pro vlastní potřebu jako v USA), ale i zde můžeme pozorovat určité projevy volající po tvrdším přístupu v boji proti drogám (např. KDU-ČSL vyhlásila v únoru 2004 „válku proti drogám“ a požadovala změny v systému koordinace a financování protidrogové politiky, zpřísnění zákonů týkajících se užívání drog a jejich distribuce). Co se týče samotné úspěšnosti protidrogové politiky, pak ani naše republika nijak výrazně nevybočuje z řady ostatních zemí. V roce 2003 činil odhad spotřebovaných drog v České republice 7,9 miliard korun, celková produkce drog pak byla odhadnuta na 3,9 miliard korun a ze zahraničí se dovezly drogy za dalších 687 milionů korun.⁷⁹ Počet drogových uživatelů v ČR a spotřebu jednotlivých drog pak shrnuje následující tabulka.

Tabulka 1: Počet uživatelů drog (kteří alespoň jednou užili) v roce 2003 a jejich spotřeba

	Počet uživatelů	Spotřeba drog (g, ks)
Konopné drogy (marihuana, hašiš)	890 069	10 502 669 gramů
Extáze	201 090	1 124 919 kusů
LSD	82 910	272 784 kusů
Pervitin	95 576	3 654 603 gramů
Heroin	27 422	2 220 511 gramů

Zdroj: Nelegální ekonomika v ČR, Tisková zpráva ČSÚ, 9. 6. 2005.

V předešlém výkladu jsme si tedy ukázali, že i přes skoro sto let trvající drogovou prohibici nedošlo v realitě k žádnému omezení drog. Naopak počet uživatelů drog neustále roste a ani počet nabízejících neklesá. Je tedy nasnadě nalézt odpověď na otázku, proč drogová prohibice nevede k úspěchu. Tím se zároveň dostáváme do nejdůležitější části celé naší práce, ve které se v plné míře projeví spojení všech tří oblastí, jenž stojí v jejím názvu, tj. ekonomie, státu a drog.

Zatímco v první kapitole nám ekonomie sloužila především jako společenská věda o lidském chování, na jejímž základě jsme mohli zkoumat základní vztahy mezi drogami a člověkem, jeho užitek a preferencemi, dobrovolnou směnou apod., tak nyní se pro nás ekonomie stane ryze praktickým pomocníkem, jenž nám pomůže vysvětlit a odtajnit neúčinnost státních zásahů v oblasti drogové prohibice. Mnozí jistě budou namítat, že ekonomie je jen pouhým teoretizováním o krásném ideálním světě, které musí v realitě ustoupit řešení skutečných problémů (musí ustoupit racionálně uvažujícím politikům, kteří vzali na svá bedra přetěžký úkol odpovědnosti za chod světa), ale ekonomie má své

⁷⁶ Ostrowski, James: Thinking About Drug Legalization, Cato Policy Analysis No. 121, 5/1989.

⁷⁷ Basham, Patrick a kol.: Sensible Solutions to the Urban Drug Problem, Fraser Institute Digital Publication, Vancouver, 8/2001.

⁷⁸ Human Development Report 1999, United Nations Development Programme, Oxford University Press: New York/Oxford, 1999, str. 103.

⁷⁹ Nelegální ekonomika v ČR, Tisková zpráva ČSÚ, 9. 6. 2005.

pevné základy právě v reálném světě, a to v ničem menším, než v samotném lidském jednání. Naopak stát je založen na vynucení, na oddělení určité skupiny lidí od zbytku společnosti a udělení zvláštní privilegované moci této skupině, která pak může i za pomoci síly rozhodovat o chování ostatních členů společnosti. Zbytek této práce proto tedy bude jinými slovy zaměřen na sledování skutečnosti, zda-li jsou tyto státní zásahy schopny dosáhnout svého cíle (tj. v našem případě vynutit si drogovou prohibici a jejím prostřednictvím vymýtit drogy z našeho světa) a pokud se tak neděje, zda-li nám ekonomie (jako praktická a nikoliv jen teoretická disciplína) dokáže podat vysvětlení příčin tohoto neúspěchu.

3 Ekonomie a drogová prohibice

Bezmála jedno století se vlády na celém světě snaží bojovat proti drogám s jediným cílem: vymýtit veškeré drogy z povrchu zemského. Bezmála jedno století se jim tento cíl nedaří naplnit. Mezinárodní tažení proti drogám se tak mívá účinkem. Drogy jsou i přes veškeré mezinárodní represe běžně dostupné prakticky všude, jejich nabídka se nesnižuje, ba naopak dochází k rozšiřování sortimentu drog a zvyšování jejich účinnosti a nebezpečnosti. Stejně tak neklesá ani počet uživatelů drog. Lidé nadále pokračují, navzdory zvyšujícímu se úsilí drogové prohibice, v aktivitách spojených s užíváním drog.

Nikdo se již dnes nezabývá faktickou správností těchto protidrogových represivních opatření (ty jsme jednoduše převzali od předchozích generací), ale pouze jejich praktickým uskutečňováním, případně diskusí nad tím, jak moc přísná mají tato opatření být (jestli např. tvrdě postihovat jen prodejce drog, nebo sankcionovat i samotné drogové uživatele). Podívejme se však nyní blíže na to, proč drogová prohibice nenaplnila naděje do ní vkládané a proč jí nebylo dopřáno úspěchu.

3.1 Základní ekonomické souvislosti drogové prohibice

Dříve než se pustíme do samotného sledování příčin neúspěchu drogové prohibice, tak si musíme ozřejmit základní důsledky, které sebou nese státní regulace (nebo celkový zákaz) jakéhokoli produktu.

Drogová prohibice ve své podstatě nahrazuje dobrovolnou směnu mezi kupujícím a prodávajícím na svobodném trhu státním zákazem dané činnosti (viz kapitola 1.4.1). Stát tedy zakazuje výrobu, prodej a užívání drog a tím vyděluje obchod s drogami z tržního (legálního) prostředí, přičemž jakýkoliv pokus obejít tento zákaz je následně státem trestně postižitelný. Samotný úspěch drogové prohibice je pak více méně postaven na tom, že lidé se zaleknou daných postihů, a nebudou proto v obchodě s drogami více pokračovat. Škála trestů za překračování státního drogového zákazu se může značně lišit od pouhých peněžních trestů až po dlouholetá odnětí svobody, přičemž se obecně předpokládá, že čím tvrdší postihy jsou uvaleny na obchod s drogami, tím méně lidí by mělo být ochotno podstupovat riziko spojené s neuposlechnutím tohoto zákazu. I přesto, že v některých zemích je uzákoněn v daných případech dokonce trest smrti za pašování a distribuci drog (např. již zmíněná Malajsie) a obecně pak dochází k zpříšňování drogových trestných činů (paradoxně jsou někdy udělovány vyšší tresty za výrobu nebo distribuci drog, než za zabití člověka), tak v realitě můžeme být svědky toho, že lidé na tyto státní postihy ve většině případů nereagují. Naopak těch lidí, kteří jsou ochotni riskovat vysoké tresty za porušení státního zákazu drog, je obrovské množství, což dokazují sta tisíce uživatelů a distributorů narkotik po celém světě. Tak např. podle studie National Household Survey on Drug Abuse užilo v roce 2001 v USA (tedy v zemi, kde je trestně postižitelné i samotné držení nebo užívání drog) skoro 16 milionů Američanů starších dvanácti let nějakou drogu během jednoho měsíce před konáním tohoto výzkumu.⁸⁰ V České republice pak podle Národního monitorovacího centra pro drogy a drogové závislosti užilo alespoň jednou v roce 2003 nějakou drogu přes 1,25 milionů lidí (tedy přibližně jedna osmina všech obyvatel).⁸¹

⁸⁰ Drug Data Summary, Office of National Drug Control Policy, Drug Policy Information Clearinghouse, 3/2003.

⁸¹ Nelegální ekonomika v ČR, Tisková zpráva ČSÚ, 9. 6. 2005.

Tato obrovská kvanta lidí, kteří se rozhodli nepodrobit se drogové prohibici, pak samozřejmě nevyhnutelně vytváří tlak na znovuoobnovení trhu. Pokud však stát dále lpí na zákazu drog, pak již nemůže dojít k obnovení původního legálního trhu, ale veškeré aktivity spojené s drogami se musí přesunout na jiné místo, a tímto místem je nelegální (černý) trh. Všichni jedinci, kteří tak chtějí i přes státní zákaz dále pokračovat v obchodu s drogami, musí následně přejít do ilegality černého trhu a přizpůsobit své chování tomuto novému prostředí. Důsledkem takového přechodu ze svobodného trhu na trh nelegální však je, jak si nyní ukážeme, poškození obou zúčastněných stran (tj. jak poptávajících, tak nabízejících), obě strany směny tedy ztrácejí.

Černý trh s drogami sebou totiž nese všechny problémy své ilegality, stejně jako v případě jakéhokoliv jiného zakázaného produktu (např. prostituce). Především se na tomto nelegálním trhu mění stana nabídky. Původní nabízející, kteří před zavedením prohibice obstarávali výrobu a prodej drog, většinou přesouvají své aktivity do jiných oblastí. Stát totiž učinil zavedením drogové prohibice z těchto původně spořádaných obchodníků ze dne na den kriminálníky. Pokud by pak tito nabízející pokračovali v drogovém obchodě, pak by se samozřejmě vystavovali možnosti státního postihu, a proto, jak již bylo řečeno, většina z nich přesouvá na základě tohoto státního zásahu své zdroje k méně hodnoceným alternativám, a tím dochází k poklesu celkového užítku takto dotčených osob.

Drogová prohibice tak způsobuje, že nabídka drog je výrazně omezena, což při existenci silné poptávky vede k růstu cen drog. Vysoké ceny drog však stimulují nazpět novou nabídku. Na černém trhu se ale již nebude jednat o původní spořádané nabízející, ale tato nová nabídka bude tvořena převážně různými kriminálními gangy (mafíanskými skupinami, drogovými kartely apod.), tj. lidmi, kteří jsou ochotni přestupovat zákony a riskovat tak tresty v případě dopadení. Pro tyto nelegální nabízející kompenzuje vidina obrovského zisku z obchodu s drogami, který je uměle vytvořen nedostatkem drog a tím pádem jejich vysokými cenami, zmíněné riziko postihu za porušování zákona. Obchod s drogami se tak díky prohibici stává doménou organizovaného zločinu a navíc poskytuje těmto zločincům zaručený zdroj obrovských příjmů. Na mezinárodní úrovni se pak tyto příjmy z nelegálního obchodu s drogami stávají výraznou součástí finančních zdrojů různých teroristických organizací.⁸²

Drogová prohibice navíc svým způsobem chrání tyto zločince, protože státní úsilí v boji proti drogám vytváří velmi nákladné bariéry vstupu do tohoto odvětví. Díky této prohibice jsou totiž vyloučeni z drogového obchodu všichni spořádaní nabízející, jak jsme si již ukázali, a monopol na výrobu a distribuci drog si tak více méně udržují jen jednotlivé nejsilnější zločinecké skupiny, které se nebojí překračovat zákony, aby si toto své postavení uchovaly. Jak k tomu píše Murray N. Rothbard: „*Prohibice může fungovat paradoxně jako jistý druh garance monopolního privilegia pro černé obchodníky, protože se v jejich případě bude pravděpodobně jednat o velmi odlišné typy podnikatelů ve srovnání s těmi, kteří by měli úspěch na legálním trhu.*“⁸³ Že se jedná opravdu o jiný druh podnikatelů, pak dokládá i způsob konkurenčního boje mezi jednotlivými nabízejícími na nelegálním trhu, kdy k soutěžení mezi těmito nabízejícími nedochází na základě standardních prvků, jako je reklama nebo ceny, ale často prostřednictvím takových způsobů, jako je zastrasování konkurence, válka mezi jednotlivými gangy apod. (viz kapitola 4.2.2).

Jak jsme si tedy ukázali, tak drogová prohibice uměle udržuje ceny drog vysoko nad cenami, které by existovaly na svobodném trhu, kde jsou nízké bariéry vstupu do odvětví a vysoká konkurence nabízejících. Výsledkem je, že ceny drog jsou daleko nad náklady jejich produkce. Produkční náklady běžně užívaných drog jsou velmi nízké (většina drog se získává z rostlin, které mohou být velmi lehce vypěstované – konopí, vlčí mák, koka), zbytek prodejní ceny pak tvoří tzv. riziková prémie, kterou požadují obchodníci s drogami právě za to, že se musí pohybovat na nelegálním trhu a vystavovat se tak možnosti státního postihu (odhaduje se, že tato prémie může tvořit až 90 % konečné ceny drog).⁸⁴

⁸² V této souvislosti lze např. zmínit financování Al Kajdy v Afghánistánu z drogového obchodu s opiem, kdy před americkou vojenskou intervencí v této zemi tvořila právě výroba a distribuce heroínu hlavní zdroj příjmů této teroristické organizace. Prohibiční politika, která udržuje vysoké ceny drog, se tak paradoxně stala jedním z nejlepších zdrojů financování teroristických organizací, viz Carpenter, Ted Galen: *Drug Prohibition Is a Terrorist's Best Friend*, The National Post, January 4, 2005.

⁸³ Rothbard, Murray N.: *Ekonomie státních zásahů*, Liberální institut, Praha, 2001, str. 116.

⁸⁴ Carpenter, Ted Galen: *Drug Prohibition Is a Terrorist's Best Friend*, The National Post, January 4, 2005.

Tato riziková prémie představuje, po odečtení dodatečných nákladů produkce drog (např. uplácení policistů, celníků či jiných státních úředníků), čistý zisk výrobců nebo prodejců drog. Velikost rizikové prémie (stejně jako zisku nelegálních obchodníků) se pak odvíjí od úspěšnosti drogové prohibice a to přímou úměrou. Čím více je tedy úspěšný boj proti drogám (čím více výrobců a prodejců drog bude odhaleno, čím více se budou zvyšovat tresty za obchod s drogami apod.), tím větší rizikovou premii budou obchodníci s drogami požadovat. Rostoucí hrozba kriminálního postihu tedy zvyšuje riziko podnikání při výrobě nebo prodeji drog, tím pádem i požadovanou rizikovou premii za tuto činnost a v důsledku toho rostou i ceny konečné produkce (tj. drog).

Drogová prohibice tedy přesouvá obchod s drogami z legálního prostředí na černý trh, navíc stát se prostřednictvím této prohibice snaží uměle oddalovat nabídku drog od protnutí skutečné poptávky, což v konečném důsledku vede k růstu cen drog, jak jsme si ukázali v předešlém výkladu. Paradoxně tak na zavedení drogové prohibice doplácí nejvíce samotní uživatelé drog, kteří musejí vydávat daleko vyšší částky za drogy, než jaké by platili na legálním trhu. Navíc na černém trhu dochází k poklesu poskytovaných služeb zákazníkům. Nezákonost obchodu s drogami tak např. brání procesu šíření spotřebitelských informací o daném výrobku, což sebou nese vážná rizika pro uživatele drog (viz kapitola 4.3). Spotřebitelům pak díky těmto negativním efektům plynoucím z přesunu drogového obchodu na černý trh klesá (stejně jako původním nabízejícím) celkový užitek, neboť jim již není dovoleno legálně uspokojovat své potřeby a chovat se tak podle jejich svobodné vůle.⁸⁵ Za nejzásadnější důsledek drogové prohibice pro spotřebitele však můžeme považovat to, že tito lidé se musí při nákupu drog stýkat s nebezpečnými zločinci, kteří tvoří převážnou část nabízejících. Drogoví uživatelé jsou tak vystavováni tomuto riziku styku s kriminálními živly, k čemuž by na legálním trhu nedocházelo.⁸⁶

3.2 Příčiny neúspěchu drogové prohibice

Na předešlých řádcích jsme si tedy vysvětlili základní ekonomické souvislosti drogové prohibice. Řekli jsme si, že drogová prohibice je jakousi „snahou“ (toto slovo je záměrně uvedeno v uvozovkách, protože ve skutečnosti se jedná opravdu spíše jen o zbožné přání politiků, než o reálný stav) o nahrazení dobrovolné směny na trhu státním (direktivním) zákazem dané činnosti. Jak jsme však rovněž viděli, tak i přes tento mnohaletý absolutní zákaz nedochází v realitě k ukončení obchodu s drogami. Užívání drog je dnes naopak hojně rozšířenou aktivitou po celém světě a produkce drog je jednou z nejvýdělečnějších činností. Podívejme se tedy nyní blíže na hlavní příčiny neúspěchu této mezinárodní drogové represe.

Úsilí drogové prohibice můžeme primárně rozdělit na dvě strany: na stranu, která se dotýká nabídky drog, a na stranu, která se dotýká poptávky po drogách, přičemž v některých oblastech se obě tyto strany překrývají. V zásadě se však drogová prohibice soustřeďuje na stranu nabídky (tj. postihy za výrobu, distribuci nebo prodej drog) a již méně na stranu poptávky (tj. postihy samotných drogových uživatelů). Zaměříme se však nyní blíže na základní princip drogové prohibice, o který se neotřesitelně opírají všichni její zastánci (především pak politikové). Paradoxně se tito lidé snaží ospravedlnit drogovou prohibici na základě ekonomického argumentu. Tento argument je však postaven na velmi omezených znalostech ekonomie, které jsou vytrženy z jakéhokoli kontextu a při bližším pohledu se tak vlastně nejedná ani o argument v pravém slova smyslu, ale spíše jen o nedomyšlenou úvahu. Tímto (řádoby) ekonomickým odůvodněním drogové prohibice je myšlenka, že poptávající budou kupovat méně drog, pokud jejich cena stoupne (nebo-li že existuje nějaká dostatečně vysoká cena, za kterou již nikdo nebude ochoten drogy nakupovat).⁸⁷ Úsilí drogové prohibice se proto zaměřilo na zvýšení nákladů nabídky drog (nebo-li na zvýšení nákladů producentů drog), a to prostřednictvím takových

⁸⁵ Základní analýzu ekonomických efektů prohibice a všeobecně regulace produktu lze nalézt v Rothbard, Murray N.: *Ekonomie státních zásahů*, Liberální institut, Praha, 2001, str. 115 - 117.

⁸⁶ Tato kapitola nastiňuje jen základní důsledky zavedení drogové prohibice. Podrobněji se tomuto tématu budeme věnovat v dalším výkladu (viz 4. kapitola Společenské souvislosti drogové prohibice).

⁸⁷ „Když se nám podaří přerušit nabídku drog, tak je učiníme vzácnějšími a dražšími, a tím omezíme jejich užívání.“ National Drug Control Strategy, The White House, February 2005, str. 7.

způsobů, jako je zvětšení možnosti dopadení a uvěznění nelegálních obchodníků s drogami nebo prodloužení trestů pro výrobce a prodejce drog.

Drogová prohibice se tedy jinými slovy zaměřila primárně na restrikcí nabídky drog, což by podle jejich zastánců mělo přinést růst cen drog a v konečném důsledku i snížení poptávky po nich. Čím úspěšnější pak bude samotný boj proti drogám (čím více bude odhaleno a dopadeno nelegálních obchodníků s drogami), tím vyšší budou ceny drog, tím méně bude uživatelů a tím rychleji vymizí drogy z našeho světa. Na první pohled se tedy může jednat o velmi jasnou a poutavou myšlenku, ale konfrontace s realitou ji naprosto vyvrací. Podívejme se tedy na jednotlivé příčiny, které stojí v cestě úspěšnému boji proti drogám a které mají svůj pevný základ v „opravdové“ ekonomii.

3.2.1 Nemožnost omezení nabídky drog

Zásadním důvodem neúspěchu drogové prohibice je nemožnost celosvětové restrikce nabídky drog. Zastánci drogové prohibice tak podcenili jeden velmi podstatný fakt, kterým je možnost přesunu výroby a produkce drog v místě a čase. Vysvětleme si tedy blíže tuto základní příčinu neúspěchu jakéhokoli boje proti drogám.

Položme si na začátek otázku, jaké všechny důsledky bude mít úspěšná státní snaha v potírání drog? Vezměme si případ, kdy se státním orgánům podaří rozbít velký drogový klan nebo odhalit významnou drogovou cestu. Tento konkrétní úspěch ve vynucování drogové prohibice krátkodobě naruší nabídku drog v daném místě, což sebou ponese jistě obtíže pro poptávající, tj. pro uživatele drog. Těm bude chvíli trvat, než se vyrovnají s nově nastalou situací (než např. kontaktují jiného dealera), což způsobí možnost dočasného zvýšení cen drog. Zastánci drogové prohibice si budou v tomto okamžiku jistě mnout ruce a prezentovat se jako hrdinní bojovníci proti drogám (co také může být více lahodící očím široké veřejnosti, než dopadení drogových mafiánů nebo dealerů). Po určitém čase však i tito zastánci drogové prohibice zjistí, že nabídka drog se opět vrátila na svoji původní úroveň a v řadě případů se dokonce ještě zvýšila. Pro někoho to bude jistě překvapením, pro někoho výzvou, aby bylo úsilí drogové represe zesíleno, ale v zásadě se jedná jen o logický důsledek aktivit na nelegálním trhu.

Podívejme se tedy, co se stane po každé úspěšné restrikci nabídky drog na černém trhu. Krátkodobý výpadek nabídky drog na určitém místě dočasně zvýší, jak již bylo řečeno, ceny drog. Tyto vyšší ceny ovšem, už v rozporu s předpokládaným vývojem zastánců drogové prohibice, neodpuzují poptávající od koupě a užívání drog, ale naopak stimulují nabízející k vyšší aktivitě a produkci. Vyšší ceny drog se tak stávají stimulem pro ostatní drogové obchodníky, aby více vyráběli a produkovali, neboť takováto aktivita jim přinese vyšší zisk. Zároveň s dopadením jedněch výrobců nebo prodejců drog dochází k uvolnění velmi lukrativního místa na nelegálním trhu s drogami, proto zpravidla netrvá dlouho, aby na místo odhalených a uvězněných drogových distributorů nastoupili distributoři noví, kteří doposavad stáli mimo toto odvětví. Výsledkem tedy je, že se nabídka drog po čase vrátí na svoji původní úroveň, často (jak si za chvíli ukážeme) však i na úroveň vyšší a v konečném důsledku tak dochází k přesně opačnému efektu, než v který doufali zastánci drogové prohibice, tj. cena drog se ve výsledku sníží.

Zastánci drogové prohibice se tak dostávají do neřešitelné situace. Každá úspěšná snaha v redukci nabídky drog sice povede ke zvýšení jejich cen, jak tito lidé správně odhadují, ale tyto vyšší ceny drog nazpět stimulují růst nabídky, což už si tito lidé zpravidla neuvědomují. Pokud tak nejsme schopni odhalit a dopadnout všechny potenciální obchodníky s drogami na celém světě (což je naprosto nereálné), pak se každý zastávce drogové prohibice pouští do předem ztraceného boje. Každé další úsilí v restrikci nabídky drog povede v konečném důsledku opětovně jen k opačnému efektu, tj. k jejímu zvýšení, a tím se dostáváme do začarovaného kruhu, z kterého není úniku.⁸⁸

⁸⁸ Začarovanost je asi tím nejlepším výrazem pro snahy zastánců drogové prohibice. Jak jinak si vysvětlit např. následující dvě věty, které jsou uvedeny přímo pod sebou v české Národní strategii protidrogové politiky na období 2005 – 2009: 1.) *Nabídka drog výrazně neklesá a převyšuje poptávku po nich. O tom svědčí dlouhodobě stabilní ceny drog u některých dokonce pokles jejich cen.* 2.) *Zvyšuje se počet odhalených a stíhaných trestných činů nezákonné výroby a distribuce drog.* Tyto dvě věty nejlépe ilustrují náš poznatek o marnosti

Výše zmíněné poznatky si můžeme ilustrovat na řadě skutečných případů a dat, které nám nejlépe ukáží marnost úsilí zastánců a vymahačů drogové prohibice v boji za omezení nabídky drog. Snaha o vyhlazení ilegální opiové produkce v Turecku na konci 60. let 20. stol. tak nepřinesla žádný úspěch v restrikci nabídky opia na světovém trhu. Naopak došlo ke zvýšení této nabídky, protože produkce opia se rychle přesunula do Pákistánu, Afghánistánu a do ostatních oblastí jižní Asie. Jediným efektem této opiové restrikce byly obrovské ekonomické škody napáchané v Turecku, kde byla výnosná produkce opia tvrdě omezena.⁸⁹ Podobně dopadly snahy o zamezení výroby a dovozu heroínu z francouzského přístavu Marseille do USA. Mezinárodním orgánům se sice podařilo zablokovat přepravu heroínu loděmi z marseillského přístavu do Ameriky, ale nabídka heroínu se v USA po čase zvýšila nad svoji původní úroveň, protože na místo francouzských pašeráků heroínu nastoupil bezpočet jiných dodavatelů a vznikly nové drogové cesty do USA z řady dalších míst po celém světě (např. z Mexika, které se stalo největším dodavatelem heroínu na americkém trhu).⁹⁰ Třetím podobným bezúspěšným případem byla snaha americké vlády zamezit dodávkám mexické marihuany na americký trh. Americká vláda poskytla Mexiku finanční i vojenskou pomoc v boji proti pěstitelům marihuany a podařilo se jí omezit (opět za cenu obrovských škod na mexické ekonomice) dodávky marihuany z Mexika do USA. Výsledkem bylo ale opět jen zvýšení celkové nabídky marihuany na americkém trhu. Vyšší cena marihuany se totiž stala pobídkou pro rozšíření domácí produkce marihuany a rovněž vedla k zesílení dodávek z Kanady. Nyní je tak odhadováno, že obchod s marihuanou představuje (i přes výrazné restrikce nabídky z Mexika) největší národní trh s plodinami v USA (okolo 32 miliard dolarů).⁹¹

Na těchto třech případech můžeme tedy pozorovat neúčinnost jakéhokoliv mezinárodního úsilí v restrikci nabídky drog. Lokální úspěch drogové prohibice v nějaké části světa vždy vedl k tomu, že výroba drog se přesunula (bez výraznějšího omezení nabídky na světovém trhu) jen do jiné oblasti, přičemž v místě, kde byla produkce drog potlačena, vznikly většinou obrovské ekonomické škody (to platí dvojnásobně především pro ty země, kde byl obchod s drogami hlavní součástí zahraničního obchodu, zaměstnanosti nebo příjmů obyvatelstva a tvořil tak významnou složku celé národní ekonomiky, např. pro země Latinské Ameriky nebo země jižní Asie).⁹²

Asi nejvýmluvnější situací v oblasti neúčinnosti drogové prohibice je pak americká snaha zamezit produkci kokainu v zemích Latinské Ameriky a jeho následném dovozu do USA. Americká vláda utratila stamiliony dolarů na boj proti pěstování a výrobě kokainu v zemích jako je Kolumbie, Peru nebo Bolívie, ale nabídka kokainu na americkém trhu se i přes tuto snahu nesnížila, jak si nyní ukážeme. Podívejme se tedy na závěr této kapitoly podrobněji na tuto situaci, která nám může posloužit jako vzorový příklad marných snah drogové prohibice a která nám poskytne jasnou a zřejmou odpověď na otázku o možnosti omezení nabídky drog.

Americká vláda se na konci 80. let 20. stol. rozhodla, že zamezí dodávkám kokainu do USA a vynutí si tak faktické dodržování protidrogových zákonů. Své masivní úsilí zaměřila především proti Kolumbii, která produkovala největší množství kokainu pro americký trh. Výroba kokainu v Kolumbii byla obstarávána různými drogovými kartely (největším a nejznámějším byl klan sídlící v kolumbijském městě Medellín – tzv. Medellínský kartel, v čele s jedním z nejznámějších kokainových bossů všech dob Pablo Escobarem). Tyto kartely získávaly během 80. let 20. stol. stále více moci a síly, poskytovaly práci řadě jinak chudých kolumbijských občanů, disponovaly obrovským množstvím finančních prostředků, zaměstnávaly ty nejlepší finanční experty na praní

snah drogové prohibice. Redukce nabídky drog (věta č. 2) nevede ke zvýšení cen drog (věta č. 1), jak předpokládají zastánci drogové prohibice, ale paradoxně k přesnému opaku, tj. ke snížení cen. Národní strategie protidrogové politiky na období 2005 – 2009. Úřad vlády ČR. 2005, str. 4.

⁸⁹ Stevenson, Richard: *Winning The War On Drugs: To Legalize Or Not?*, The Institute Of Economic Affairs, Hobart Paper 124, 1994, str. 33 - 35.

⁹⁰ *A Tradition of Excellence: The History of the DEA from 1973 to 2003, 30th Anniversary History Book.*

⁹¹ Benson, Bruce L., Rasmussen, David W.: *The American Drug War: Anatomy of a Futile and Costly Police Action*, The Independent Institute Research Article, 7/2000.

⁹² Např. je odhadováno, že v roce 1993 pocházelo v Bolívii neuvěřitelných 98 % celkových příjmů ze zahraničního obchodu z obchodu s kokainem. US Congress, Office of Technology Assessment, *Alternative Coca Reduction Strategies in the Andean Region*, F-556 (Washington DC: US Government Printing Office, July 1993).

špinavých peněz z kokainového obchodu a měly celkově sofistikovanou organizační strukturu a distribuční síť, jako ty nejlepší nadnárodní společnosti na celém světě, rovněž měly těsné napojení na nejvyšší vládní struktury, a to především skrze jejich zkorumpovanost.⁹³ Tyto nejsilnější drogové kartely tak de facto představovaly paralelní vládu v Kolumbii.

Když se proto Spojeným státům podařilo za pomoci použití vojenské síly rozbít tuto kolumbijskou drogovou síť, tak všichni očekávali, že se výrazně omezí nabídka kokainu na americkém trhu. Nicméně již v roce 1992 byla vydána studie (United States House Judiciary Crime Subcommittee), ze které vyplynulo, že nabídka kokainu se v USA rozšířila nad svoji původní úroveň a že vzrostl i celkový počet dodavatelů (kokain byl podle této studie zpracováván ve 13 zemích světa a počet zemí, které sloužily jako překladiště pro kokain se zvýšil z 11 na 25).⁹⁴

Vysvětlení této skutečnosti je opět logické. Nejsilnější kolumbijské drogové kartely (především již zmíněný medellinský klan) si totiž do svého zničení udržovaly monopolní postavení v produkci kokainu a jeho následné distribuci do USA. Svůj monopol si bránily řadou nelegálních prostředků (korumpovaly vrcholné kolumbijské představitele, zastrášovaly násilím ostatní konkurenty, vraždily nepohodlné osoby apod.), protože se samozřejmě jednalo o velmi lukrativní obchod. Tyto drogové kartely tak využívaly veškerých výhod plynoucích z aktivit na nelegálním trhu k udržení svého výsadního postavení. Jakmile se je ale americkému vojsku podařilo rozbít, tak se otevřela cesta pro řadu dalších producentů, kteří do té doby stáli ve stínu těchto nejsilnějších klanů. Jejich zničením dostali tito malí výrobci a distributoři jedinečnou příležitost, jak zvýšit svoji roli v kokainovém průmyslu. Výsledkem amerických snah tak bylo, že v Kolumbii došlo k decentralizaci obchodu s kokainem. Žádná z nově nastoupených organizací sice již nedominovala tomuto obchodu tak výrazně, jako např. medellinský kartel, ale tím se rovněž pro Spojené státy ztížila kontrola celého kokainového odvětví.⁹⁵

Netrvalo proto dlouho a produkce kokainu se v Kolumbii obnovila (odhaduje se, že až 95 % původně vyhlazených plantáží bylo znovu osázeno kokou).⁹⁶ Americká vláda v reakci na tuto situaci usoudila, že nezdar v zamezení pěstování koky v Kolumbii byl problémem nedostatečné tvrdosti, a proto byl schválen nový program na pomoc Kolumbii, který měl řešit stejný problém, tj. pomoci této zemi od výroby a distribuce nelegálního kokainu (tzv. Plan Columbia). Tento program pak jen v roce 2000 stál americké daňové poplatníky 860 milionů dolarů, z čehož většina částky byla věnována právě na boj proti pěstování kokainu (tento boj obsahoval např. i použití amerických bojových vrtulníků na postřiky plantáží koky ze vzduchu,⁹⁷ nebo výcvik kolumbijských vládních jednotek americkými vojáky).⁹⁸ Mezi jednou čtvrtinou a jednou třetinou z celkového počtu 400 000 akrů plantáží s kokou tak bylo opět vypáleno mezi lety 1999 a 2001.⁹⁹ Výsledkem však znovu nebylo žádné reálné snížení produkce

⁹³ Odhaduje se, že kolumbijské drogové kartely utržitily v 90. letech 20. stol. okolo 100 mil. dolarů ročně na úplatcích kolumbijským státním představitelům. Trade and Environment Database (TED), TED Case Studies: Columbia Coca Trade (Washington DC: American University, 1997), str. 4.

⁹⁴ Benson, Bruce L., Rasmussen, David W.: The American Drug War: Anatomy of a Futile and Costly Police Action, The Independent Institute Research Article, 7/2000.

⁹⁵ Výše zmíněný vývoj v obchodě s kokainem (rozbití medellinského kartelu a následné roztržštění kokainové produkce mezi řadu menších výrobců) je patrný např. z jednotlivých výročních zpráv americké organizace založené na boj proti drogám DEA, viz A Tradition of Excellence: The History of the DEA from 1973 to 2003, 30th Anniversary History Book. Tato publikace je přístupná z internetu, viz <http://www.dea.gov/pubs/history/index.html>.

⁹⁶ Llosa, Alvaro Vargas: Back from the Dead – With U.S. Help, The Independent Institute Research Article, 18/2002.

⁹⁷ Na tomto místě musíme zmínit další důležitý negativní efekt boje proti výrobě kokainu v latinsko-amerických zemích, jímž jsou závažné dopady na životní prostředí. Postřiky plantáží s kokou prováděné z letadel různými jedovatými chemickými přípravky totiž velmi často zasahují nejen tyto plantáže, ale i okolní faunu a floru, což vede k nepříznivým efektům na vzácné ekosystémy (např. v Kolumbii je většina plantáží s kokou ukryta v hustých pralesích, aby se snížilo riziko jejich odhalení a při jejich postřicích jsou tak velmi často zasaženy i jedinečné přírodní ekosystémy vyskytující se právě v těchto pralesích). Viz např. Peterson, Sarah: People and Ecosystems in Columbia, Casualties of the Drug War, The Independent Review, Volume VI, Number 3, 2002, str. 427 – 440.

V této souvislosti je rovněž potřeba se krátce pozastavit nad argumenty zastánců této drogové války proti výrobě a produkci kokainu v Kolumbii, kteří naopak viní obchodníky s kokainem, že ničí vzácné ekosystémy, když vypalují části těchto pralesů, aby získali prostor pro pěstování koky. Je sice samozřejmě pravda, že vypalováním částí pralesů dochází k devastaci jedinečného přírodního bohatství ukrytého v těchto ekosystémech, ale znovu si musíme uvědomit, že k tomuto dochází jen a pouze právě díky samotné drogové válce. Asi žádný rozumný člověk by se totiž neuchyloval k pěstování koky v těžce přístupných pralesních porostech, kdyby mohl beztržně tu samou činnost provádět na svém vlastním poli, které má za domem.

⁹⁸ Gurantz, Ron: A Losing Battle in Columbia, The Independent Institute Research Article, 15/2001.

⁹⁹ Llosa, Alvaro Vargas: Back from the Dead – With U.S. Help, The Independent Institute Research Article, 18/2002.

kokainu v Kolumbii (viz graf 1), ale jen přesun výroby kokainu z postižených oblastí na jiná místa, a to jak v rámci samotné Kolumbie, tak i v rámci celé Jižní Ameriky (Bolívie, Peru).

Spojené státy americké tak v průběhu 90. let 20. stol. musely začít čelit novým dodávkám kokainu z Bolívie, Peru a dalších zemí Jižní Ameriky, kam se přesunula velká část výroby kokainu z Kolumbie, což dále zvyšovalo celkovou nabídku této drogy na americkém trhu a vedlo k dalším americkým zahraničním intervencím. Bolívijské vládě tak byla např. přislíbena mezinárodní finanční pomoc, pokud nechá vyplenit co největší množství nelegálních plantáží s kokou a nahradí je pěstováním legálních plodin. Do roku 2001 došlo na základě těchto amerických pobídek k celkové redukci plantáží s kokou v bolívijském regionu Chapare (odkud bylo produkováno nejvíce kokainu) ze 100 tisíc akrů na pouhých 7 tisíc akrů.¹⁰⁰ V celé Bolívii pak byla podle odhadů snížena produkce kokainu z necelých 53 tisíc metrických tun v roce 1998 na 20 tisíc metrických tun v roce 2001.¹⁰¹ Výsledkem této americké snahy redukovat výrobu kokainu však bylo, že desetitisíce bolívijských rodin ztratily přes noc veškeré svoje živobytí, protože tito lidé nebyli jednoduše schopni profitovat z prodeje ananasu nebo banánů, které byli nuceni vysadit namísto koky, jejíž pěstování pro ně znamenalo do té doby jediný zdroj příjmů.¹⁰² V Bolívii tak došlo k občanské vzpouře a k násilným střetům s policií a vojskem, přičemž několik lidí bylo při těchto střetech zabito a řada jich byla zraněna. Vláda USA tak pod záminkou, že chce pomoci odstranit chudobu v Bolívii, naopak připravila řadu bolívijských občanů o jediný zdroj jejich obživy z pěstování koky (odhaduje se, že v Bolívii pracuje okolo 10 – 20 % obyvatel přímo v kokainovém průmyslu a možná až dalších 20 % je nepřímo do tohoto obchodu vtaženo).¹⁰³

Naprosto stejná situace pak nastala i v další latinskoamerické zemi Peru, kde byly v 90. letech 20. stol. vydány desítky milionů dolarů na pobídky peruánským zemědělcům, aby přestali pěstovat koku a přešli na pěstování kávy, kakaa a jiných legálních plodin. Výsledkem této snahy bylo, že pěstování koky se v Peru snížilo o 60 % a přesunulo se do jiných oblastí, což však mělo za následek, že se peruánská ekonomika dostalo do recese a mnoho lidí přišlo opět o jediný zdroj svých příjmů (tedy stejně jako v případě bolívijských zemědělců).¹⁰⁴

Boj USA proti výrobcům kokainu tak ve všech ohledech může připomínat hon kočky s myší. Americká vláda vždy podnikne zásah na určitém místě, ale výsledkem je jen to, že se produkce kokainu okamžitě přesune jinam. Smutné však je, že místo, které se jí takovýmto způsobem podaří „vyplenit“, se pak musí potýkat s řadou nepříznivých následků (tím nejhorším je asi boj chudých jihoamerických zemědělců, kterým pěstování koky přinášelo jediný zdroj obživy, o holé přežití).

Shrňme si tedy na závěr, čeho dosáhly Spojené státy americké ve své snaze omezit nabídku kokainu z latinskoamerických zemí. Navzdory tomuto úsilí (a obrovskému množství vydaných finančních zdrojů) se celková produkce kokainu v Jižní Americe nezmenšila, naopak např. v Kolumbii se odhadovaná produkce kokainu více než pětkrát zvětšila během 90. let 20. stol. (viz graf 1). Tomu odpovídá i zvýšení dostupnosti kokainu na americkém trhu a snížení jeho ceny. Cena kokainu očištěná o inflaci spadla podle odhadů ze 600 dolarů za gram na začátku 80. let 20. stol. na 100 dolarů na konci 20. stol. (viz graf 2).¹⁰⁵ I přes veškeré výše zmíněné aktivity Spojených států v Latinské Americe

¹⁰⁰ Llosa, Alvaro Vargas: Back from the Dead – With U.S. Help, The Independent Institute Research Article, 18/2002.

¹⁰¹ Drug Data Summary, Office of National Drug Control Policy, Drug Policy Information Clearinghouse, 3/2003.

¹⁰² O nezáviděníhodné situaci chudých bolívijských farmářů píše např. i slavný ekonom Joseph Stiglitz. Ten ukazuje, jak se tito lidé museli podřídit mezinárodnímu nátlaku a přejít z pěstování koky na produkci jiných legálních plodin, a to i přesto, že jim pěstování koky přinášelo daleko vyšší příjmy než jakákoliv jiná alternativní činnost. Největším problémem podle Stiglitze však je, že produkce legálních plodin z Bolívie naráží na další mezinárodní omezení ve formě různých restrikcí, limitů a kvót na dovozy. Bolívijské farmáře tak utrpěli dvojnásobnou tíže. Jednak byli přinuceni zanechat výnosné pěstování koky a na druhé straně jim zůstaly uzavřeny mezinárodní trhy s legálními plodinami (banány, kakao aj.). Ochranná politika domácích trhů (jak USA, tak i EU) před levnou zahraniční konkurencí tak zapříčinila, že bolívijské farmáře nenašli odbytiště pro svůj export „nuceně“ pěstovaných plodin, viz Stiglitz, Joseph: Globalization and its Discontents, W. W. Norton & Company; 1st edition (June 2002), převzato z: Linnekin, Baylen J.: Illegal Drugs: Scourge or Globalization's Great Equalizer?, A World Connected article, August 2003.

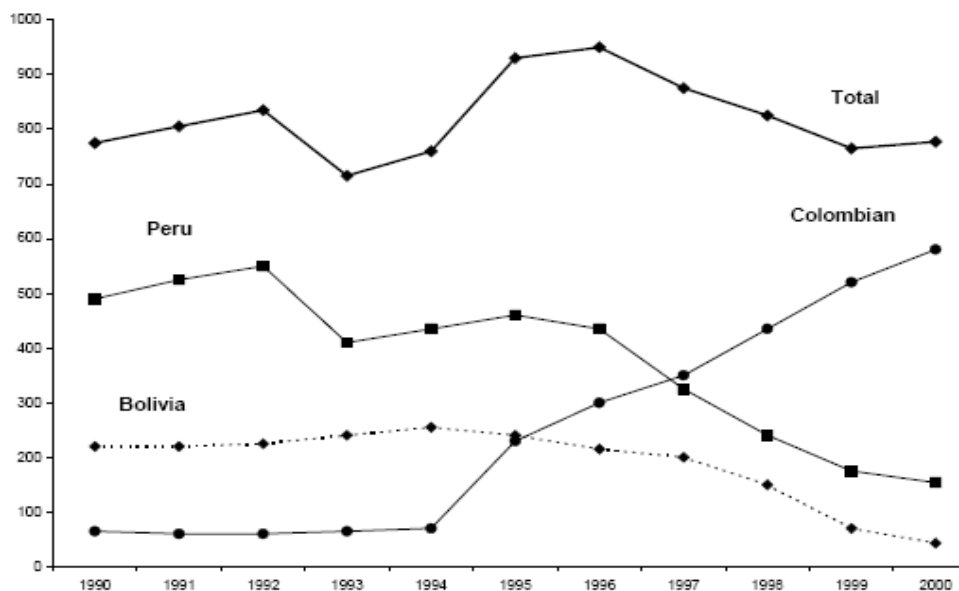
¹⁰³ Llosa, Alvaro Vargas: Back from the Dead – With U.S. Help, The Independent Institute Research Article, 18/2002.

¹⁰⁴ Tamtéž

¹⁰⁵ Pozn. v tomto grafu jsou uvedeny výsledky pozorování dvou amerických organizací, jednak DEA a jednak Washington DC Metropolitan Police Force (DCMP). Protože výsledky DCMP se opírají o větší procento jednotlivých pozorovaných případů, tak ne vždy se tyto hodnoty shodují, ale i přesto je z obou časových řad na první pohled patrný jasný trend ve vývoji cen kokainu na americkém trhu.

zůstala Kolumbie největším producentem kokainu na světě (odhaduje se, že v roce 2000 vyprodukovala Kolumbie okolo 583 000 metrických tun kokainu) a hned za ní na druhém a třetím místě je Peru (54 400 metrických tun kokainu) a Bolívie (26 800 metrických tun).¹⁰⁶ Tato americká snaha o restrikci nabídky kokainu se tak absolutně minula účinkem a naopak přinesla obrovskou škálu negativních efektů: zvýšila utrpení a ožebračení chudých jihoamerických zemědělců, přispěla k eskalaci dlouhého a krvavého boje mezi vládními jednotkami a drogovými kartely, při kterém umírá řada nevinných lidí, vedla k vyvolání občanských válek a k celkové ekonomické a politické destabilizaci těchto dotčených zemí.¹⁰⁷ Neochota amerických státních představitelů připustit svoji chybu v odhadu situace a následné zvyšování represí po každém neúspěšném boji pak připomíná již zmíněný začarovaný kruh, z kterého není úniku.

Graf 2: Odhad celkové produkce kokainu v zemích Latinské Ameriky (v metrických tunách)

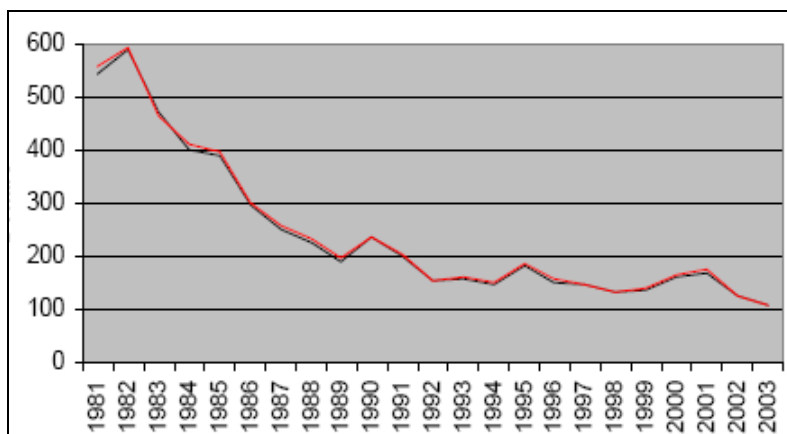

Zdroj: Estimation of Cocaine Availability 1996 – 2000. Office of National Drug Control Policy (March 2002). Washington DC: Executive Office of the President (Publication Number NCJ 192335), str. 18.

¹⁰⁶ Drug Data Summary, Office of National Drug Control Policy, Drug Policy Information Clearinghouse, 3/2003.

¹⁰⁷ viz Gurantz, Ron: A Losing Battle in Columbia, The Independent Institute Research Article, 15/2001 a Llosa, Alvaro Vargas: Back from the Dead – With U.S. Help, The Independent Institute Research Article, 18/2002.

Graf 3: Vývoj ceny kokainu za čistý gram na americkém trhu (v USD, v reálných cenách roku 2002)

Zdroj: Technical Report for the Price and Purity of Illicit Drugs: 1981 Through the Second Quarter of 2003. Office of National Drug Control Policy (November 2004). Washington DC: Executive Office of the President (Publication Number NCJ 207769), Appendix H, str. H-2.

Tuto kapitolu pak můžeme zakončit velmi výstižným poznatkem Milтона Friedmana, který shrnuje nemožnost vynucení mezinárodní drogové prohibice: „Proč nejde jednoduše ukončit obchod s drogami? Na to nám dávají jasnou odpověď zkušenosti, jak z alkoholové prohibice, tak ze současné drogové prohibice. Nemůžeme ukončit obchodování s drogami. Můžeme být sice schopni přerušit dodávky opia z Turecka, ale pěstování opia se přesune do nespočetného množství dalších míst. S francouzskou pomocí můžeme dosáhnout toho, že z Marseille už nebude výroba heroínu, ale nedokážeme zabránit jednoduché výrobě heroínu na dalších nespočetných místech po celém světě. Můžeme přesvědčit Mexiko, aby ničilo herbicidovými postřiky pole s marihuánou, ale marihuana může být pěstována kdekoli jinde. Můžeme být schopni spolupracovat s kolumbijskou vládou na snížení nabídky kokainu, ale celkového úspěchu nemůžeme v takovéto zemi, kde export kokainu je obrovským zdrojem příjmů v ekonomice, dosáhnout. Dokud budou v obchodu s drogami obrovské částky peněz, a to bude, dokud budou drogy ilegální, je doslova nemožné zastavit tento obchod, nebo alespoň dosáhnout výrazné redukce v nabídce drog.“¹⁰⁸

3.2.2 Substituce jednotlivých drog

Kromě naprosté nereálnosti předpokladu, že dokážeme zamezit celosvětové nabídce drog, což vytváří základní předpoklad neúspěchu drogové prohibice, existuje ještě řada dalších spolufaktorů, které působí proti dosažení tohoto cíle (tj. vynucení si této prohibice). Jedním z nich je možnost substituce jednotlivých drog v závislosti na jejich cenách.

Pro mnoho lidí, kteří užívají drogy především příležitostně, tj. jako prostředek pro relaxaci a zábavu ve svém volném čase, mohou představovat jednotlivé drogy substituty. Tito lidé tak nejsou vázáni jen na jeden typ drogy, ale naopak se velmi často rozhodují mezi užíváním jednotlivých druhů narkotik, přičemž velkou roli v tomto rozhodování hraje právě cena jednotlivých drog. Pokud pak stoupá cena určité drogy relativně k cenám drog ostatních, pak může dojít u těchto uživatelů k substituci relativně dražších drog drogami levnějšími. Tato skutečnost přináší do našeho výzkumu důležitou implikaci: pokud je drogová prohibice úspěšná v boji proti jednomu druhu drog, což přináší růst jejich cen pro konečné spotřebitele, pak často dochází ke zvýšení poptávky po jiných typech drog, nebo-li dochází, jak již bylo řečeno, k substituci dražších drog drogami levnějšími.

¹⁰⁸ Friedman, Milton, Szasz, Thomas. S.: On Liberty and Drugs, Essay on the Free Market and Prohibition, The Drug Policy Foundation Press, Washington D.C., 1992, str. 42 – 43.

Tento argument proti drogové prohibici si znovu můžeme přiblížit na řadě skutečných případů, které nám doloží výše zmíněné poznatky. Bruce Benson s Davidem Rasmussenem ukazují např. zkušenosti z poloviny 90. let 20. stol. z Floridy, kde se díky úspěšnému boji s obchodníky s marihuany zvýšila její cena, což však mělo za následek, že mladí lidé začali pít více piva a všeobecně alkoholu, což zas mělo přímou souvislost se zvýšením počtu dopravních nehod a úmrtí v důsledku řízení pod vlivem alkoholu. Zhoršená dostupnost marihuany rovněž vyvolala, kromě zvýšené spotřeby alkoholu, i vyšší míru konzumace kokainu, jehož cena klesla relativně v poměru k ceně marihuany. Důsledkem této snahy omezit dostupnost marihuany na Floridě tak bylo, že mladí lidé se začali vystavovat daleko většímu nebezpečí rostoucí spotřeby alkoholu a tvrdých drog, čemuž se rychle přizpůsobili i nelegální obchodníci s drogami, kteří se přeorientovali z riskantnějšího obchodu s marihuany na více ziskovou a méně riskantní distribuci kokainu.¹⁰⁹

Možná nejvýznamnější prohru drogové prohibice pak můžeme nalézt v zemích, kde užívání drog mělo mnohaletou tradici. V Hongkongu, Thajsku nebo Laosu vytvořily staleté zkušenosti s užíváním opia podmínky, v nichž kouření opia neslo velmi nízké společenské náklady. V odpovědi na mezinárodní nátlak však došlo v těchto zemích k uzákonění opiové prohibice, která byla velmi silně vynucována. Vedlejším efektem této opiové prohibice však bylo vynoření se obchodu s heroinem, který velmi rychle nahradil zakázané opium. Během pár měsíců po začátku této prohibice tak silní nelegální obchodníci s heroinem vytlačili relativně spořádané prodejce opia. Opiová prohibice v jižní Asii tedy docílila jen toho, že užívání relativně bezpečného a známého opia bylo nahrazeno daleko nebezpečnějším a nekontrolovatelným užíváním heroinu, přičemž závislost na heroinu se prudce zvýšila.¹¹⁰

Substituce jednotlivých drog je tedy další překážkou drogové prohibice. Úspěšný boj proti jednomu druhu drog tak často vede jen ke zvýšení poptávky po jiných, levnějších typech drog, přičemž často dochází k substituci relativně bezpečných drog drogami daleko účinnějšími a nebezpečnějšími, což sebou přináší další rizika jejich užívání (viz kapitola 4.3).

3.2.3 *Elasticita poptávky po drogách*

Zatímco předcházející kapitola se zabývala především příležitostnými uživateli drog, u kterých může často docházet k substituci drog v závislosti na jejich ceně (např. pití alkoholu x kouření marihuany), tak v této kapitole se zaměříme na druhou skupinu drogových uživatelů, tj. na drogově závislé lidi. I v této kapitole se budeme zabývat neúčinností drogové prohibice, nyní však z pohledu těchto závislých lidí, přičemž vysvětlujícím faktorem neúčinnosti této prohibice nám zde bude elasticita poptávky závislých lidí po drogách.

Příležitostní konzumenti drog mají zpravidla elastickou poptávku po drogách, protože drogy pro ně nepředstavují nezbytný statek, naopak užívání drog pro ně většinou znamená jen jistý druh aktivity ve volném čase. Pokud se tedy ceny určitých drog zvýší v závislosti na úspěšné drogové represí, pak tito uživatelé mohou lehce přejít k užívání jiných, levnějších drog (viz předešlá kapitola) nebo mohou přejít k zcela jiné aktivitě.

U závislých lidí však toto neplatí. Závislí lidé mají oproti příležitostným uživatelům velmi neelastickou poptávku po drogách, což je dáno tím, že drogy jsou pro ně nezbytným statkem, na jehož získání vydávají většinu svých příjmů. Můžeme říci, že čím závislejší je člověk, tím větší část ze svých celkových příjmů vydává na drogy a tím má neelastičtější poptávku po drogách. Neelastická poptávka pak implikuje, že zvýšení cen drog má jen velmi malý vliv na poptávané množství. Proto jakýkoliv úspěch drogové prohibice, díky němuž dojde ke zvýšení cen drog, nemůže u závislých lidí vést ke snížení jejich užívání. Touto skutečností se zabýval již Gary S. Becker, kterému se podařilo dokázat, že v případě, pokud je poptávka po drogách neelastická, pak nemá cenu snažit se vynucovat

¹⁰⁹ Benson, Bruce L., Rasmussen, David W.: The American Drug War: Anatomy of a Futile and Costly Police Action, The Independent Institute Research Article, 7/2000.

¹¹⁰ Stevenson, Richard: Winning The War On Drugs: To Legalize Or Not?, The Institute Of Economic Affairs, Hobart Paper 124, 1994, str. 17.

drogovou prohibicí a jejím prostřednictvím zvyšovat ceny drog, protože by zároveň došlo ke ztrátě společenského užítu. Neelastická poptávka po drogách podle Beckerových výpočtů implikuje, že optimální míra vynucení drogové prohibice bude nulová a spotřeba drog bude v takovémto případě na svobodném trhu v bodě celospolečenské rovnováhy. Drogové prohibice je podle Beckera navíc neefektivní i v tom případě, když spotřeba drog uvaluje významné externí náklady na ostatní členy společnosti. Podle Beckera by zde totiž musel existovat velmi negativní společenský užitek ze spotřeby drog, aby mohly být ospravedlněny intervence v oblasti drogové prohibice, a to by ještě tyto intervence musely být spojeny se zanedbatelnými náklady vynucení. Pokud tomu tak není, pak jakákoli snaha v boji proti drogám znamená jen plýtvání vládními zdroji.¹¹¹

Becker tedy připouští, že užívání drog závislími lidmi může vést k dodatečným (externím) nákladům pro ostatní členy společnosti, ale na tomto místě si ukážeme, že za velkou částí z těchto externích nákladů stojí samotné úsilí drogové prohibice. Je totiž zcela běžným případem, že závislí lidé často kradou, aby si vydělali na drogy. Mnoho z těchto lidí díky své závislosti nepracuje a tak jediným zdrojem jejich příjmů jsou výdělky z krádeží, které následně použijí na nákup drog. Pokud se však cestou tvrdé drogové prohibice zvyšuje cena drog, tak to zároveň vede k tomu, že se závislým lidem zvyšují náklady na jejich získání. Tyto zvýšené náklady na získání drog pak mají pro závislé lidi mnoho nepříznivých efektů, včetně toho nejdůležitějšího, že tito lidé musí zpravidla začít více krást, aby si vydělali na dražší dávku. Jak správně poznamenává David Friedman, tak pro závislé lidi neplatí, že existuje nějaká dostatečně vysoká cena, která by odradila každého uživatele od nákupu drog. Proti tomu stojí jednak psychická vazba na drogách (závislost) a jednak čistě ekonomická úvaha. Pokud potřebuje člověk více peněz na spotřebu, tak si musí vydělat více peněz (zpravidla prací). Každý pracující člověk je však omezen časem (nemůže jednoduše pracovat více než 24 hodin denně). Lidé závislí na drogách však často získávají peníze na dávky, jak již bylo řečeno, krádežím a v této činnosti jsou, na rozdíl od pracujících lidí, omezeni pouze mírou rizika, že budou chyceni a uvězněni (čím více kradou, tím vyšší riziko dopadení). Toto riziko však mohou zvyšovat téměř donekonečna, resp. do doby než budou doopravdy chyceni a potrestáni.¹¹²

Zastánci drogové prohibice se tak v tomto případě znovu dostávají do neřešitelné situace. Tvrdá drogová represe spojená se snižováním nabídky drog sice vede ke zdražení drog, ale za daných okolností (neelastické poptávce závislých lidí) jakýkoliv růst cen drog povede jen ke zvýšení výdajů závislých lidí na dávku a tím pádem i ke zvýšení trestné činnosti u těchto lidí a potažmo tedy dochází k růstu dodatečných nákladů celé společnosti (viz kapitola 4.2.1). Drogová prohibice se tak i v tomto případě míjí účinkem, protože u závislých lidí nemůžeme jednoduše očekávat, že přestanou brát drogy v reakci na zvyšující se ceny.

3.2.4 Motivace uživatelů a prodejců drog

Posledním důvodem, který zmíníme v souvislosti s nemožností dosáhnout úspěchu v boji proti drogám, je rozdílná motivace uživatelů a prodejců drog na jedné straně a motivace různých státních orgánů činných ve vynucování drogové prohibice na straně druhé.

Jedním ze základních problémů neúčinnosti drogové prohibice tak je, že jak uživatelé drog, tak i obchodníci s drogami jsou jednoduše více motivováni ke svým činům, než bojovníci proti drogám. Jak píše James Ostrowski, tak užívání drog má přímý a silný efekt na lidské vědomí a emoce, zatímco drogová prohibice má na druhé straně jen omezený účinek na uživatele drog (především ve formě zvýšení cen drog). Subjektivní přínosy z užívání drog tedy u většiny uživatelů převyšují náklady uvalené drogovou prohibicí. Zákony tak jednoduše nemohou odradit miliony lidí od braní drog, mohou jen vysoce zvýšit společenské náklady takovéto činnosti (viz 4. kapitola).¹¹³

¹¹¹ viz Becker, Gary S., Murény, Kevin M., Grossman, Michael: The Economic Theory of Illegal Goods: The Case of Drugs, National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 10976, 12/2004.

¹¹² Friedman, David: Drugs, Violence and Economics. Web page. 15 September 2003.

¹¹³ Ostrowski, James: Thinking About Drug Legalization, Cato Policy Analysis No. 121, 5/1989.

Stejně jako uživatelé drog, kteří pod hrozbou státních sankcí nepřestanou brát drogy (na tomto místě můžeme znovu připomenout obrovské množství uživatelů drog v USA, kde je držení a užívání drog trestně postižitelné), tak i obchodníci s drogami jsou více motivováni ke svým činům, než ti lidé, kteří jsou placeni ze státních peněz, aby výrobě a prodeji drog zamezili. U obchodníků s drogami však již nejde o psychickou vazbu na drogy (jako u uživatelů drog), ale o čistě ekonomický motiv. Výrobci a prodejci drog totiž získávají obrovský zisk z takového obchodu, daleko větší, než jaký by mohli vydělat legální činností, a proto jsou ochotni riskovat vysoké tresty, dlouholeté vězení a dokonce někdy i své životy, jen aby mohli v tomto obchodě pokračovat.

Na druhé straně bojovníci proti drogám (především pak policisté) jsou placeni státním aparátem a mají svůj příjem jistý, ať jsou ve svých snahách úspěšní, či nikoliv. Nemají proto fakticky žádný ekonomický zájem na úspěšnosti drogové prohibice. Boj proti drogám má formu státního byrokratického aparátu a trpí tak neefektivností jakéhokoli takového státního zřízení. Hlavní snahou vymahačů protidrogového zákonodárství je bojovat za zvyšování svého rozpočtu a potažmo svých příjmů, již méně jim pak jde o samotnou úspěšnost drogové prohibice (o nebývalém zvyšování výdajů na boj proti drogám bude pojednáno v kapitole 4.5).

Jak dále pokračuje James Ostrowski, tak veřejnost se mylně domnívá, že bojovníci proti drogám jsou vysoce inovační ve svých snahách (že např. stále vynalézají nové postupy, jak zabránit obchodu s drogami nebo jak odhalovat drogové dealery). Pravda je ale ve skutečnosti přesně opačná. Obchodníci s drogami mají daleko silnější popudy k technologickým změnám a k inovacím (jak ve výrobě drog, tak i v jejich přepravě nebo distribuci) a stále hledají nové možnosti a praktiky v obchodě s drogami. To je dáno vědomím, že jakýkoli neúspěch v tomto obchodě je může přivést k bankrotu, přičemž bankrot se v tomto případě rovná dlouholetému vězení nebo dokonce smrti. Obchodníci s drogami jsou tak obvykle krok před státními orgány bojujícími proti nim.¹¹⁴

Je to tedy lidská motivace, která garantuje, že válka proti drogám bude vždy neúspěšná. Jak uživatelé drog, tak obchodníci s drogami riskují daleko větší hodnoty (včetně svých životů), a proto budou vždy více motivováni k tomu, aby měli náskok před svými pronásledovateli. Na druhé straně neexistují žádní hrdinní bojovníci proti drogám, kteří by dobrovolně riskovali své životy, jen proto aby vynutili dodržování protidrogových zákonů.

3.3 Omezování poptávky po drogách a paradox dvojího měření

V předešlých kapitolách jsme si objasnili základní předpoklady neúspěchu drogové prohibice. Řekli jsme si rovněž, že státní orgány se primárně zaměřují na stranu nabídky drog a až druhotně na stranu poptávky po drogách. Stát tak omezuje poptávku po drogách jen nepřímo, především formou zvyšování jejich cen. Ukázali jsme si však, že spotřebitelé na toto zvyšování cen v zásadě nereagují (pokud vůbec k nějakému zvýšení dojde). Zaměříme se proto nyní blíže na poptávku po drogách (tj. na uživatele drog) a na možnost jejího omezení ze strany státu.

Stát se sice snaží zamezit nabídce drog, ale neuvědomuje si přitom marnost svých snah, nebere totiž v potaz ten nejzákladnější tržní zákon, který říká, že nabídka na svobodném trhu reaguje vždy na poptávku, jinými slovy, že poptávka je prvotní hnací silou v ekonomice, která uvádí do pohybu celý tržní mechanismus. Jsou to tedy spotřebitelé, kteří určují, co se bude vyrábět a co se bude prodávat. Nabídka reaguje teprve až na tyto prvotní spotřebitelské impulsy. Pokud si tedy spotřebitelé žádají drogy, pak nabídka je jen odrazem těchto přání. Kdyby si naopak žádní spotřebitelé nepřáli užívat drogy, pak by neexistoval ani žádný trh s drogami. To přináší podstatnou skutečnost do našeho výzkumu: není to tedy stát, který dokáže zamezit nabídce drog, ale jsou to jen a pouze spotřebitelé, kteří mají v rukách tu moc skoncovat s obchodem s drogami. Vůle lidí je tak větší než vůle politiků. Spotřebitelé v USA nezačnou jednoduše jíst banány namísto užívání kokainu, když se americká vláda rozhodne, že donutí jihoamerické zemědělce, aby nahradili pěstování koky pěstováním banánovníků.

¹¹⁴ Tamtéž

O tom, co se bude pěstovat a prodávat rozhodují a priori spotřebitelé, nikoliv vláda. Americká poptávka po kokainu tak dělá jeho výrobu příliš lukrativní na to, aby se jeho produkce zastavila.

Stát se tak dostává do těžké situace, pokud se totiž rozhodne vymýtit drogy ze světa, pak toho nemůže docílit omezováním nabídky (marnost takovýchto snah jsme si již dokázali), ale jedinou cestou k tomuto cíli je naopak omezování poptávky (kde není poptávka, není ani nabídka). Milton Friedman k tomu říká: „*Ve Spojených státech je zakázáno konzumovat kokain. Kdybychom dokázali vynutit dodržování tohoto zákona, nevznikl by žádný trh, kde by byl kokain obchodován, nedocházelo by k žádnému mezinárodnímu obchodu s kokainem, nevznikaly by problémy s drogovými kartely v Kolumbii a Peru.*“¹¹⁵

Tento přístup (omezování poptávky po drogách) však představuje velmi diskutabilní problém. Omezování poptávky se může dít v zásadě dvěma způsoby, buď násilně (tj. trestáním všech uživatelů drog), nebo dobrovolně (tj. zvyšováním informovanosti o škodlivosti užívání drog). Zatímco dobrovolný způsob omezování poptávky po drogách můžeme považovat za jedinou uskutečnitelnou státní aktivitu v oblasti drog, tak násilný způsob se na druhé straně potýká s řadou faktických problémů. Pomineme-li potlačování svobodné vůle jednotlivců, tak tím nejhlavnějším problémem násilného omezování poptávky ze strany státu je absolutní nemožnost postihu všech uživatelů drog. Pokud jsme si dokázali nereálnost odhalení a dopadení všech výrobců a prodejců drog, pak možnost potrestání všech uživatelů drog je již v oblasti čiré fantazie. Např. jen v České republice přiznala v roce 2004 bezmála polovina všech mladistvých ve věku 16-ti let zkušenosti s nějakou drogou.¹¹⁶ V logice násilného vynucování drogové prohibice by pak měli být všichni tito lidé potrestáni. Pokud by stát tedy důsledně lpěl na dodržování této prohibice (a byl schopen si ji vynutit), pak by to nejspíše vedlo k tomu, že jednu polovinu populace by tvořili vězni a druhou polovinu jejich vězňitelé. Nemožnost takového přístupu si uvědomuje i řada zastánců drogové prohibice, kteří následně zdůrazňují především tvrdý boj proti výrobcům a prodejcům drog a více méně jen kontrolu uživatelů drog.

Tímto postojem se ale znovu dostáváme do neřešitelného rozporu. Restrikce nabídky drog bez odpovídajícího snížení poptávky je, jak jsme již viděli, neuskutečnitelná, a navíc zde vyvstává další závažný problém, který by se dal nazvat paradoxem dvojího měření (dvojího metru). Na jedné straně jen kontrola užívání drog (bez vážnějšího postihu) a na straně druhé trestání obchodníků s drogami může mít řadu nepříznivých důsledků pro spotřebitele. Tato situace vystavuje drogové uživatele, kteří mohou být jinak považováni za nevinné, nelegálnímu a kriminálnímu prostředí, jak již bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, navíc jsou tito spotřebitelé nuceni kupovat nekvalitní a nebezpečné drogy za daleko vyšší ceny, než jaké by existovaly na legálním trhu. Na nelegálním trhu se tak vytváří distorze, kdy je uživatelům sice ponecháno určité právo na braní drog, ale přitom je zakázáno tyto drogy jakkoli vyrábět a prodávat. V realitě tak na základě této dichotomie v odlišném přístupu k uživatelům a výrobcům drog dochází k řadě paradoxních situací. Např. v Nizozemí je sice striktně regulovaný, ale legální prodej marihuany (dobře známý případ holandských coffee shopů), stejně tak je legální i její samotné užívání. Výroba a distribuce konopí je však již zakázána. Zpracovaná marihuana se tak musí dostat nějakou nelegální cestou do těchto coffee shopů, odkud je pak paradoxně již legální cestou prodávána dál konečným uživatelům. Samotní Holanďané v této souvislosti mluví o tzv. „back door“ nelegálním, ale všemi dobře známém, způsobu zásobování coffee shopů.¹¹⁷

¹¹⁵ Pavlík, Ján (ed.): Milton Friedman v Praze: Myšlenky, názory, komentáře, Liberální institut a Centrum liberálních studií, GRADA Publishing, Praha, 1998, str. 16.

¹¹⁶ Mravčík, V., Korčíšová, B., Lejčková, P., Miovská, L., Škrdlantová, E., Petroš, O., Sklenář, V., Vopravil, J.: Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2004, Úřad vlády ČR, Praha, 2005, str. 68.

¹¹⁷ Levine, Harry G., Reinerman, Craig: Alcohol prohibition and drug prohibition: Lessons from alcohol policy for drug policy, CEDRO, Amsterdam, 2004.

4 Společenské souvislosti drogové prohibice

V předešlé kapitole jsme zjistili, že drogová prohibice není schopna dosáhnout cíle, pro který byla zavedena, tj. zamezit obchodu s drogami, v této kapitole si ukážeme, že drogová prohibice, nejen že není schopna úspěšně bojovat proti drogám, ale navíc za dobu své existence vytvořila rozsáhlou škálu negativních efektů, které před jejím zavedením neexistovaly. Tyto dodatečné náklady drogové prohibice následně dopadají, jak na samotné uživatele drog, tak na celý zbytek společnosti.

4.1 Paradox drogové prohibice

Drogová prohibice se stala ochranou společnosti proti nebezpečným zločincům, kteří vyrábějí a prodávají jedovaté drogy a proti závislým narkomanům, kteří jsou pod vlivem těchto drog schopni třeba i zabít. Drogová prohibice je tedy dobro, které nás chrání, jak jen může, proti veškerému zlu spojenému s drogami. Kdyby zde drogová prohibice nebyla, pak budou spořádaní občané vystaveni napospas tomuto nebezpečí. Toto je představa, kterou za pomoci médií zdařile vytvořily jednotlivé státy po celém světě. Představa, která se sice může zdát být naprosto správná, ale paradoxně také představa, která má s realitou jen pramálo společného. Drogová prohibice totiž ve skutečnosti vůbec nechrání občany před zločinci a narkomany, jak je nám neustále zdůrazňováno, ale naopak je sama tomuto nebezpečí vystavuje.

Před zavedením drogové prohibice bychom tak jen stěží hledali různé kriminální organizace nebo jednotlivé zločinecké spolky, které se zabývaly výrobou nebo distribucí drog a které představovaly při výkonu této činnosti reálné nebezpečí pro zbytek společnosti. Veškerá činnost spojená s drogami se odehrávala v legálním prostředí, kde jednotliví výrobci a prodejci drog byli běžnými spořádanými občany, jako kdokoliv jiný. Teprve až drogová prohibice učinila z drogového obchodu kriminální činnost, ve které hrají prim různí zločinci a kriminální gangy, jak jsme si již ukázali v předešlém výkladu. Stejně tak konzumenti drog se před začátkem uplatňování drogové prohibice pohybovali ve zcela legálním prostředí, kde bylo možné maximálně odstranit většinu nepříznivých efektů užívání drog. Lidé znali kvalitu drog, možné následky jejich užití a mohli se tak lehce vyhnout riziku účinku neznámých nebo nekvalitních (pančovaných) drog. Teprve znovu až po zavedení drogové prohibice byli tito uživatelé nuceni přejít na černý trh, kde se kvalita drog rapidně snížila, drogy se staly více účinnými, nebezpečnými a jejich užívání sebou neslo řadu nepředvídatelných efektů na lidské zdraví a chování.

Státní představitelé tak skrze drogovou prohibici vytvářejí téměř dokonalou iluzi, že chrání občany před problémy spojenými s drogami, ve skutečnosti jsou to však právě oni samotní, kteří tyto problémy zavedením drogové prohibice vytvořili, což se nám pokusí tato kapitola na následujících stránkách odhalit. Stát tak ve výsledku paradoxně bojuje proti něčemu, co by zde vůbec neexistovalo, kdyby se do tohoto boje nepustil, jinými slovy, stát si zavedením drogové prohibice vytvořil sám svého protivníka.

Lidé sice vidí na ulicích prodávat dealery drogy dětem a samozřejmě se jim to nelíbí a volají po větší bezpečnosti a ochraně před těmito zločinci. Neuvědomují si však již, že tito dealeři jsou produktem drogové prohibice, stejně jako jsou třeba pasáci produktem regulace prostituce. Kdyby drogová prohibice skončila, dealeři drog by se vytratili z ulic stejně tak rychle, jako po pádu komunismu veksláci obchodující s valutami. Kdyby naopak stát uvalil prohibici na jakýkoliv jiný produkt, např. na cukr, protože jeho nadměrné užívání způsobuje závažné zdravotní problémy, pak by zanedlouho jistě vznikl černý trh s cukrem, včetně svých prodavačů, tj. dealerů cukru na ulicích.¹¹⁸ Dealeři drog

¹¹⁸ I když nám může připadat paralela s dealery cukru směšná, tak bohužel tato situace není realitě zas až tak vzdálená. V roce 2000 byla např. odhalena mezinárodní síť pašeráků s banány, kteří se snažili zásobovat evropský trh těmito zemědělskými produkty z Latinské Ameriky nad rámec povoleného dovozního kontingentu. Evropská unie tak svým nařízením, kterým přistoupila k ochraně svého trhu před nadměrnými dovozy banánů, paradoxně vytvořila černý trh s banány, včetně jejich pašeráků. Viz HN: Mafie pašováním banánů připravila unii o miliardy, 21.06.2000, str. 16.

postávající na ulicích jsou tak, slovy Fréderica Bastiata, to, co je vidět, zatímco skutečný důvod jejich existence, tj. drogová prohibice, je to, co vidět není.

Paradoxně to tedy nejsou ve výsledku samotné drogy, které přinášejí řadu závažných společenských potíží (jak nám to neustále předkládají různí státní představitelé), ale je to úsilí drogové prohibice, které způsobuje vznik množství škodlivých efektů pro běžné občany. Tato kapitola se nám proto pokusí blíže nastínit ty nejzásadnější zásahy do společnosti, které vznikly právě jako důsledek zavedení drogové prohibice a které jsou ironií osudu považováni zastánci této prohibice za hlavní argumenty pro pokračování v drogové represii.

4.2 Trestná činnost, drogy a drogová prohibice

Možná nejčastěji citovaným argumentem pro obhajobu drogové prohibice je to, že existuje silné spojení mezi drogami a trestnou činností. Jeden bod, na kterém se tak skoro všichni zastánci drogové prohibice shodnou je, že užívání drog a obchod s nimi vyvolává obrovskou škálu dalších trestných skutků. Např. na webových stránkách Odboru bezpečnostní politiky MV ČR se můžeme dočíst následující: *zneužívání omamných a psychotropních látek a s tím související kriminalita je jedním z rizikových faktorů vnitřní bezpečnostní situace státu. Drogy velmi často působí jako kriminogenní faktor, neboť jejich uživatelé si prostředky na ně obstarávají velmi často nelegálně, a to různými formami kriminality, od majetkové, přes násilnou až po mravnostní. Nelegální obchod s drogami je rovněž stálou oblastí zájmu organizovaných zločineckých skupin.*¹¹⁹

V této kapitole si však ukážeme, že přesný opak je pravdou. Nejsou to tak samotné drogy, které se stávají prostředkem k další kriminalitě, ale je to drogová prohibice, jenž vyvolává neuvěřitelně širokou paletu trestné činnosti, od obyčejných krádeží až po zabíjení nevinných lidí. Zvýšení trestné činnosti v důsledku zavedení drogové prohibice můžeme sledovat nejméně ve třech hlavních oblastech: jednak na straně uživatelů drog, jednak na straně výrobců a prodejců drog a v neposlední řadě můžeme pozorovat zvýšení trestné činnosti přímo spojené se snahou vynutit si tuto drogovou prohibici.

4.2.1 Trestná činnost na straně uživatelů drog

Kriminalizace drog ospravedlňuje drogovou prohibici často jako snahu o ochranu společnosti před jednáním drogových uživatelů, jejichž aktivity přináší zvyšující se náklady pro zbytek společnosti. Z tohoto úhlu pohledu se věří, že užívání drog způsobuje další trestnou činnost. Pokud jsou drogoví uživatelé odpovědní za mnoho dalších trestných činů, pak silné státní vynucování práva v drogové oblasti by mohlo snížit užívání drog a tím pádem i tuto trestnou činnost spojenou s narkomany.¹²⁰ Jak si však nyní ukážeme, tak realita tento předpoklad nedokazuje, ale naopak prokazuje silnou závislost mezi trestnými činy a úsilím samotné drogové prohibice.

Trestná činnost páchaná uživateli drog je snad nejvíce viditelná celou širokou veřejností. Závislí lidé se totiž často dopouštějí různých krádeží, aby získali prostředky na drogy. V některých případech pak navíc tito narkomani ohrožují pod vlivem nebezpečných drog své okolí.

Trestnou činností narkomanů pod vlivem drog se budeme podrobněji zabývat v následující kapitole o zdravotních rizicích užívání drog (viz kapitola 4.3), na tomto místě proto jen stručně nastíníme některá fakta. Drogy samozřejmě ovlivňují psychický stav svých uživatelů, stejně jako ho ovlivňuje např. nadměrné pití alkoholu, a proto může docházet pod jejich vlivem k trestné činnosti. Drogová prohibice ale tuto možnost trestné činnosti mnohonásobně zvýšila. Jak již bylo řečeno, tak před zavedením drogové prohibice se uživatelé drog pohybovali v legálním prostředí, kde bylo možné maximálně odstranit většinu nepříznivých efektů braní drog, tj. účinky drog byly předvídatelné, drogy samotné byly méně silné a měli daleko menší rozptyl ve své čistotě. To vše napomáhalo k tomu, aby se omezilo nebezpečí plynoucí z jejich užívání. Drogová prohibice však učinila z užívání drog riskantní aktivitu,

¹¹⁹ viz <http://www.mvcr.cz/bezpecnost/drogy.html>

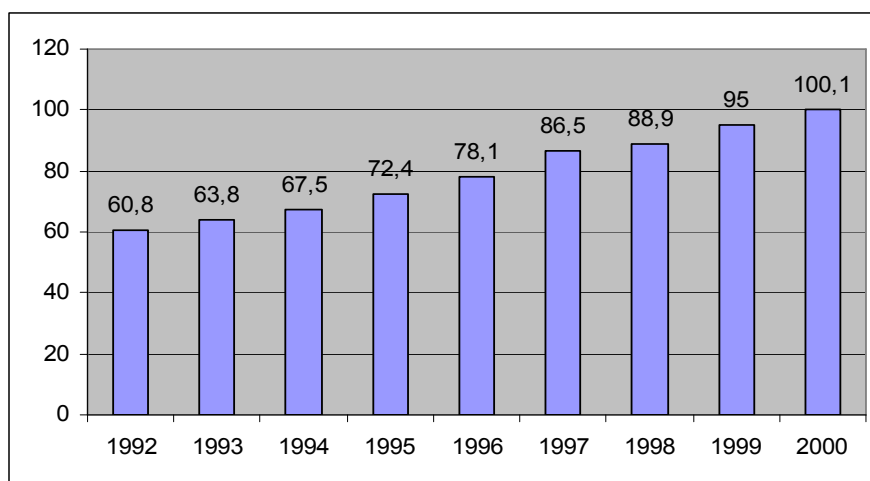
¹²⁰ Benson, Bruce L., Rasmussen, David W.: Illicit Drugs and Crime, The Independent Policy Reports.

kdy žádný konzument si nemůže být stoprocentně jist, co přesně daná droga obsahuje, jak je silná a jaké na něj ve výsledku bude mít její užití účinky. Dokud nedošlo k zavedení drogové prohibice, tak nebyla prokázána žádná přímá souvislost mezi užíváním drog a další trestnou činností páchanou pod jejich vlivem, např. užívání kokainu, jenž je v současnosti označován v USA za původce vzrůstající kriminality, bylo před zavedením drogové prohibice součástí staleté tradice v jihoamerických zemích a se žvýkáním koky nebyly spojeny žádné dodatečné náklady pro společnost, stejně tak se v Asii po celé generace beztrestně kouřilo opium, ale teprve až kouření opia čínskými dělníky v USA začalo být považováno za původce další trestné činnosti.¹²¹

Co se týče druhého případu, tj. trestné činnosti v souvislosti se získáním peněz na drogy, pak můžeme tuto kriminalitu z převážné části připsat znovu na vrub drogové prohibici. Je to totiž úsilí samotné drogové prohibice, které udržuje ceny drog na tak vysoké úrovni, že závislí lidé jsou často nuceni krást, aby si vydělali na jejich nákup. Ceny drog jsou na černém trhu nepoměrně vyšší, než jak by tomu bylo na legálním trhu (např. se odhaduje, že cena heroínu je na černém trhu až stokrát vyšší, než je jeho skutečná farmaceutická cena).¹²² Pokud by byly drogy obchodovány na legálním trhu, pak by jejich cena spadla na minimum oproti dnešním hodnotám. Jak jsme již viděli, tak největší částku konečné ceny drog na černém trhu tvoří riziková prémie, která by na legálním trhu zcela odpadla. Rovněž jsme si v kapitole o elasticitě poptávky po drogách (kapitola 3.2.3) ukázali dvojsmyslnost ve vynuovení drogové prohibice. Čím vyšší je totiž úsilí v boji proti drogám, tj. čím více dochází ke snižování nabídky drog, tím se drogy stávají dražšími, což v konečném důsledku vede jen k dalšímu zvyšování nákladů pro závislé drogové uživatele, tj. k vyšší míře trestné činnosti mezi těmito lidmi.

Je tak např. odhadováno, že závislý člověk v USA musí ukrást věci v hodnotě 600 dolarů za den, aby si vydělal na jednu stodolarovou dávku drog. Ve výsledku je pak drogově závislým lidem v USA připisováno, že spáchají okolo 30 % všech majetkových krádeží, 15 % všech vražd a 7 % všech auto krádeží, přičemž odhadované náklady způsobené touto trestnou činností drogově závislých lidí se pohybují okolo 100 mld. dolarů ročně (viz graf 1).¹²³ V České republice je pak podíl všech finančně motivovaných trestných činů spáchaných uživateli drog odhadován na 16,6 % z celkového počtu všech trestných činů, přičemž ale např. podíl prostých krádeží spáchaných uživateli drog přesahuje 20 % (viz graf 2).¹²⁴ Znovu pak na tomto místě musíme připomenout, že k většině těchto trestných činů by nedocházelo, kdyby zde neexistovala drogová prohibice, která udržuje nepřiměřeně vysoké ceny drog (je samozřejmě velkým rozdílem, pokud závislý člověk musí vydat za dávku heroínu 1000 Kč nebo 100 Kč).

Graf 4: Odhadované náklady způsobené trestnou činností drogově závislých lidí v USA (v mld. USD)

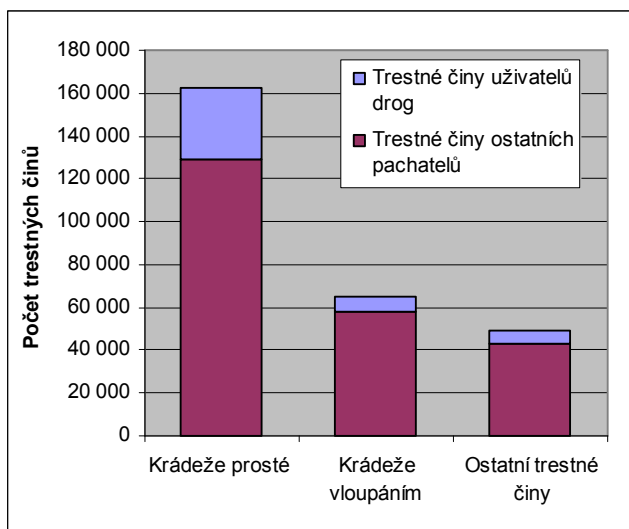
¹²¹ Basham, Patrick a kol.: Sensible Solutions to the Urban Drug Problem, Fraser Institute Digital Publication, Vancouver, 8/2001.

¹²² Ostrowski, James: Thinking About Drug Legalization, Cato Policy Analysis No. 121, 5/1989.

¹²³ Office of National Drug Control Policy (2001). The Economic Costs of Drug Abuse in the United States, 1992-1998. Washington, DC: Executive Office of the President (Publication No. NCJ-190636).

¹²⁴ Mravčík, V., Korčíšová, B., Lejčková, P., Miovska, L., Škrdlantová, E., Petroš, O., Sklenář, V., Vopravil, J.: Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2004, Úřad vlády ČR, Praha, 2005, str. 57.

Graf 5: Odhad podílu finančně motivované kriminality uživatelů drog v ČR na trestné činnosti

Zdroj: Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2004, str. 57.

Na předešlých řádcích jsem si tedy ukázali, že hlavní příčinnou trestné činnosti spojené s uživateli drog nejsou primárně drogy samotné, ale je to především drogová prohibice, která vyvolává další kriminalitu mezi těmito uživateli. Navíc ne každý uživatel drog je závislým člověkem, který si na drogy musí vydělávat kradením, naopak naprostá většina lidí, kteří užívají drogy, žije úplně normálním životem a běžně pracuje, takže si na drogy vydělává zcela legálním způsobem (těžce závislý člověk na heroinu představuje drogové uživatele asi stejným způsobem, jako notorický opilec běžné konzumenty alkoholu). V této souvislosti můžeme uvést studii (The National Institute of Justice), která se konala mezi americkými vězni a z jejichž výsledků vyplynulo, že bezmála polovina uživatelů tvrdých drog byla zaměstnána na plný úvazek v měsíci předcházejícím jejich uvěznění a jen 29 % těchto uživatelů uvedlo, že v tomto období získávali prostředky na drogy z nelegálních příjmů, přičemž většina z těchto lidí si vydělávala peníze prodejem drog a nikoliv krádežemi (tedy znovu bez jakéhokoliv dopadu pro zbytek společnosti).¹²⁵ Další studie (U.S. Bureau of Justice Statistics Survey of Prison Inmates) navíc prokázala, že tři pětiny vězňů, kteří užívají pravidelně drogy, tak nečinily, dokud nebyly poprvé uvězněny za nějaký jiný nedrogový trestný čin (celá polovina vězňů pak uvedla vězeňské zařízení za první místo svého styku s drogami).¹²⁶ Většina těchto vězňů tak byla paradoxně obyčejnými zločinci, kteří se teprve až ve vězení dostali k drogám.

4.2.2 *Trestná činnost na straně výrobců a prodejců drog*

Drogová prohibice způsobila, jak jsme si již mnohokrát řekli, přesun obchodu s drogami z legálního prostředí, kde nabídku tvořila řada navzájem si konkurujících prodávajících, na černý trh, kde nabízející tvoří především různé kriminální organizace. Nelegálnost černého trhu pak sebou nevyhnutelně nese riziko další trestné činnosti. To je dáno tím, že na černém trhu neexistuje žádná legální cesta pro obchodníky s drogami, jak mezi sebou soutěžit. Jednotliví prodávající si tak nemůžou

¹²⁵ Benson, Bruce L., Rasmussen, David W.: The American Drug War: Anatomy of a Futile and Costly Police Action, The Independent Institute Research Article, 7/2000.

¹²⁶ Benson, Bruce L., Rasmussen, David W.: The American Drug War: Anatomy of a Futile and Costly Police Action, The Independent Institute Research Article, 7/2000.

mezi sebou navzájem konkurovat na základě standardních metod jako na legálním trhu, tj. nemůžou nijak propagovat své zboží, nemůžou se obrátit na žádné státní instituce (např. policii), když jiný soutěžící zasahuje do jejich práv, a proto se musí uchýlovat k jiným způsobům boje. Jak poznamenává David Friedman: „*Tito lidé nemohou užívat legální kanály k řešení svých sporů, protože se pohybují v nelegálním prostředí.*“¹²⁷ Proto na černém trhu dochází k řadě trestných činů spojených právě s produkcí a distribucí drog.

Dealeři nelegálních drog tedy nemají žádné nenásilné prostředky, jak mezi sebou soutěžit a jak mezi sebou řešit spory, rovněž na nelegálním trhu neexistují žádné oběti, které by si mohli stěžovat na porušování zákona, což následně podporuje vznik násilí na tomto trhu. Války mezi gangy, vyřizování účtů, zastrašování konkurence a podobné násilné praktiky se tak stávají běžnými soutěžními prostředky v obchodě s drogami.

Drogová prohibice tak vzala obchodníkům s drogami možnost používat běžné obchodní strategie a donutila je chovat se násilně. Před zavedením prohibice zde neexistovala skoro žádná trestná činnost spojená s drogovým obchodem, neexistovaly zde žádné drogové gangy, které si navzájem vyřizují účty např. přestřelkami mezi sebou. Pokud někdo zasahoval do práv jiných soutěžících, pak mu bylo možno takovéto chování zakázat a donutit ho kompenzovat způsobenou újmu. To je také podstata jakéhokoliv svobodného trhu. Naopak černý trh nevyhnutelně vyvolává násilí. Možnost vysokých zisků uměle vytvořených regulací produktu (tj. drogovou prohibicí) láká různé formy organizovaného zločinu, aby se takového obchodu účastnily a získaly na něm co největší podíl. Při absenci svobodného soutěžního procesu však boj o zákazníka neprobíhá obvyklými ekonomickými nástroji (cenovou konkurencí, kvalitou zboží apod.), ale prostřednictvím násilí. Navíc drogoví výrobci a producenti užívají obrovské částky peněz ze svých zisků, aby korumpovali státní úředníky (policisty, celníky, politiky) a udrželi si tak své výsadní postavení na trhu s drogami. Kdo pak prokáže v tomto boji největší sílu, ten následně realizuje největší zisk. Studie města New York např. v této souvislosti ukázala, že okolo 40 % všech vražd na území tohoto města je přímým důsledkem boje jednotlivých drogových gangů o teritoria nebo všeobecně důsledkem nelegálního obchodu s drogami.¹²⁸

Je to tedy opět stát, který prostřednictvím drogové prohibice způsobil neobyčejný nárůst trestné činnosti v souvislosti s drogovým obchodem. Navíc nepříznivými následky této prohibice nejsou postiženi jen jednotliví producenti a distributoři drog, ale zvýšená trestná činnost a z ní vyplývající pokles bezpečnosti zasahuje i ostatní spořádané občany, což si ukážeme v následující kapitole.

4.2.3 Trestná činnost jako přímý důsledek zavedení drogové prohibice

Možná nejvýznamnější obžalobou drogové prohibice může být to, že jejím zavedením došlo k ohrožení bezpečnosti spořádaných občanů. Drogová prohibice totiž vyvolala obrovskou vlnu kriminality, jak na straně uživatelů drog, tak především na straně drogových obchodníků, a tomuto nárůstu trestné činnosti jsou následně vystavováni všichni členové společnosti. Tato prohibice ohrožuje nevinné lidi hned v několika směrech.

Jednak zavedením a silným vynucováním drogové prohibice došlo k dramatickému nárůstu míry vražd. To je dáno tím, že nelegální obchod s drogami je spojen s násilím, jak jsme si již ukázali. Jednotlivé zločinecké organizace mezi sebou bojují různými násilnými prostředky, tj. dochází k válkám mezi jednotlivými drogovými gangy, k pouličním přestřelkám, k vyřizování účtů apod., přičemž oběťmi této pouliční války nejsou jen členové jednotlivých gangů, ale často i náhodní nevinní občané. Je tak statisticky zjištěno, že zvyšující se úsilí drogové prohibice vede i ke zvyšujícímu se počtu vražd, což nám dokazuje i následující graf, který sleduje míru vražd v USA v průběhu 20. stol.

¹²⁷ Friedman, David: Drugs, Violence and Economics. Web page. 15. September 2003.

¹²⁸ Benson, Bruce L., Rasmussen, David W.: The American Drug War: Anatomy of a Futile and Costly Police Action, The Independent Institute Research Article, 7/2000.

Graf 6: Počet vražd na 100 tisíc obyvatel v USA v průběhu 20. stol.

Zdroj: Miron, Jeffrey A.: „Alcohol Prohibition“, EH.Net Encyclopedia, 8/2001.

Spojené státy americké mají jednu z nejdelších zkušeností s vynucováním prohibice (ať již alkoholové nebo drogové) na celém světě, a proto nám data z této země mohou poskytnout ten nejlepší obraz o skutečných následcích jejího uplatňování. Prohibice v USA nesnížila kriminalitu, jak proklamovali její zastánci, naopak došlo k přesně opačnému stavu. Předtím, než americká vláda schválila v roce 1919 alkoholovou prohibici (The National Prohibition Act, podrobněji se budeme důsledky zavedení této prohibice zabývat v poslední kapitole této práce), byla míra vražd v USA na velmi nízké míře, jak je patrné z grafu. V roce 1910 tak byla míra vražd okolo 5 lidí na 100 tisíc obyvatel. V letech alkoholové prohibice pak stoupla tato míra na 10 vražd na 100 tisíc obyvatel, tedy na dvakrát tak vysokou hodnotu. Po zrušení alkoholové prohibice začala tato míra pozvolně klesat k původním (předprohibičním) hodnotám. Válka proti drogám, vyhlášená v USA od 60. let 20. stol. a uskutečňovaná s větší či menší mírou tvrdosti až do současnosti, však zvýšila tuto míru opět k hodnotám okolo deseti vražd na 100 tisíc obyvatel. Amerika tak má v současnosti abnormálně vysokou míru vražd (okolo 8. – 10.) v porovnání s jinými srovnatelnými zeměmi, jako je např. Kanada, Austrálie nebo Velká Británie, kde se míra vražd pohybuje mezi 1. – 2. vraždami na 100 tisíc obyvatel.¹²⁹ Tento rozdíl se pak dá přičíst právě tvrdě uplatňované drogové prohibici v USA. Od té doby, co Spojené státy vyhlásily válku proti drogám, tak zde stoupla dramaticky míra vražd v porovnání s těmito zeměmi, které se neuchýlily k tak tvrdé drogové represí. Ve skutečnosti tedy platí již zmíněná kauzalita, že čím větší je státní úsilí ve vynucování prohibice, tím více se zvedá i trestná činnost. Zrušení drogové prohibice by pak podle Jeffrey A. Mirona vedlo ke snížení míry vražd v USA o 25 – 75 %.¹³⁰

Stoupající počet vražd však není jediným nepříznivým důsledkem zavedení drogové prohibice. V realitě můžeme rovněž pozorovat, že zvyšující se úsilí v oblasti boje proti drogám ubírá vládní zdroje na potírání ostatní kriminality. Existuje tedy trade-off mezi stíháním trestných činů spojených s drogami a stíháním ostatních závažných trestných činů. Drogová prohibice tak přesouvá vládní zdroje, které by byly jinak použity na boj proti nedrogovým trestným činům, právě k marné snaze

¹²⁹ Friedman, David: Drugs, Violence and Economics. Web page. 15. September 2003.

¹³⁰ Miron, Jeffrey A.: Drug War Crimes: Drug War Crimes: The Consequences of Prohibition. Převzato z Gregory, Anthony: Rolling Back Drug War Crime, The Independent Institute Research Article, 11/2004.

vynutit si tuto prohibici. To vede ve výsledku k tomu, že v oblasti závažných trestných činů se kriminálům otevírá více prostoru k páchání zločinů. Bruce L. Benson a David W. Rasmussen dokazují tuto skutečnost na řadě empiricky doložených datech. Podle těchto autorů dochází od začátku 90. let 20. stol. k tomu, že je v USA stále více lidí vězněno za drogové trestné činy v porovnání s násilnou trestnou činností (viz dále). Ve stejném období je pak ohlášeno jen jedno z pěti loupežných přepadení a jen jedno z dvaceti takto nahlášených přepadení končí dopadením a uvězněním pachatele. Tuto skutečnost pak tito autoři připisují právě tomu, že policie se musí věnovat spíše pouličnímu prodeji drog namísto řešení závažných trestných činů.¹³¹

Policisté tak mají čas řešit jen část všech trestných činů a další zvyšování úsilí v boji proti drogám znamená, že tito policisté musí vypustit nějakou jinou aktivitu. Benson s Rasmussenem např. popisují, jak zvýšení snah v oblasti drogové prohibice v americkém státě Illinois vyústilo ve snížení dopravních kontrol, což mělo za přímý následek zvýšení počtu smrtelných dopravních nehod při řízení pod vlivem alkoholu.¹³² Jiným příkladem můžou být výsledky studie provedené na Floridě během druhé drogové války v USA, kdy zvyšující se policejní úsilí v boji proti drogám vedlo k tomu, že se pro zločince snížila pravděpodobnost uvěznění za nedrogové trestné činy. Tato studie tak odhaduje, že jednoprocenní zvýšení úsilí v boji proti drogám vedlo na Floridě k 0,2 – 0,34 procentnímu snížení možnosti uvěznění za ostatní trestné činy. Jako následek této skutečnosti vzrostla na Floridě trestná činnost o 16,3 %.¹³³

Jen pro doplnění představy uvádíme, jaký je odhad celkového počtu drogově motivovaných trestných činů a jejich podílu na vybraných typech trestné činnosti v České republice (viz následující tabulka), přičemž znovu musíme zdůraznit, že většina z těchto trestných skutků má nějakou příčinu v samotné drogové prohibici (v udržování vysokých cen drog, ve vytvoření ilegálního prostředí v obchodě s drogami apod.).

Tabulka 2: Odhad počtu finančně motivovaných trestných činů uživatelů drog a jejich podílu na vybraných typech trestných činů

Typ trestné činnosti	Celkový počet TČ	Spácháno uživateli drog	Podíl (%)
Krádež prostá	162 139	32 891	20,3
Krádež vloupáním	64 695	6 384	9,9
Zanedbání povinné výživy	13 094	1 654	12,6
Nedovolená výroba a distribuce drog (§ 187 TZ)	2 301	1 424	61,9
Neoprávněné držení platební karty	5 510	878	15,9
Zpronevěra	4 005	859	21,5
Loupež	5 931	809	13,6
Porušování domovní svobody	2 540	351	13,8
Úmyslné ublížení na zdraví	7 180	289	4,0
Podvod	6 752	159	2,3
Omezování a zbavení osobní svobody	457	116	25,4
Vydírání	1 786	76	4,3
Vražda loupežná	39	1	1,5
Celkem	276 429	45 890	16,6

¹³¹ Benson, Bruce L., Rasmussen, David W.: The American Drug War: Anatomy of a Futile and Costly Police Action, The Independent Institute Research Article, 7/2000.

¹³² Tamtéž

¹³³ Benson, Bruce L., Rasmussen, David W.: Illicit Drugs and Crime, The Independent Institute Policy Reports.

Dalším nepříznivým důsledkem drogové prohibice, který má těsnou souvislost s předešlým bodem, tj. se substitucí stíhání drogových a nedrogových trestných činů, je, že zvyšující se úsilí v boji proti drogám vede k přeplňování věznic. Následující tabulka ukazuje dramatický nárůst počtu vězňů odsouzených za drogové trestné činy v USA od roku 1960.

Tabulka 3: Počet vězňů odsouzených za drogové trestné činy v USA mezi lety 1960 – 1992 (na 100 tisíc obyvatel)

Rok	Počet vězňů na 100 000 obyvatel	Průměrná roční změna
1960	26	
1965	34	6.2
1970	228	114.1
1980	256	2.5
1984	312	4.4
1989	538	14.5
1990	449	-16.5
1991	411	-8.5
1992	431	7.0

Zdroj: Benson, Bruce L., Rasmussen, David W.: Illicit Drugs and Crime, The Independent Institute Policy Reports.

Z této tabulky je patrné, že počet lidí uvězněných v souvislosti s drogami se nevyvíjel rovnoměrně, ale dají se v něm nalézt dvě hlavní období růstu, které časově kopírují dvě vyhlášené drogové války v USA. První nárůst počtu uvězněných lidí za drogové trestné činy tak odpovídá letům 1965 – 1970, kdy míra takto uvězněných lidí stoupla z 34 na 228 vězňů na 100 tisíc obyvatel (to představuje 114 % nárůst). Po tomto období rostl počet uvězněných lidí za drogové trestné činy pomalu a k velkému nárůstu (o 14,5 %) došlo opětovně až po vyhlášení druhé drogové války, tj. mezi lety 1984 – 1989. V současnosti je pak uvězněno za nenásilné drogové činy více než půl milionu Američanů (viz tabulka 3), což je hlavním důvodem, proč jsou americká vězení přeplněna a proč mají Spojené státy nejvyšší míru odsouzených lidí na světě.¹³⁴

Tabulka 4: Počet uvězněných lidí v místních, státních a federálních věznicích v USA za drogově spáchané trestné činy

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Počet	431 291	455 493	486 202	518 795	543 248	574 095	603 298	625 358	648 544

Zdroj: Office of National Drug Control Policy (2001). The Economic Costs of Drug Abuse in the United States, 1992-1998, str. 37.

¹³⁴ V roce 2000 dosáhla populace amerických vězňů 2 miliony. Odsouzení v USA tak tvoří čtvrtinu všech vězňů na celém světě, ačkoli Spojené státy mají méně než pěti procentní podíl na celkové světové populaci. Americké soudy tak např. poslaly do vězení o 100 000 lidí více jen za drogové trestné činy, než uvěznila celá Evropská unie za veškeré trestné činy dohromady, a to má Evropská unie o 100 milionů více obyvatel než USA. Viz Basham, Patrick a kol.: Sensible Solutions to the Urban Drug Problem, Fraser Institute Digital Publication, Vancouver, 8/2001.

Válka proti drogám tak zaplňuje americká vězení nad jejich kapacity. Lůžka ve věznicích pak následně musí být věnována lidem, kteří jsou odsouzeni za drogové trestné činy a nemohou již být použita pro jiné zločince, což má další nepříznivé dopady pro běžné občany. V roce 1991, tedy po ukončení druhé drogové války v USA, měla americká státní vězení vytiženost svých kapacit 123 %, přičemž okolo 60 % všech vězňů tvořili lidé odsouzení právě v souvislosti s drogovou trestnou činností. Tato míra zůstává více méně na stejné úrovni po celá devadesátá léta 20. stol. (např. v roce 1997 bylo ve federálních amerických věznicích 62,6 % všech vězňů odsouzených za drogově spáchané trestné činy).¹³⁵ Díky této přelidněnosti pak bylo mnoho věznic nuceno předčasně propouštět jiné kriminálníky, kteří např. spáchali násilné trestné činy, což všechno ve výsledku vedlo k pocitu větší bezpečnosti pro vrahy, násilné lupiče a jiné těžké kriminálníky a naopak k ohrožení bezpečnosti pro běžné občany.

Již zmínění Benson s Rasmussenem v této souvislosti poukazují na jeden z nejdramatičtějších případů v historii USA, kdy díky zvyšujícímu se úsilí drogové války došlo ke snížení trestů za nedrogové kriminální činy. V roce 1984 (tj. na začátku druhé drogové války) bylo uvězněno na Floridě okolo 1620. lidí v souvislosti s drogovou trestnou činností. Do roku 1989 (tj. do konce druhé drogové války) pak tento počet vzrostl již na 15800. To samozřejmě vedlo k přeplnění floridských věznic a následkem toho i ke zmírnění trestů pro ostatní kriminálníky. Těm se tak průměrná míra trestu snížila z poloviny původního rozsudku před začátkem druhé drogové války v roce 1984 na 33 % v roce 1989.¹³⁶ Americká drogová válka se tak stala nebezpečnou a drahou podporou pro řadu těžkých kriminálních, vrahů a jiných násilníků.

V této kapitole jsem se tedy snažili ukázat, že nikoliv samotné užívání drog (jak nám to tvrdí dokola většina politiků), ale ve velké řadě případů právě úsilí drogové prohibice je tím hlavním důvodem, který vede k obrovské škále další trestné činnosti. Např. podle American Research Triangle Institute je až 90 % všech trestných činů spojených s drogami ve skutečnosti důsledkem některého z faktorů zavedení drogové prohibice a všeobecně illegality drog a nikoliv důsledkem samotného užívání drog.¹³⁷ Postavení drog na úroveň legálního zboží (jak tomu bylo před zavedením drogové prohibice) by pak mělo řadu pozitivních efektů na snížení drogové kriminality. Produkce a distribuce drog by přestala být doménou organizovaného zločinu. Ceny drog by klesly na zlomek dnešních hodnot, čímž by se drogy staly pro ty uživatele, kteří si je žádají, lehce dostupnými. Zároveň by se výrazně snížilo riziko nepředvídatelných efektů užívání drog (viz následující kapitola).

4.3 Zdravotní rizika užívání drog a drogová prohibice

Drogová prohibice je také často obhajována z toho důvodu, že náklady na léčbu závislých lidí musí nést celá společnost. V této kapitole se proto pokusíme tento argument uvést opět na pravou míru.

Pokud je drogová prohibice ospravedlňována z důvodu, že narkomani si dobrovolně ničí své zdraví užíváním drog a společnost pak musí na tyto lidi doplácet, pak není žádný důvod nezakázat řadu dalších lidských aktivit, při kterých lidé ohrožují své zdraví. Jak již bylo řečeno v úvodu této práce, tak v logice tohoto ospravedlňování prohibice by musely být zakázány takové činnosti, jako je přejídání se (a vůbec konzumace veškerého nezdravého jídla), sport, řízení automobilů apod. Navíc některé legální činnosti zatěžují veřejné zdravotnictví daleko více než užívání drog, např. kouření tabáku v České republice způsobuje až 90 % všech zhoubných nádorů u rakoviny plic a počet zemřelých na následky kouření je přibližně 23 tisíc lidí ročně. Tato kapitola se však již nebude více vracet k výše uvedené

¹³⁵ Office of National Drug Control Policy (2001). The Economic Costs of Drug Abuse in the United States, 1992-1998. Washington, DC: Executive Office of the President (Publication No. NCJ-190636).

¹³⁶ Benson, Bruce L., Rasmussen, David W.: The American Drug War: Anatomy of a Futile and Costly Police Action, The Independent Institute Research Article, 7/2000.

¹³⁷ Basham, Patrick a kol.: Sensible Solutions to the Urban Drug Problem, Fraser Institute Digital Publication, Vancouver, 8/2001.

dichotomii v přístupu k různým lidským činnostem, které mohou znamenat riziko pro lidské zdraví, ale zaměří se na to, jakým způsobem ovlivňuje drogová prohibice zdravotní rizika užívání drog.

V již citované Národní strategii protidrogové politiky se můžeme dočíst, že hlavním principem české protidrogové politiky je ochrana veřejného zdraví a že jedním z jejích konečných cílů je snížit potencionální rizika a škody, které jednotlivcům a společnosti mohou v důsledku užívání drog nastat (jde o uplatnění tzv. přístupu harm reduction, který se snaží o zmírňování následků užívání drog, např. prostřednictvím metadonových programů, výměny špinavých jehel apod.).¹³⁸ Skrze drogovou prohibici by tedy jinými slovy měla být omezena zdravotní rizika vyplývající z užívání drog, čímž by došlo ke zlepšení zdravotní situace, jak mezi konzumenty drog, tak i v rámci celé společnosti.

Jednotliví vládní představitelé po celém světě si tak dozajista plně uvědomují zdravotní rizika spojené s užíváním drog, ale bohužel tito lidé zvolili špatný (ne-li vůbec ten nejhorší) prostředek k jejich omezení nebo zmírnění. Namísto opatření, která by skutečně mohla pomoci zmírnit škodlivé následky užívání drog, tak naopak došlo, uzákoněním drogové prohibice, k tomu, že z užívání drog se postupem času stala jedna z nejriskantnějších aktivit pro lidské zdraví vůbec. Zákaz obchodování s drogami, přesun tohoto obchodu z legálního prostředí do ilegality černého trhu, absolutní ztráta kontroly nad výrobou a prodejem drog, drastické snížení kvality drog na černém trhu v porovnání s jejich legálními obdobami na svobodném trhu, to vše přineslo rapidní zhoršení zdravotních podmínek pro drogové uživatele. Položme si na tomto místě základní otázku, jaký je rozdíl mezi legálním a černým trhem?

Na legálním trhu je výrobek prodáván spolu s informacemi. Spotřebitelé tak znají kvalitu výrobků, znají jejich složení a potenciální nebezpečí, která jim jejich užíváním mohou nastat, dále mohou jednotlivé výrobky mezi sebou porovnávat a následně si vybírat ty, které jim nejvíce vyhovují. Na legálním trhu existují rovněž určité standardy kvality a bezpečnosti, které poskytují spotřebitelům záruku o bezpečnosti daného výrobku. Navíc svobodný trh sám garantuje svými mechanismy jistou kvalitu výrobků. Na takovémto trhu totiž existuje soutěž mezi jednotlivými nabízejícími, kteří bojují o přízeň zákazníků. Firmy jsou tak motivovány ke stálým inovacím, co se kvality výrobků týče. Na svobodném trhu s drogami by tedy existovala jedinečná příležitost pro nabízející, jak na svoji stranu přilákat spotřebitele, a to prostřednictvím takových způsobů, jako je neustálé zlepšování kvality drog, omezování škodlivých efektů jejich užívání, nebo dokonce vynalézání nových bezpečnějších drog, které by nahrazovaly ty současné. Navíc by tyto firmy měly možnost prodávat své přednosti a výhody dále ke spotřebitelům, např. prostřednictvím reklamy. Spotřebitelé by tak měli nejlepší a nejdostupnější informace o kvalitě jednotlivých drog a zajisté by si podruhé nekoupili drogy, které jsou nekvalitní nebo které by dokonce mohly vážně ohrozit jejich zdraví. Proto dokud byly drogy legálně obchodovatelné, tak lidé vyhledávali a nakupovali jen ty drogy, u nichž znali jejich složení, kvalitu a další nezbytné informace, na základě kterých mohli minimalizovat nebezpečí jejich užívání.

Naopak na černém trhu neexistuje žádná kontrola kvality drog, ani žádné informace o jejich složení a o potenciálních rizicích jejich užívání. Spotřebitelé jsou tak nuceni nakupovat neznámé drogy, které jsou velmi často pančované, obsahují jedy a jsou všeobecně daleko více účinnější a nebezpečnější než drogy na legálním trhu. Jelikož zde neexistuje zmíněná kontrola kvality, tak drogoví obchodníci mohou tyto nebezpečné a nečisté drogy beztržně vyrábět. Drogová prohibice tak paradoxně sama vytváří náklady na léčbu drogově závislých lidí tím, že mnohonásobně zvyšuje možnost předávkování se drogami, napomáhá rozšiřování infekčních nemocí mezi uživateli (AIDS, hepatitida), vede k substituci méně nebezpečnějších drog drogami daleko více účinnějšími a nekvalitnějšími apod. Stačí se podívat na příklad čistého heroínu, který je využíván v lékařství a jehož užívání sebou nese jen malá zdravotní rizika pro své konzumenty a srovnat ho s heroinem prodávaným na ulici (farmaceuticky čistý heroin nepoškozuje životně důležité orgány o nic více než běžné pití alkoholu a závislí lidé na něm zůstávají přibližně na stejné dávce po celý svůj život).

Na legálním trhu by tak byly drogy daleko čistší a bezpečnější a jejich kvalita by se značně zlepšila, což by podstatně snížilo nebezpečí zdravotních potíží spojených s jejich užíváním, což by zas následně

¹³⁸ Národní strategie protidrogové politiky na období 2005 – 2009. Úřad vlády ČR, 2005, str. 5 a 6.

vedlo ke snížení celospolečenských nákladů na léčbu závislých lidí. Realistické studie odhadují, že drogy prodávané na černém trhu jsou více než pětkrát tak nebezpečné oproti drogám, které byly obchodovány před zavedením drogové prohibice na legálním trhu, podle těchto odhadů je rovněž až 80 % všech úmrtí spojených s užíváním tvrdých drog (heroinu, kokainu) v přímé souvislosti s nějakým faktorem jejich prodeje na černém trhu (nečistotou drog, používáním infikovaných jehel apod.).¹³⁹

Drogová prohibice navíc vede k substituci slabších a mírnějších drog drogami daleko silnějšími a nebezpečnějšími. Tento negativní efekt byl empiricky prokázán již v době alkoholové prohibice (viz poslední kapitola této práce) a v realitě se s ním můžeme setkat natolik často, že se pro něj vžilo označení „železný zákon“ prohibice (Iron Law of Prohibition).¹⁴⁰ Tento zákon říká, že čím vyšší je prohibiční úsilí, tím účinnějšími se stávají zakázané substance (alkohol nebo drogy). Ty začnou být nastavovány neznámými nebo nebezpečnými látkami, budou mít větší rozptyl ve své čistotě a v konečném důsledku se stanou daleko nebezpečnějšími pro své uživatele. Rovněž bude těžší předvídat efekty jejich konzumace, což může přinést závažné zdravotní problémy a někdy dokonce i možnost úmrtí v důsledku předávkování se. Milton Friedman v této souvislosti např. poukazuje na to, že vysoce účinný a nebezpečný crack by nebyl nikdy vynalezen, kdyby rostoucí úsilí drogové války nezvýšilo náklady výroby a pašování ostatních nelegálních drog (kokainu a heroinu).¹⁴¹

Tento zákon je podpořen navíc ještě jedním faktem. Méně účinné drogy jsou totiž velmi často rovněž i hůře skladovatelné, obtížněji pašovatelné a ve výsledku je tak jejich výroba pro drogové obchodníky daleko více nebezpečnější a méně výnosnější. Lidé zainteresovaní v obchodu s nelegálními drogami proto často hledají možnosti, jak vyrábět a prodávat více skladnější a lépe distribuovatelné drogy. Státní orgány jsou např. daleko úspěšnější v odhalování zásilek marihuany než kokainu nebo heroinu, a proto řada drogových kartelů v Mexiku nebo Kolumbii přešla z pěstování konopí na pěstování koky, což je pro ně mnohem bezpečnější a zároveň výnosnější činnost.¹⁴² Rovněž to do značné míry objasňuje i současný stav, kdy dochází k nástupu různých syntetických drog (extáze, ketaminu apod.).¹⁴³ Tyto drogy se totiž dají jednoduše vyrobit v malých domácích laboratořích a nevyžadují tak na rozdíl od výroby kokainu nebo heroinu rozsáhlý venkovní prostor. Plantáže s kokou nebo vlčím mákem jsou daleko lehčeji odhalitelné než tyto domácí laboratoře, a proto výroba syntetických drog je pro drogové obchodníky mnohem bezpečnější. Bezpečnostní složky naopak ztrácejí kontrolu nad rostoucím počtem těchto malých domácích výroben drog.

Železný zákon prohibice se tak stává neoddelitelným důsledkem přesunu obchodu s alkoholem nebo drogami na černý trh. Můžeme jen poznamenat, že na legálním trhu jsou přesně opačné tendence, tj. od účinnějších a nebezpečnějších substancí k substancím méně nebezpečným a méně účinným (např. od cigaret bez filtru s vysokým obsahem nikotinu a dehtu k lehkým cigaretám s filtrem).

Drogová prohibice tak ve výsledku „uspěla“ jen v tom, že učinila z drog daleko více nebezpečné látky, vymanila je z jakékoliv kontroly kvality a vystavila jejich uživatele nepřiměřeným zdravotním rizikům. Můžeme tak z velké části přičíst na vrub této prohibici a celkově ilegalitě drog, že lidé užívající drogy musí čelit riziku smrti předávkováním se, riziku infikování se přenosnými nemocemi a řadě dalších zdravotních problémů. Následující tabulka ukazuje počty lidí žijících v USA, kteří byli nakaženi nějakým druhem vážné přenosné nemoci (AIDS, hepatitida) nebo dokonce zemřeli v důsledku užívání nelegálních nečistých drog. Jistě smutným připomenutím může být, že většina těchto lidí doplatila nikoliv na samotné užívání drog, ale především na úsilí drogové prohibice, které

¹³⁹ Ostrowski, James: Thinking About Drug Legalization, Cato Policy Analysis No. 121, 5/1989.

¹⁴⁰ S tímto označením přišel poprvé v roce 1986 Richard Cowan, viz Cowan, Richard: "How the Narcs Created Crack," National Review, December 5, 1986, str. 30-31.

¹⁴¹ Friedman, Milton, Szasz, Thomas. S.: On Liberty and Drugs, Essay on the Free Market and Prohibition, The Drug Policy Foundation Press, Washington D.C., 1992, str. 4.

¹⁴² Levine, Harry G., Reinerman, Craig: Alcohol prohibition and drug prohibition: Lessons from alcohol policy for drug policy, CEDRO, Amsterdam, 2004.

¹⁴³ Např. v České republice se zvýšila odhadovaná spotřeba extáze z necelých 800. tisíc kusů tablet v roce 1999 na bezmála 1,25 milionů kusů tablet v roce 2003, zatímco spotřeba pervitinu a heroinu v tomto období klesala, viz Mravčík, V., Korčíšová, B., Lejčková, P., Miovska, L., Škrdlantová, E., Petroš, O., Sklenář, V., Vopravil, J.: Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2004, Úřad vlády ČR, Praha, 2005, str. 63.

učinilo z užívání drog již zmíněnou nelegální činnost, jenž sebou nese všechna rizika této ilegálnosti (půjčování si špinavých injekčních stříkaček mezi jednotlivými narkomany, neznalost složení, nebezpečnosti a účinnosti jednotlivých drog, drastické snížení jejich kvality apod.). Stát si pak paradoxně touto drogovou prohibicí vytváří sám další dodatečné náklady na zmírňování negativních zdravotních následků užívání nekvalitních ilegálních drog (např. jen výdaje na lékařskou pomoc HIV+ lidí, kteří se nakazili v souvislosti s užíváním drog v USA činily v roce 1998 3 377 milionů USD).¹⁴⁴

Tabulka 5: Počet lidí žijících s přenosnými nemocemi v důsledku užívání drog a počet úmrtí v souvislosti s užíváním drog v USA

Počet lidí	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
s AIDS	46 668	63 001	72 157	79 500	86 647	95 306	102 807	109 990
s hepatitidou typu B	1 693	1 403	1 515	1 394	1 289	1 344	1 323	n.a.
s hepatitidou typu C	1 358	1 082	979	1 208	877	1 007	929	n.a.
Počet úmrtí	24 476	24 206	26 234	26 823	23 283	19 268	19 227	n.a.

Zdroj: Office of National Drug Control Policy (2001). The Economic Costs of Drug Abuse in the United States, 1992-1998, vlastní úpravy.

Jen pro doplnění tohoto současného stavu můžeme uvést aktuální údaje z České republiky, kde bylo v roce 2004 zjištěno 241 úmrtí na předávkování omamnými a psychotropními látkami, přičemž celkový počet intoxikací drogami byl 952. Dále bylo ke konci tohoto roku evidováno 737 HIV+ osob s trvalým pobytem na území ČR, z toho je 34 injekčních uživatelů drog a u dalších deseti osob jde současně o injekční uživatele a homosexuály. Z osob nově infikovaných hepatitidou typu B v roce 2004 bylo okolo 30 % injekčních uživatelů drog, u hepatitidy typu C je pak tento podíl injekčních uživatelů dokonce okolo 60 %. Ze studie Seroprevalence VHC u injekčních uživatelů drog pak vyplývá, že 558 ze 760 respondentů (tj. přes 77 %) aplikovalo nějakou drogu použitou injekční stříkačkou.¹⁴⁵

Drogová prohibice pak nejen že vystavuje uživatele drog výše zmíněným vážným zdravotním rizikům, ale navíc nedovoluje účinně se starat o závislé lidi, kteří potřebují dostat maximálně možnou lékařskou pomoc. Nezákonost užívání drog totiž vede k tomu, že je lidem ztížen přístup k potřebným službám (např. zákaz testování extáze na obsah škodlivých látek na různých tanečních akcích znemožňuje lidem, kteří se rozhodli extází užít, zjistit opravdové složení této látky a omezit tak potenciální zdravotní rizika, která by jim mohla po jejím požití nastat). V legálním prostředí by pak bylo naopak možné poskytnout maximální lékařskou pomoc všem lidem, kteří o ni projeví zájem. Např. ve Švýcarsku byl mezi lety 1994 – 1996 uskutečněn vědecký program s lékařským předepisováním narkotik, kdy byla osmi stovkám lidí závislých na heroinu poskytnuta odborná lékařská a sociální pomoc. Výsledkem bylo, že mezi těmito lidmi došlo k celkovému zlepšení zdravotních podmínek a společenské stabilizaci (např. počet bezdomovců byl snížen ze 12 % na pouhé 1 %, míra zaměstnanosti se mezi těmito lidmi zvýšila ze 14 % na 32 %, nezaměstnanost spadla ze 44 % na 20 %

¹⁴⁴ Office of National Drug Control Policy (2001). The Economic Costs of Drug Abuse in the United States, 1992-1998. Washington, DC: Executive Office of the President (Publication No. NCJ-190636).

¹⁴⁵ Mravčík, V., Korčičová, B., Lejčková, P., Miovska, L., Škrdlantová, E., Petroš, O., Sklenář, V., Vopravil, J.: Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2004, Úřad vlády ČR, Praha, 2005, str. 1, 23, 35, 39 a 43.

a ze 70 % pacientů, kteří na počátku využívali nelegálních aktivit k získání peněz na drogy se toto číslo snížilo na 10 %).¹⁴⁶

Na začátku této kapitoly jsme uvedli, že drogová prohibice je často obhajována z toho důvodu, že náklady na léčbu drogově závislých lidí musí nést celá společnost. Na závěr této kapitoly si ukážeme, že tento argument, kromě již zmíněné dichotomie v přístupu k různým lidským činnostem a paradoxnímu působení samotné drogové prohibice na celkovou výši těchto nákladů, je navíc důkazem krátkozrakosti všech lidí, kteří se jím ohánějí. Náklady na léčbu drogově závislých lidí, jenž musí nést celá společnost, tvoří totiž ve skutečnosti jen zlomek nákladů, které v současnosti musí tato společnost vynakládat na drogovou prohibici (o jak velké náklady jde, si blíže ukážeme v kapitole 4.5). Obhájcům drogové prohibice tak paradoxně nevádí, že stát vynakládá obrovské sumy peněz z kapes daňových poplatníků na boj proti drogám, ale již je jim zatěžko vydat nepoměrně menší část těchto daňových příjmů na léčbu drogově závislých. V roce 1994 byla v této souvislosti publikována v USA studie (RAND Corporation study), ve které bylo vypočteno, že každých dodatečných 34 milionů dolarů vydaných na léčbu závislých lidí sníží spotřebu kokainu v této zemi o 1 %, zatímco na stejné jednoprocenní snížení spotřeby kokainu by muselo být vydáno 246 milionů dolarů na vynucení drogové prohibice (tj. státní aparát, policii, soudní a vězeňský systém apod.).¹⁴⁷ Proto je odhadováno, že na každý dolar investovaný na léčbu závislých lidí připadá sedm ušetřených dolarů v boji proti drogám. Stejná studie také prokázala, že náklady této léčby jsou jen čtvrtinové oproti výdajům na donucovací aparát (především policii). Drogová prohibice tak ve výsledku představuje nejdražší a nejneefektivnější metodu snižování počtu uživatelů drog (jedním z viditelných znaků této neefektivnosti můžou být již zmíněné přeplněné věznice).¹⁴⁸ To je dozajista dáno tím, že léčba závislosti má přímé efekty na snížení spotřeby kokainu, zatímco drogová prohibice může proti spotřebě kokainu působit jen nepřímo, prostřednictvím zvyšování cen drog.

4.4 Problematika užívání drog dětmi a mladistvými

Užívání drog dětmi a mladistvými je jednou z nejdiskutovanějších otázek v současné době. Skoro každý souhlasí s tím, že drogy by v žádném případě neměly být dětem dostupné. S tímto postojem zde nebudeme polemizovat. Zaměříme se však na otázku, zda-li dokáže stát prostřednictvím drogové prohibice zamezit nezletilým jedincům v přístupu k drogám, jak to od tohoto státního zákazu očekávají především rodiče dětí, a zda-li by v legálním prostředí nebylo náhodou docíleno lepšího stavu v oblasti ochrany těchto nezletilých jedinců před škodlivými účinky drog.

Děti a mladiství jsou zvláštní skupinou společnosti, ke které nemůžeme přistupovat stejně jako k jejím ostatním členům, a v oblasti drog to platí více než dvojnásobně. Stejně tak více než dvojnásobně se v této oblasti projevuje úloha rodiny ve výchově dětí. Jak píše Gary S. Becker: „*Rodičovské postoje a chování mají na děti nesmírný vliv. Rodiče, kteří jsou alkoholici či berou crack, vytvářejí pro snadno ovlivnitelnou mládež bizarní prostředí, zatímco rodiče se stabilními hodnotami, kteří předávají vědomosti a poskytují svým dětem inspiraci, působí kladně jak na to, co budou jejich děti schopné dělat, tak na to, co budou chtít dělat.*“¹⁴⁹ Jsou to tedy především rodiče, kteří můžou na své děti působit tak, aby se vyhnuli riziku užívání drog. Pokud se však i přes rodičovskou výchovu rozhodnou děti okusit nějakou drogu, pak jim v tom stěží dokáží zabránit jakákoliv státní aktivita, a to platí i pro drogovou prohibici. Je tak jen bláhovou představou politiků, že stát dokáže napravit špatnou nebo nedostatečnou výchovu rodičů. Stát naopak více než co jiného zdařile vytváří z drog, svými snahami v oblasti drogové prohibice, symbol zakázaného ovoce, které chutná nejlépe. Užívání drog, stejně jako kouření cigaret nebo pití alkoholu je tak mezi mladistvými jakýmsi symbolem odvahy, právě z toho důvodu, že se jedná o zakázané chování.

¹⁴⁶ Basham, Patrick a kol.: *Sensible Solutions to the Urban Drug Problem*, Fraser Institute Digital Publication, Vancouver, 8/2001.

¹⁴⁷ Benson, Bruce L., Rasmussen, David W.: *Illicit Drugs and Crime*, The Independent Institute Policy Reports.

¹⁴⁸ Basham, Patrick a kol.: *Sensible Solutions to the Urban Drug Problem*, Fraser Institute Digital Publication, Vancouver, 8/2001.

¹⁴⁹ Becker, Gary S.: *Teorie preferencí*, Liberální institut, Grada Publishing, Praha, 1997, str. 203.

Navíc i kdyby zde odpadl tento punc nezákonnosti a mladistvé rebelie, pak drogová prohibice nedokáže zamezit přístupu nezletilých jedinců k drogám, naopak v řadě případů tento přístup ulehčuje. Jak jsme si již mnohokrát řekli, tak na nelegálním trhu s drogami tvoří stranu nabídky většinou různí zločinci, kteří rozhodně nemají žádné morální zábrany, aby drogy dětem neprodávali, naopak v nich vidí velmi lukrativní zákazníky (proto jim např. někdy poskytují prvních pár dávek drog zdarma). Nelegální dealeri drog nerozlišují mezi dospělým kupujícím a dětmi, kterým je např. dvanáct let, v obou případech totiž porušují zákony, a proto nemusí po svých zákaznících vyžadovat občanský průkaz, aby jim mohli drogy beztrestně prodat. Pokud se tak nezletilí jedinci rozhodnou, že vyzkouší nějakou drogu, pak si ji mohou obstarat bez větších obtíží prakticky všude od kteréhokoliv dealera.

Paradoxně se tak dostáváme k tomu, že na legálním trhu by v určitých případech byla dostupnost drog pro děti a mladistvé ztížena oproti trhu nelegálnímu. Jak v této souvislosti píše Thomas Szasz: „*Nikdo nemůže na legálním trhu dětem prodat akcie nebo dluhopisy, stejně tak nemohou realitní makléři prodat dětem dům.*“¹⁵⁰ Děti nemají v legálním prostředí žádná taková práva na uzavírání obchodů, vždy je musí zastupovat jejich rodiče. Proto i v oblasti drog by byl omezen přístup dětí k drogám (např. prodej až od 18 let). Samozřejmě netvrdíme, že by se děti na legálním trhu k drogám nedostali, ale to nepopírá fakt, že drogová prohibice tento přístup nedokáže omezit, ale naopak ho v řadě případů usnadňuje.

To dokládá i následující tabulka, která zaznamenává výsledky výzkumu o zkušenostech mladistvých lidí v Čechách s drogami (mezinárodní projekt SAHA), a graf, který ukazuje subjektivně vnímanou dostupnost návykových látek mezi mladými lidmi. Především u marihuany je z těchto výzkumů patrné, že drogová prohibice v žádném případě nesplnila svůj účel (stejně jako u alkoholu nebo tabáku zákaz prodeje těchto látek nezletilým pod 18 let). Okolo 10 % dvanáctiletých dětí v České republice tak má nějakou zkušenost s marihuanou a 20 % dětí v tomto věku ví, jak si ji obstarat, u čtrnáctiletých dětí má již přes 30 % z nich nějakou zkušenost s marihuanou a subjektivní dostupnost této látky přiznává každé druhé z těchto dětí, z šestnáctileté věkové populace pak již každý druhý okusil marihuanu a více než tři čtvrtiny mladistvých z této populace dokáže marihuanu snadno sehnat. U tzv. tvrdých drog je sice celoživotní prevalence užití těchto látek mladistvými lidmi nízká, ale je otázkou, do jaké míry má na tom podíl právě samotné úsilí drogové prohibice, spíše než negativní postoj nezletilých k tvrdým drogám. Závislost na tvrdých drogách je oproti užívání marihuany nebo pití alkoholu velmi nízká i mezi dospělou populací a přičítá se zejména vážným sociálním problémům uživatelů (které přetrvávají, ať jsou drogy legální, nebo nelegální), zatímco u dětí a mladistvých spíše vystupuje již zmíněný faktor zakázaného ovoce, kdy kouření cigaret nebo marihuany představuje projev odvahy a frajeřiny. Proto se ani mezi odborníky nepředpokládá dramatický nárůst spotřeby těchto tvrdých drog v případě jejich legalizaci. V případě marihuany si pak u nás lze jen stěží představit také nějaký dramatický nárůst míry její spotřeby, když již v současnosti ji někdy užila více než polovina mladé populace a s nadsázkou lze říci, že ti kteří se ji rozhodli neokusit, k tomu měli alespoň nějakou příležitost (viz subjektivně vnímaná dostupnost marihuany). Tuto naši domněnku potvrzuje i mezinárodní výzkum, který srovnával zkušenosti s kouřením marihuany mezi populací dvanáctiletých dětí v Nizozemí a USA. Zatímco v Nizozemí se k marihuaně přistupuje dosti benevolentně (viz její legální prodej v coffee shopech), tak ve Spojených státech je naopak trestné i její samotné užívání. I když je samozřejmě v obou zemích prodej marihuany nezletilým občanům zakázaný, tak by se přesto dalo usuzovat, že v Holandsku k ní budou mít děti snadnější přístup a v důsledku toho zde bude i vyšší počet jejich nezletilých uživatelů. Opak je ale pravdou. Podle tohoto výzkumu tak do roku 2001 alespoň jednou za svůj život okusilo v Holandsku marihuanu jen 17 % dětí ve věku dvanácti let v porovnání s více než dvojnásobným počtem stejně starých dětí v USA (zde přiznalo nějakou zkušenost s marihuanou 36,9 % respondentů), stejně tak bylo v roce 2001 v USA i vyšší procento dětí, kteří užili marihuanu alespoň jednou v roce předcházejícímu tomuto výzkumu (9,3

¹⁵⁰ Friedman, Milton, Szasz, Thomas. S.: On Liberty and Drugs, Essay on the Free Market and Prohibition, The Drug Policy Foundation Press, Washington D.C., 1992, str. 160.

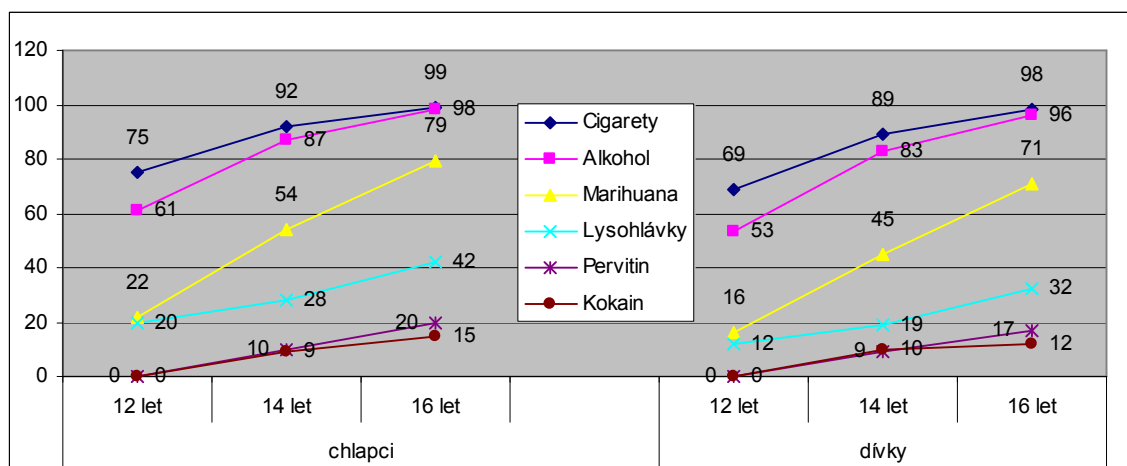
% oproti 5 % v Holandsku) nebo v posledním měsíci před tímto výzkumem (5,4 % oproti 3 % v Holandsku).¹⁵¹

Tabulka 6: Celoživotní prevalence užívání návykových látek u 12, 14 a 16letých (v %)

Prevalence podle druhu drogy	12 let (N = 1 447)		14 let (N = 1 526)		16 let (N = 1 903)	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
Celoživotní						
Pivo	56	38	73	61	93	79
Víno	62	53	80	81	91	91
Destiláty	43	31	71	63	90	88
Cigarety	56	54	70	71	80	82
Marihuana	12	10	34	28	58	52
Extáze	4	1	2	3	8	6
Lysohlávky	3	1	4	3	12	7
Rozpouštědla	8	5	4	5	4	3

Zdroj: Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2004, str. 15.

Graf 7: Subjektivně vnímaná dostupnost návykových látek (% studentů, kteří by látku sehnali „velmi snadno“ nebo „celkem snadno“)

Zdroj: Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2004, str. 15.

Legální prostředí s drogami by tedy dozajista nevedlo k vymizení užívání drog nezletilými (stejně jako v současné době uplatňovaný státní zákaz prodeje alkoholu a cigaret mladistvým), ale velmi by se omezila řada nepříznivých důsledků vyplývajících z drogové prohibice, což především z důvodu ochrany těchto nezletilých jedinců by mělo zásadní význam. Děti, které by se rozhodli okusit nějakou drogu, by si ji nemuseli obstarávat u dnešních pouličních drogových dealerů a vystavovat se tak nebezpečí styku s těmito nebezpečnými kriminálními živly, což můžeme považovat za jeden z vůbec nejhorších následků zavedení drogové prohibice. Dále drogy, ke kterým by se tyto děti na legálním trhu dostaly, by měly daleko vyšší kvalitu, byly by méně nebezpečné a méně účinné (viz

¹⁵¹ National Household Survey on Drug Abuse, 2001 SAMHSA, Office of applied studies Washington DC. M. Abraham, H. Kaal, P. Cohen: Licit and illicit drug use in the Netherlands, 2001 CEDRO/Mets&Schilt.

předcházející kapitola), což by mělo znovu nevyčísitelný pozitivní efekt s ohledem na věk a zdraví těchto mladistvých uživatelů. Navíc rodiče dětí, kteří propadli drogám, by měli v legálním prostředí, kde jsou odstraněny veškeré překážky plynoucí z kriminalizace drog, přístup k maximálně možné odborné lékařské a psychologické pomoci pro své potomky.

Drogová prohibice však nejen že přináší negativní efekty pro mladistvé jedince, jako pro uživatele drog, ale navíc může způsobit, že se z mladistvých stanou i samotní prodejci drog. Především pro děti ze specifických skupin populace (rómské děti u nás, černošské nebo hispánské děti v USA) jsou často jejich starší vrstevníci, kteří se žijí obchodem s drogami, vzorem. Obchod s drogami se totiž velmi často vynořuje právě v těchto sociálně chudých skupinách obyvatelstva, kde drogová mafie zaměstnává řadu lidí, kteří by jinak jen těžko našli jinou legální práci s možností tak vysokého výdělku. Nezletilé děti pak vidí, jak v jinak bídých podmínkách těchto chudých komunit dokáží obchodníci s drogami vydělávat obrovské částky peněz, jak mají tito lidé lepší značkové oblečení, zlaté řetězy, drahá auta apod., a proto chtějí být jako oni. Navíc tyto děti jsou v jistém ohledu prospěšní i pro samotné obchodníky s drogami. Bruce L. Benson se v této souvislosti zaměřuje na otázku, jaké všechny důsledky může mít úspěšný boj proti prodejcům drog a ukazuje, že pokud se zvýší možnost dopadení pro dealery drog nebo se zpřísní tresty za jejich prodej, pak to může ve výsledku vést k tomu, že drogy začnou prodávat právě nezletilé děti, které čelí relativně menšímu riziku při dopadení (nenesou totiž žádnou trestní odpovědnost).¹⁵²

Posledním bodem, na který se již jen stručně zaměříme v souvislosti s problematikou užívání drog dětmi a mladistvými, bude užívání drog těhotnými ženami (i když jde samozřejmě o velmi závažný problém, který by si jistě zasloužil více prostoru). Nebudeme zkoumat oprávněnost těhotných žen užívat během těhotenství drogy a vystavovat tak nenarozený plod vážným zdravotním rizikům (to je morální odpovědnost, kterou by měla řešit především sama každá matka), ale zaměříme se znovu na vliv drogové prohibice na tuto situaci. Pokud tedy užívají těhotné ženy během těhotenství nějaké drogy, pak opět znamenají v ilegálním prostředí pro své nenarozené dítě daleko větší nebezpečí, než kdyby byly drogy legální. Jednak zde znovu vystupuje již mnohokrát zmíněná rozdílná kvalita a čistota drog na svobodném a černém trhu a jednak zde rovněž platí, že v legálním prostředí může být takovéto závislé ženě poskytnuta maximální odborná lékařská pomoc, zatímco v nelegálním prostředí je tato žena více méně odkázána sama na sebe. Milton Friedman v této souvislosti zmiňuje velmi smutnou paradoxní situaci, že v USA by těhotná žena závislá na drogách riskovala svoje uvěznění, pokud by se rozhodla vyhledat lékařskou pomoc, protože samotné užívání drog je v Americe zakázáno. Při snaze pomoci sobě a svému nenarozenému dítěti by tak takováto žena ad absurdum udala sama sebe.¹⁵³

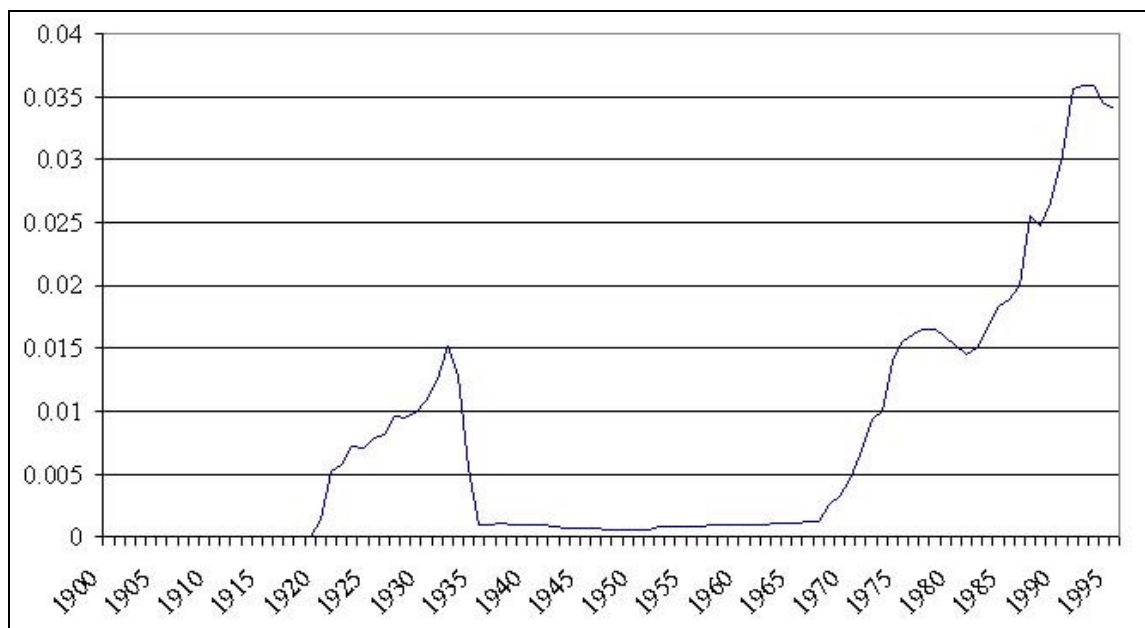
4.5 Drogová prohibice jako drahý vládní program

V předešlých kapitolách jsme viděli, že drogová prohibice je neúčinná ve svých snahách zamezit obchodu s drogami, v této kapitole navíc zjistíme, že kromě této neúčinnosti je vynucování drogové prohibice neobyčejně nákladné a každé další úsilí v boji proti drogám jen dále nadměrně zatěžuje veřejné rozpočty. Dokladem této situace může být znovu vývoj výdajů na alkoholovou a drogovou prohibici v USA ve 20. stol., kdy rostoucí vládní výdaje kopírují zvyšující se prohibiční úsilí (viz graf).

¹⁵² Benson, Bruce L., Rasmussen, David W.: *Illicit Drugs and Crime*, The Independent Institute Policy Reports.

¹⁵³ Friedman, Milton, Szasz, Thomas. S.: *On Liberty and Drugs, Essay on the Free Market and Prohibition*, The Drug Policy Foundation Press, Washington D.C., 1992, str. 67.

Graf 8: Výdaje na jednoho obyvatele na vynucení alkoholové a drogové prohibice v USA

Zdroj: Miron, Jeffrey A.: „Alcohol Prohibition“, EH.Net Encyclopedia, 8/2001.

Drogová prohibice se tak více než co jiného stala v průběhu času plýtváním peněz daňových poplatníků. Přes očividný neúspěch státního boje proti drogám jsou do této oblasti vkládány další obrovské částky peněz. Navíc i kdyby byla tato prohibice schopná zamezit obchodu s drogami, pak by to bylo spojeno s neuvěřitelným množstvím dodatečných nákladů. Jak píše Bruce L. Benson s Davidem W. Rasmussenem, tak v místních, státních i federálních rozpočtech v USA bylo v roce 2000 utraceno přes 9 miliard dolarů na dopadení a uvěznění 458 131 lidí, kteří spáchali nějaký trestný čin v souvislosti s drogami. Jak ale dále pokračují tito autoři, tak jen uvěznění všech uživatelů kokainu v USA by ročně stálo daňové poplatníky 74 miliard dolarů, přičemž však dalších 175 miliard dolarů by bylo nutné vydat na vytvoření nových vězeňských prostorů pro tyto osoby. Uvěznění každého člověka, který kouřil marihuanu v USA v roce 1999 by pak stálo dohromady 365 miliard dolarů, což představuje sumu pětikrát větší, než jsou celkové státní a místní výdaje v USA na všechny policisty, soudce a vězňice.¹⁵⁴ Paradoxně by tak každá úspěšná snaha drogové prohibice vedla k dalšímu neúměrnému zatěžování veřejných rozpočtů (platí totiž samozřejmě, že čím více lidí je uvězněno, tím více se musí zvyšovat vládní výdaje na tyto lidi). Tyto částky ale pořád nepředstavují celkové náklady na vynucení drogové prohibice. Na uvěznění všech těchto lidí by totiž bylo potřeba zaměstnat řadu dalších policistů, vězeňských strážců a ostatních státních zaměstnanců (jejichž počet by podle Bensona přesáhl veškerou americkou vojenskou sílu) a navíc k tomuto všemu musíme připočítat těžko kvantifikovatelné náklady jako je celkové snížení veřejné bezpečnosti, rozpad soudního systému, eroze občanských práv nebo všudypřítomná neúcta k zákonům.¹⁵⁵ Protidrogová politika, která se opírá o skutečnost, že užívání drog vede k externím nákladům pro zbytek společnosti, tak paradoxně nahrazuje tyto náklady daleko vyššími výdaji vynaloženými na vynucování drogové prohibice. Můžeme tedy pozorovat, že každý výnos ze snížení počtu uživatelů nebo prodejců drog je převyšěn daleko vyššími náklady na jeho dosažení.

Navíc pokud se budeme na tyto vládní výdaje dívat z čistě ekonomického pohledu, pak zcela zřejmě dochází k plýtvání vzácnými zdroji, které by mohly být použity na daleko výhodnější alternativní užití (např. na již zmíněnou léčbu drogově závislých lidí). Pokud jsou však tyto zdroje vynaloženy na neefektivní snahu dopadnout a potrestat výrobce a prodejce drog, pak již nemohou být použity (bez

¹⁵⁴ Benson, Bruce L., Rasmussen, David W.: The American Drug War: Anatomy of a Futile and Costly Police Action, The Independent Institute Research Article, 7/2000.

¹⁵⁵ Tamtéž.

dalšího zvyšování daní) na jiný účel. Je zde tedy znovu patrný trade-off mezi státními výdaji na drogovou prohibici a alternativním využitím těchto peněz.

Drogová prohibice tak má všechny znaky drahých, kontraproduktivních vládních programů, které nepřinášejí žádný úspěch a které pouze odebírají peníze z kapes daňových poplatníků a neefektivně zaměstnávají řadu lidí. Jen v USA je např. na boj proti drogám zřízeno obrovské množství státních institucí (namátkou můžeme zmínit DEA, Informační centrum antidrogové činnosti, Systém ochrany státních hranic před pronikáním narkotik, Program proti obchodu s drogami a organizovaným zločinem, Národní rada pro protidrogovou strategii, Úřad pro národní strategii kontroly drog, Úřad pro narkotika a nebezpečné drogy atd.). S drogovou prohibicí tak nejde skoncovat již jen z toho důvodu, že zaměstnává řadu státních byrokratů, kteří jsou na její existenci závislí. Jak jsme si již ukázali, tak hlavním úkolem těchto státních zaměstnanců není v první řadě ani tak bojovat proti samotným drogám, jako spíše bojovat za růst svého úřadu. O tom svědčí např. vývoj počtu zaměstnanců a celkového rozpočtu hlavní americké státní instituce zaměřené na boj proti drogám DEA (U.S. Drug Enforcement Administration). Rozpočet této organizace se zvýšil od jejího založení v roce 1972 z 65,2 milionů dolarů na 2 141 milionů dolarů v roce 2004 (tj. bez očištění o inflaci v daném období se tento rozpočet zvýšil více než třicetkrát) a celkový počet jejích zaměstnanců vzrostl v tomto období z původního počtu 2775 na 10564.¹⁵⁶ Podobný vývoj pak můžeme sledovat i na celostátní úrovni v USA. V roce 1969, tj. za vlády prezidenta Nixona, bylo věnováno 65 milionů dolarů na válku proti drogám, v roce 1982 utratila Reaganova administrativa na stejný účel již 1,65 miliard dolarů, v roce 2000 pak Clintonova administrativa vydala více než 17,9 miliard dolarů na válku proti drogám a v roce 2002 za vlády G. W. Bushe stoupala tato suma dála na více než 18,8 miliard dolarů.¹⁵⁷ Když porovnáme tento obrovský nárůst zdrojů věnovaných na drogovou válku v USA s již zmíněným vývojem počtu uživatelů drog v této zemi (jak bylo uvedeno v závěru druhé kapitoly této práce, tak v roce 1960 přiznaly jen 4 miliony Američanů nějakou zkušenost s drogami, zatímco na konci 20. stol. tento počet lidí překročil neuvěřitelných 74 milionů), pak jen těžko budeme hledat nějaký viditelný efekt takto vynaložených peněz (naopak můžeme být v průběhu času svědky paradoxní situace, že čím více zdrojů bylo věnováno na boj proti drogám, tím více se zvyšoval i počet drogových uživatelů). Vývoj celkových federálních výdajů americké vlády na protidrogovou politiku za poslední desetiletí pak ukazuje následující tabulka.

Tabulka 7: Celkové federální výdaje americké vlády na protidrogovou politiku (v mil. USD)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Celkové výdaje	7 221	7 476	9 031	9 901	9 419	10 574	11 019	11 867	12 163	12 481

Pozn.: údaje za roky 1997 – 2004 představují skutečné federální výdaje, částka za rok 2005 představuje schválený rozpočet a za rok 2006 požadovaný rozpočet.

Zdroj: National Drug Control Strategy, FY 2006 Budget Summary, The White House, February 2005, str. 9.

Jen pro doplnění představy si můžeme uvést, kolik stojí drogová prohibice daňové poplatníky v České republice (viz tabulka, pozn. údaje o státním rozpočtu neobsahují rozpočet Národní protidrogové centrály a dalších policejních složek) a následně tyto vládní výdaje v jednotlivých letech porovnat s úspěšností samotné drogové prohibice (viz graf).

¹⁵⁶ A Tradition of Excellence: The History of the DEA from 1973 to 2003, *30th Anniversary History Book*.

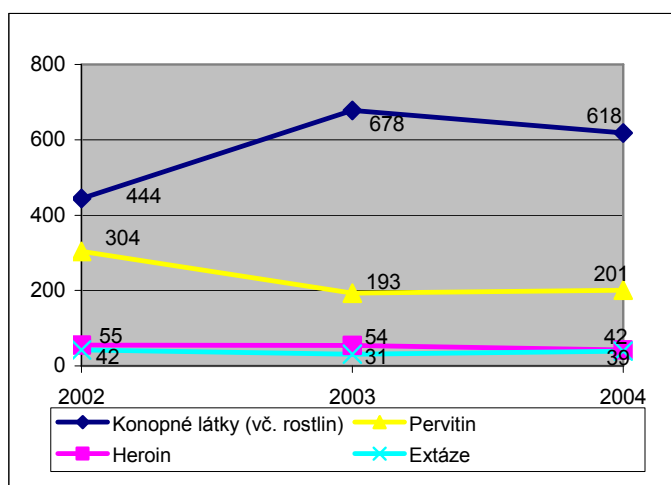
¹⁵⁷ U.S. Congress, Hearings on Federal Drug Enforcement before the Senate Committee on Investigations, 1975 and 1976 (1976); Office of National Drug Control Policy, National Drug Control Strategy, 1992: Budget Summary (Washington DC: US Government Printing Office, 1992), str. 214; Office of National Drug Control Policy, National Drug Control Budget Executive Summary, Fiscal Year 2002 (Washington DC: Executive Office of the President, April 9, 2001), str. 2, Tabulka 1: Office of National Drug Control Policy, "National Drug Control Strategy: FY 2003 Budget Summary" (Washington, DC: Office of the President, February 2002), Tabulka 2, str. 6.

Tabulka 8: Čerpání finančních prostředků ze státního rozpočtu a z místních rozpočtů na protidrogovou politiku (v tis. Kč)

Rok	Státní rozpočet	Rozpočty krajů	Obecní rozpočty	Celkem
2002	203 384	29 337	n.a.	232 721
2003	220 847	48 082	n.a.	268 927
2004	205 787	81 600	62 920	350 307

Zdroj: Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2004, str. 9.

Graf 9: Počet záchytů základních typů drog v r. 2002-2004

Zdroj: Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2004, str. 64.

Zatímco mezi lety 2002 – 2004 vzrostly státní výdaje v ČR na protidrogovou politiku o více než 20 % (pozn. jedná se jen o poměření výdajů státního rozpočtu a rozpočtu krajů, protože výdaje obecních rozpočtů nebyly v letech 2002 a 2003 sledovány), tak se tato skutečnost nijak zásadně neprojevila na samotné úspěšnosti drogové prohibice. Výrazně stoupl pouze záchyt konopných látek (to je však dozajista dáno i jejich zvýšenou spotřebou, mezi lety 2002 a 2004 stoupla spotřeba konopných látek podle odhadů přibližně z 10 t na 11,5 t), u všech ostatních látek naopak nedošlo k žádnému výraznému nárůstu záchytů, naopak u některých typů drog (např. u pervitinu) došlo dokonce k poklesu jejich celkového zachyceného množství. Růst zdrojů věnovaných na drogovou prohibici tak není podpořen výraznějšími úspěchy v boji proti drogám, což do určité míry potvrzuje i náš názor o neefektivnosti státního byrokratického aparátu v oblasti protidrogové politiky. Milton Friedman tuto skutečnost ironicky shrnuje: „*Jaký je rozdíl mezi soukromým a státním podnikáním? Zatímco v případě soukromého podnikání je při ztrátě nebo při neefektivnosti soukromý podnik zrušen a nahrazen jinými efektivními podniky, tak v případě státního podnikání dochází k přesnému opaku. Pokud je tak jakýkoli státní program prodávající, tak nekrachuje, ale naopak často dochází k jeho rozšiřování. Jediné, co musí státní zástupci udělat, je přesvědčit voliče nebo zákonodárce, že daný projekt je sice ztrátový, ale jen díky tomu, že neměl dostatečný čas na prosazení, nebo že neměl dostatek prostředků na dosažení úspěchu... Takovéto státně-socialistické podnikání je pak přesně to, čeho jsme svědky v každodenním životě – státní školství, zdravotní péče nebo drogová prohibice.*“¹⁵⁸

¹⁵⁸ Friedman, Milton, Szasz, Thomas. S.: On Liberty and Drugs, Essay on the Free Market and Prohibition, The Drug Policy Foundation Press, Washington D.C., 1992, str. 49.

"Vláda slz je pryč. Chudinské čtvrti budou brzy pouze vzpomínkou. Změníme naše věznice v továrny a naše žaláře ve sklady a sýpky. Muži budou od této chvíle chodit vzpřímeně, ženy se budou usmívat a děti se budou smát. Peklo bude navždy k pronájmu."

Billy Sunday¹⁵⁹

5 Případová studie: Alkoholová prohibice v USA ve 20. letech 20. stol.

Tímto kázáním přivítal v roce 1920 Billy Sunday, uznávaný americký evangelista, začátek alkoholové prohibice v USA. Prohibice, která se stala jedním z nejznámějších a nejneúspěšnějších experimentů v oblasti regulace produktu na celém světě a prohibice, jenž nám svými dopady může poskytnout jedinečnou paralelu s dnešní celosvětovou drogovou represí. Zaměřme se proto nyní, na závěr naší práce, na tuto historickou etapu v amerických dějinách, jenž nám odhalí skutečné následky zavedení státní prohibice, a to ať již alkoholové, nebo drogové.

Jak je patrné z výše zmíněného projevu kazatele Billy Sundaye, tak alkoholová prohibice v sobě obsahovala již od počátku notnou dávku fantazie. Alkohol začal být totiž po 1. světové válce považován v rychle se rozvíjející americké společnosti za hlavní příčinu skoro všech společenských problémů: nezaměstnanosti, chudoby, tržních selhání, duševních chorob, kriminality a násilí apod. Různá protialkoholová hnutí (především různé náboženské organizace a organizace volající po morálním životě), která nabádala k všeobecné abstinenci, pak přinášela pro pořádané Američany jakýsi univerzální všelék na tyto problémy.¹⁶⁰

Americká národní alkoholová prohibice, vyhlášená v roce 1919 Osmnáctým dodatkem Ústavy (The Eighteenth Prohibition Amendment) a v realitě uskutečňovaná od roku 1920, tak na sebe de facto vzala tuto morální odpovědnost, tj. odpovědnost za redukcii počtu uživatelů alkoholu, za omezení kriminality, za vyřešení většiny sociálních problémů (především chudoby a nezaměstnanosti), za zlepšení zdravotního stavu a hygieny mezi americkým obyvatelstvem apod. Výsledky tohoto experimentu však jasně ukázaly všem svým zastáncům, že se jednalo o jasnou prohru ve všech těchto případech. Podívejme se tedy nyní na skutečné důsledky zavedení této prohibice, která učinila z milionů do té doby poctivých a slušných lidí užívajících alkohol kriminálníky a vystavila je řadě dalekosáhlých nepříznivých efektů.

Za prvé: alkoholová prohibice nesplnila svůj hlavní záměr, tj. omezit množství konzumovaného alkoholu a počet jeho uživatelů. Jak ukazuje Clark Warburton, tak kromě prvních tří let po začátku zavedení prohibice byla spotřeba alkoholu na jednoho obyvatele vyšší v době alkoholové prohibice než v předprohibičním roce 1918 (viz graf).¹⁶¹ Jak dále odhaduje tento autor, tak množství nakupovaného alkoholu se mohlo snížit maximálně o 20 % mezi předprohibičními lety 1911 – 1914 a roky 1927 – 1930.¹⁶² K podobným výsledkům došel i Mark Thornton, který popisuje, jak stabilně rostla konzumace alkoholu v době prohibice po počátečním propadu v roce 1920. Spotřeba alkoholu tak byla podle tohoto autora na poklesu od roku 1910 a v roce 1921 dosáhla své nejnižší úrovně, po tomto roce však začala znovu narůstat (to je patrné ze stejného grafu). Thornton tuto skutečnost mimo jiné vysvětluje tím, že na počátku prohibice došlo ze dne na den k zákazu veškeré výroby alkoholu a novým nezákonným podnikatelům pak jistou chvíli trvalo, než znovu obnovili tuto produkci, nyní však již jako nelegální činnost, zatímco na druhé straně začali spotřebitelé rychle zjišťovat pošetilost tohoto státního zákazu.¹⁶³

¹⁵⁹ Asbury, Herbert, *The Great Illusion, An Informal History of Prohibition* (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1950), str. 144 – 145.

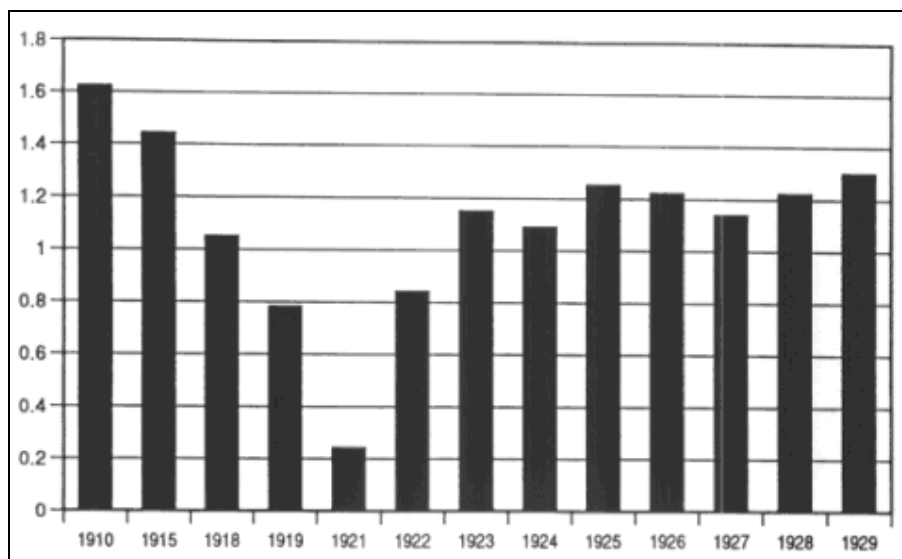
¹⁶⁰ Levine, Harry G., Reinerman, Craig: *Alcohol prohibition and drug prohibition: Lessons from alcohol policy for drug policy*, CEDRO, Amsterdam, 2004.

¹⁶¹ Warburton, Clark: *The Economic Results of Prohibition*, New York: Columbia University Press, 1932, str. 104 – 108.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Thornton, Mark: *Alcohol Prohibition Was a Failure*, Cato Policy Analysis No. 157, 7/1991.

Graf 10: Spotřeba alkoholických nápojů na jednoho obyvatele v USA mezi lety 1910 - 1929 (v galonech)

Zdroj: Warburton, Clark: *The Economic Results of Prohibition* (New York: Columbia University Press, 1932), str. 23-26, 72.

Navíc se v době alkoholové prohibice změnila i skupina uživatelů alkoholu. Podle některých autorů došlo k tomu, že tato prohibice zvýšila poptávku po alkoholu nejméně mezi třemi skupinami obyvatelstva. Jednak zvýšila atraktivitu pití alkoholu mezi mladými lidmi tím, že z alkoholu učinila přitažlivý produkt spojený s mladistvou rebelií. Jednak zvýšení cen alkoholu a potažmo tak i zisků ilegálních prodávajících lákalo tyto nabízející, aby se pokusili prodávat alkohol i nepijákům. A v neposlední řadě mnoho starých Američanů nebylo ochotno poslouchat, aby jim někdo nakazoval, co mají jíst a pít, a proto tato skupina obyvatelstva pokračovala v konzumaci alkoholu i z jakéhosi vzdorovitého důvodu.¹⁶⁴ Výsledkem tohoto všeho pak bylo, že se alkoholová prohibice zcela minula účinkem, co se redukce spotřeby alkoholu týče.

Za druhé: alkoholová prohibice způsobila substituci relativně slabšího a bezpečnějšího alkoholu spotřebou tvrdších a daleko nekvalitnějších destilátů a jiných drog. Již v kapitole o zdravotních rizicích užívání drog (kapitola 4.3) jsme zmínili železný zákon prohibice (Iron Law of Prohibition), který zjednodušeně říká, že čím vyšší je úsilí státního vynucení prohibice, tím účinnějšími se stávají zakázané substance. Zákaz alkoholu nebo drog tak vede k tomu, že tyto látky se stanou více účinnějšími, budou mít větší rozptyl ve své čistotě, budou nastavovány neznámými nebo dokonce jedovatými látkami a celkově nebudou vyráběny ani spotřebovávány za normálních tržních podmínek. Tím se stanou pro společnost daleko nebezpečnějšími a bude obtížné předvídat efekty konzumace takovýchto substancí, což leckdy může přivodit závažné zdravotní problémy pro jejich uživatele a někdy dokonce i smrt v důsledku jejich požití.¹⁶⁵ Navíc, jak jsme si již rovněž ukázali, tak výroba takovýchto silnějších a více účinnějších substancí je výhodná i pro samotné nabízející, a to z důvodu menšího rizika jejich odhalení při samotné výrobě a následné distribuci a také z důvodu vyšší výnosnosti jejich produkce.

Alkoholová prohibice tak ve svém důsledku ztížila nabídku slabších a více rozměrnějších produktů, jako je pivo, a nahradila je nabídkou silnějších a lépe skladovatelných produktů, jako je whisky, protože tím se současně snížilo i riziko odhalení takovéto výroby. V důsledku toho vzrostla během této prohibice cena piva o více než 700 % oproti předprohibičnímu stavu, zatímco ceny ostatních tvrdých destilátů vzrostly v průměru jen o 270 %.¹⁶⁶ To následně vedlo i k absolutnímu zvýšení konzumace těchto tvrdých destilátů oproti pivu. Již zmíněný Clark Warburton porovnal spotřebu alkoholu mezi

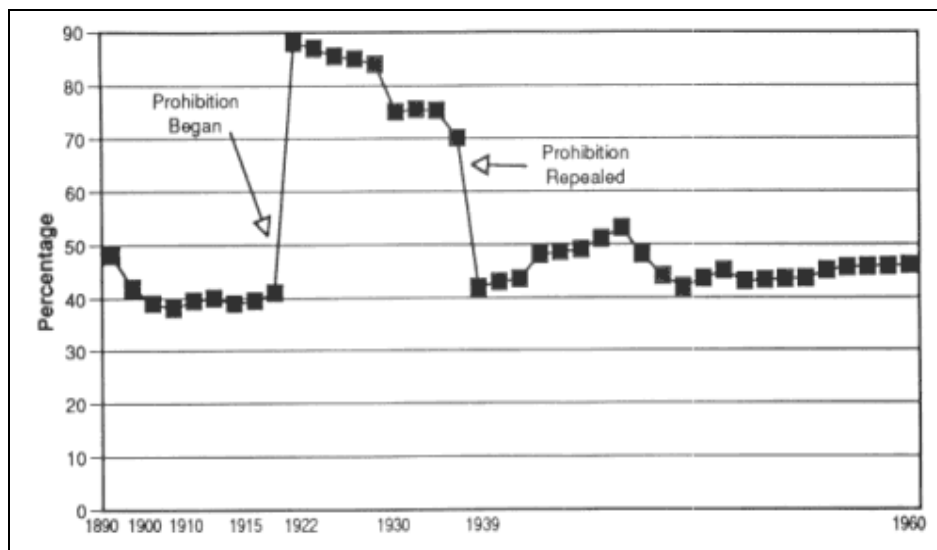
¹⁶⁴ Reed, Lawrence W.: „Would Legalization Increase Drug Use?“, *Free Market*, 2/1990.

¹⁶⁵ Thornton, Mark: „The Potency of Illegal Drugs“, Auburn University working paper, 1986.

¹⁶⁶ Thornton, Mark: *Alcohol Prohibition Was a Failure*, Cato Policy Analysis No. 157, 7/1991.

lety 1911 – 1914 s roky 1927 – 1930 a zjistil, že spotřeba piva na jednoho obyvatele klesla mezi těmito časovými dekadami o 70 %, zatímco spotřeba vína se zvýšila o 65 % a spotřeba tvrdého alkoholu o 10 %.¹⁶⁷ Po ukončení alkoholové prohibice se tyto poměry začaly znovu vracet do původního stavu a v roce 1945 tak obyvatelé USA vypili již znovu o 50 % více piva než tvrdého alkoholu.¹⁶⁸ Tuto souvislost dokládá i následující graf, který sleduje celkové výdaje na tvrdé destiláty (jako procentní míru z celkových výdajů na veškerý alkohol) a z něhož je na první pohled patrný nárůst těchto výdajů v době alkoholové prohibice.

Graf 11: Celkové výdaje na tvrdý alkohol (procentní míra z celkových výdajů na všechny druhy alkoholu) mezi lety 1890 – 1960

Zdroj: Warburton, Clark: *The Economic Results of Prohibition* (New York: Columbia University Press, 1932), str. 114 – 115 a *Licensed Beverage Industry, Facts about the Licensed Beverage Industry* (New York: LBI, 1961), str. 54-55.

Statistiky navíc ukazují, že Američané nakupovali před prohibicí méně typů alkoholických nápojů, ale obecně se jednalo o více značkový alkohol, zatímco během prohibice byli nuceni nakupovat širokou řadu různých neznámých destilátů, o jejichž původu a složení neměli žádné zdání.¹⁶⁹ Typické alkoholické nápoje, jako pivo, víno nebo whisky, tak obsahovaly během prohibice více procent alkoholu než před ní a následně po ní. Nejvyšší odhady říkají, že účinnost alkoholu se během prohibice zvýšila až o 150 % oproti před nebo po prohibičnímu stavu (např. pivo bylo podle těchto odhadů až pětkrát tak silné oproti pivu prodávanému na legálním trhu).¹⁷⁰

Zastánci prohibice tak sice očekávali, že lidé změní v důsledku státního zákazu alkoholu strukturu svých výdajů a že začnou např. nakupovat více mléčných výrobků, že věnují své ušetřené peníze na zdravotní pojištění nebo vzdělání, nebo že začnou všeobecně více spořit, ale to se v realitě jednoduše nestalo. Naopak výdaje na alkohol se během prohibice zvýšily a dokonce vzrostly i výdaje na substituty alkoholu (tabák, marihuanu nebo narkotika).¹⁷¹ Jistě není potřeba zmiňovat, že tyto

¹⁶⁷ Warburton, Clark: *The Economic Results of Prohibition*, New York: Columbia University Press, 1932, str. 260.

¹⁶⁸ Levine, Harry G., Reinerman, Craig: *Alcohol prohibition and drug prohibition: Lessons from alcohol policy for drug policy*, CEDRO, Amsterdam, 2004.

¹⁶⁹ Thornton, Mark: *Alcohol Prohibition Was a Failure*, Cato Policy Analysis No. 157, 7/1991.

¹⁷⁰ Lee, Henry: *How Dry We Were* (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1963).

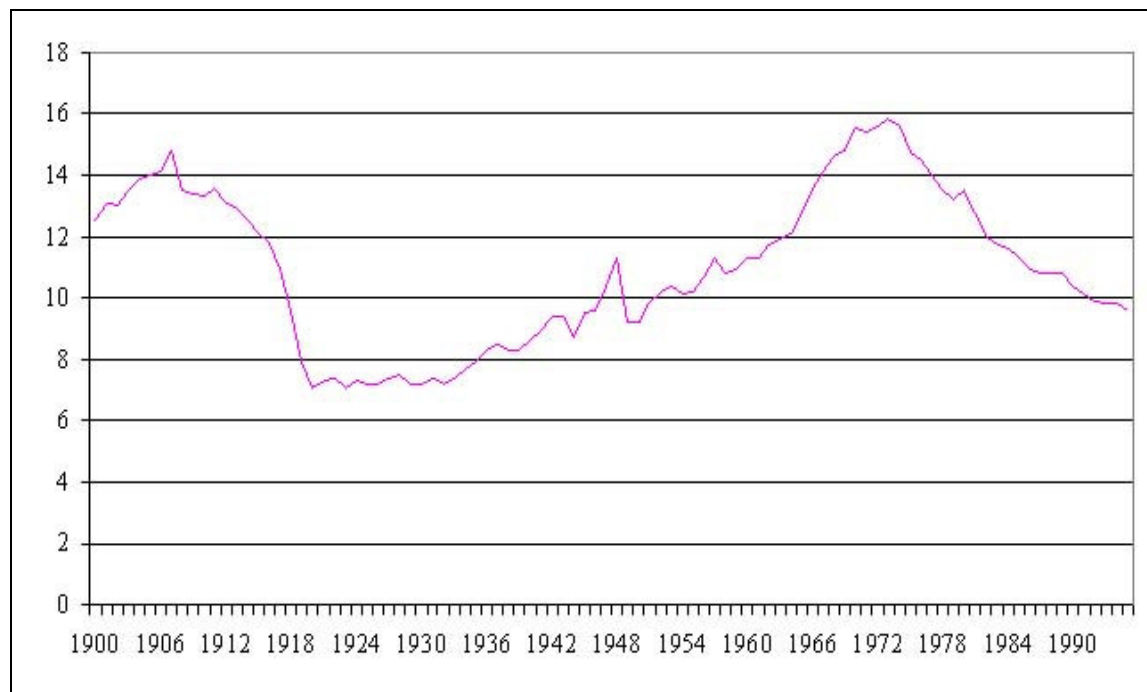
¹⁷¹ V této souvislosti můžeme zmínit některé studie, které dokládají, jak se dramaticky zvýšila spotřeba opiátů a ostatních narkotik, když vzrostly ceny alkoholu díky jeho prohibici. Navíc podle těchto výzkumů začalo být užívání narkotik rozšířené i mezi občany, kteří byli do té doby abstinenty, co se užívání alkoholu týče, viz např. Morgan, Wayne H.: *Yesterday's Addicts: American Society and Drug Abuse, 1865 – 1920* (Norman: University of Oklahoma Press, 1974), str. 49 – 50.

substituty byly daleko více nebezpečnější pro své uživatele. Železný zákon prohibice tak neúprosně vedl k tomu, že škodlivé následky z užívání alkoholu byly daleko více převýšeny zmíněnými negativními důsledky zavedení této prohibice.

Za třetí: díky užívání nekvalitních, nebezpečných a v řadě případů dokonce jedovatých destilátů během prohibice se výrazně zvýšila zdravotní rizika vyplývající z pití alkoholu. Především se rapidně zvýšila míra smrtelných případů v důsledku požití jedovatých destilátů. V roce 1920 (tedy na začátku prohibice) byla tato míra 1,064 smrtelných případů na 100 tisíc obyvatel, o pět let později (tj. v roce 1925) byla tato míra již čtyřikrát vyšší, na hodnotě 4,154.¹⁷²

Alkoholová prohibice rovněž nepřinesla žádné výrazné zlepšení ve zdravotním stavu a hygieně mezi americkým obyvatelstvem, jak proklamovali její zastánci, naopak se vynořila řada nových zdravotních problémů. Jedním z nich byla zvyšující se míra úmrtnosti na cirhózu jater, což se dá zcela přičíst právě na vrub této prohibici, která přinutila konzumenty alkoholu pít neznámé a nebezpečné destiláty. Míra úmrtnosti spojená s alkoholismem a cirhózou jater byla na vysoké úrovni již během 1. světové války. Tato míra pak dosáhla svého minima ještě před začátkem prohibice. Během prohibice se však začala znovu zvyšovat, což bylo přímým důsledkem zvýšené konzumace více účinných a nebezpečných destilátů (viz graf). Tato zvyšující se míra úmrtnosti v USA je pak v kontrastu se snižujícím se počtem smrtelných případů na cirhózu jater ve Velké Británii nebo Irsku, kde byla míra úmrtnosti v důsledku alkoholismu během 1. světové války na přibližně stejné úrovni jako v USA, ale v následujícím období se tato míra začala snižovat, zatímco v USA docházelo naopak k jejímu růstu právě díky zavedení alkoholové prohibice (Velká Británie ani Irsko alkoholovou prohibicí nezavedly).¹⁷³

Graf 12: Míra úmrtí na cirhózu jater v USA (na 100 tisíc obyvatel)

Zdroj: Miron, Jeffrey A.: „Alcohol Prohibition“, EH.Net Encyclopedia, 8/2001.

Za čtvrté: alkoholová prohibice nepřinesla snížení kriminality, jak předpokládali její zastánci, ale ve skutečnosti kriminalizace alkoholu vyplodila řadu další závažné trestné činnosti. Al Capone, celkový rozkvět podsvětí, válka mezi jednotlivými gangy, pouliční přestřelky, únosy a zabíjení nevinných lidí

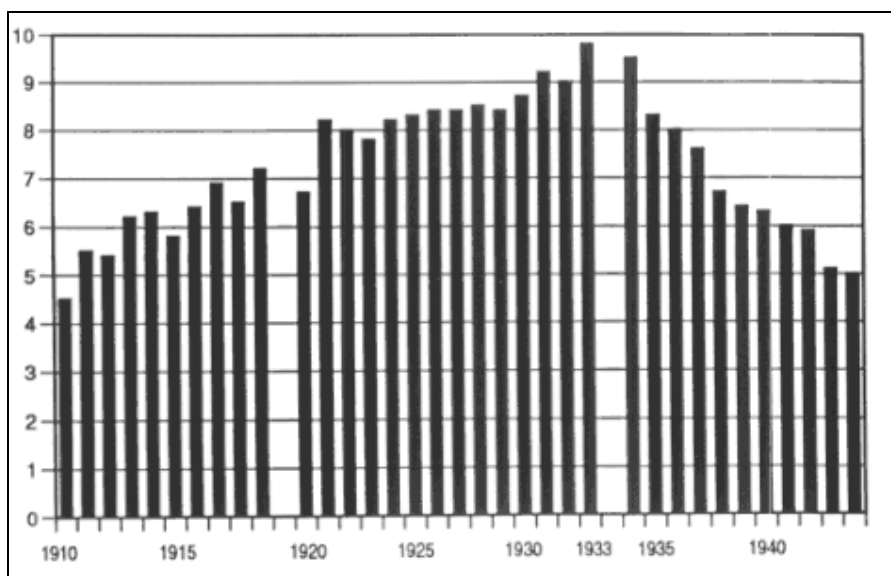
¹⁷² Thornton, Mark: Alcohol Prohibition Was a Failure, Cato Policy Analysis No. 157, 7/1991.

¹⁷³ Thornton, Mark: Alcohol Prohibition Was a Failure, Cato Policy Analysis No. 157, 7/1991.

a řada dalších kriminálních aktivit, to vše byly přímé důsledky zavedení alkoholové prohibice, na které se dnes můžeme dívat ve filmech pro pamětníky. Nejedná se však o filmovou fikci, jak by se mohlo na první pohled zdát, ale o realitu, která byla v době alkoholové prohibice v USA na každodenním pořádku. Jednotlivé mafiánské skupiny ovládaly ve městech, jako bylo Chicago, výrobu a distribuci alkoholu a podsvětí tvořilo nedílnou součást života těchto amerických velkoměst. To vše sebou samozřejmě neslo i ohrožení bezpečnosti pro normální spořádané občany.

Předtím, než schválil Kongres USA v roce 1919 alkoholovou prohibici, byla míra vražd v Americe na velmi nízké úrovni. V první dekádě 20. stol. se tato míra pohybovala okolo 5,6 %, mezi lety 1910 – 1920 (tj. v době uzákonění Harrison Narcotic Actu) stoupla tato míra na 8,4 %, v letech alkoholové prohibice se pak počet vražd vyšplhal až k 10 případům na 100 tisíc obyvatel, což představuje 78 % nárůst oproti původním předprohibičním hodnotám.¹⁷⁴ Po zrušení alkoholové prohibice pak začala tato míra opět pozvolna klesat, což dokládá i následující graf.

Graf 13: Počet vražd na 100 tisíc obyvatel před, během a po alkoholové prohibici v USA

Zdroj: U.S. Bureau of the Census, Historical Statistics of the United States, Colonial Times to 1970 (Washington: Government Printing Office, 1975), part 1, str. 414.

Zvyšující se míra vražd však nebyla jedinou negativní skutečností vyplývající ze zavedení alkoholové prohibice. Podle studie třiceti hlavních amerických měst se tak např. ukázalo, že počet celkových trestných činů se v těchto městech zvýšil mezi lety 1920 – 1921 o 24 %, a to navzdory tomu, že se v tomto období zvýšily i výdaje na policii o 11,4 %.¹⁷⁵ Zároveň se nepodařilo snížit, navzdory silící snaze prohibičního úsilí, celkový počet uživatelů alkoholu. Počet lidí uvězněných za opilství nebo výtržnosti se zvýšil v tomto období o 41 % a počet lidí uvězněných za řízení pod vlivem alkoholu vzrostl dokonce o 81 %.¹⁷⁶

Zvýšení trestné činnosti pak bylo připisováno právě samotnému vzniku alkoholové prohibice, kdy tato prohibice (stejně jako v současnosti drogová prohibice) nahradila legální prostředí s alkoholem černým trhem, jenž je nevyhnutelně spojen s násilím (jak jsme si již dokázali). Tato prohibice rovněž odebrala důležité státní zdroje z jiných oblastí boje proti závažným trestným činům právě na vynucení si zákazu obchodování s alkoholem, a samozřejmě výrazně zvýšila ceny, které lidé museli platit za

¹⁷⁴ Thornton, Mark: Alcohol Prohibition Was a Failure, Cato Policy Analysis No. 157, 7/1991.

¹⁷⁵ Towne, Charles Hanson: The Rise and Fall of Prohibition: The Human Side of What the Eighteenth Amendment Has Done to the United States (New York: Macmillan, 1923), str. 156 – 161.

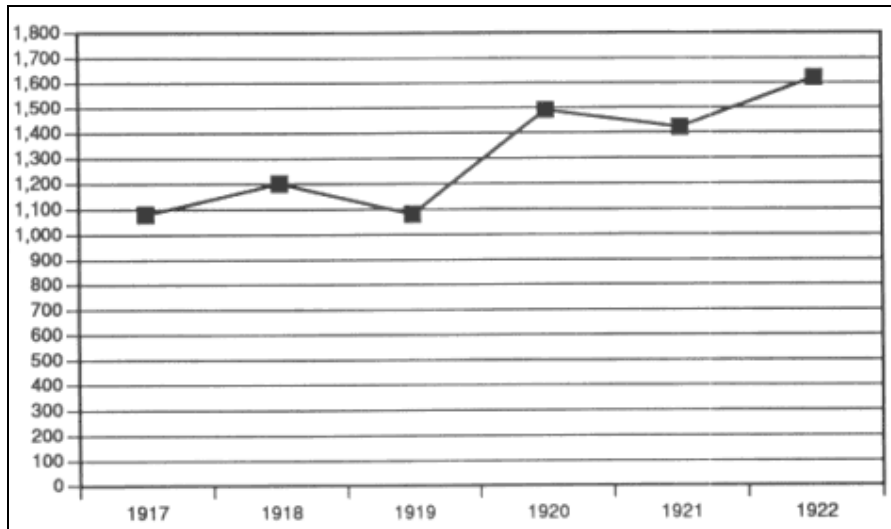
¹⁷⁶ Towne, Charles Hanson: The Rise and Fall of Prohibition: The Human Side of What the Eighteenth Amendment Has Done to the United States (New York: Macmillan, 1923), str. 156 – 161.

ilegální alkohol, což v sobě neslo další potenciál kriminality. Nenarostl však jen samotný počet závažných trestných činů, ale kriminální činnost se stala rovněž organizovanou. Jednotlivé mafiánské skupiny tak získávaly obrovské zisky právě z takových ilegálních činností, jako byl prodej alkoholu nebo drog. Tyto organizované gangy se pak ve svých teritoriích uchýlovaly k další trestné činnosti, aby bránily svá stávající území a nebo je naopak ještě více rozšiřovaly na úkor jiných skupin.

Namísto předpokládaného vyprázdnění věznic tak naopak rychle došlo k překročení vězeňských kapacit. Před alkoholovou prohibicí bylo v USA 4 000 federálně odsouzených vězňů, do roku 1932 se tento počet zvýšil o 561 %, na 26 589 a celkově pak vězeňská populace vzrostla o 366 %.¹⁷⁷ Tento nárůst vězeňské populace samozřejmě vedl k přeplnění věznic nad jejich kapacity a k výraznému zvýšení vládních výdajů na tyto nové vězně. V roce 1929 tak byla např. běžná kapacita Atlantské a Leavenworthské věznice v USA přesně 1 500 vězňů, ale jejich aktuální počet přesáhl v obou z nich 3 700 odsouzených.¹⁷⁸ Celkové vládní výdaje na trestné instituce se pak v důsledku těchto okolností zvýšily o více než 1 000 % mezi lety 1925 – 1930.¹⁷⁹

Následující graf ukazuje rostoucí trend ve zvyšování vězeňské populace v počátečních letech prohibice.

Graf 14: Vězeňská populace v USA mezi lety 1917 - 1922

Zdroj: Towne, Charles Hanson: *The Rise and Fall of Prohibition* (New York: Macmillan, 1923), str. 162.

Za páté: alkoholová prohibice znamenala, i přes svůj neúspěch, obrovský nárůst veřejných výdajů. V kapitole 4.5 (Drogová prohibice jako drahý vládní program) jsme měli možnost vidět na grafu celkový nárůst těchto vládních výdajů věnovaných na alkoholovou prohibici (viz str. 83). Na tomto místě si můžeme uvést jednotlivé konkrétní částky, které byly spojeny s vynucováním této prohibice. Roční rozpočet hlavního amerického úřadu zřízeného právě v důsledku zavedení alkoholové prohibice (The Bureau of Prohibition) se tak např. zvýšil během 20. let 20. stol. z původních 4,4 milionů USD na 13,4 milionu USD.¹⁸⁰

Alkoholová prohibice ale měla také za následek nárůst celkového byrokratického aparátu v USA. Tato prohibice nedala vzniknout jen již zmíněnému prohibičnímu úřadu (The Bureau of Prohibition), ale stala se rovněž závdavkem k dramatickému zvýšení ve velikosti a síle již existujících amerických vládních organizací. Mezi lety 1920 – 1930 se tak např. zvýšil počet zaměstnanců u americké pobřežní

¹⁷⁷ Woody, Carroll H.: *The Growth of the Federal Government, 1915 – 1932* (New York: McGraw-Hill, 1934), str. 95.

¹⁷⁸ Tamtéž, str. 75.

¹⁷⁹ Tamtéž, str. 75.

¹⁸⁰ Bureau of Prohibition, *Statistics Concerning Intoxicating Liquors* (Washington: Government Printing Office, December 1930), str. 2.

stráže (The Coast Guard) o 188 % a rozpočet této organizace se zvýšil mezi lety 1915 – 1932 o 500 %.¹⁸¹

Tento nárůst státního byrokratického aparátu měl samozřejmě za následek zvýšení daňového zatížení občanů, což bylo dalším paradoxem alkoholové prohibice, protože původně měla tato prohibice přispět ke snížení daní v důsledku menších výdajů na sociální a zdravotní potřeby uživatelů alkoholu.¹⁸²

Navíc se alkoholová prohibice stala hlavním zdrojem korupce mezi jednotlivými státními orgány. Tato korupce prostupovala všechny části státního aparátu od prostých policistů na ulici až po vrcholné politiky a v řadě případů byli tito lidé přímo zapojeni do nelegálního obchodu s alkoholem.

Závěr: zastánci alkoholové prohibice v USA, jako byl reverend Sunday, si mysleli, že alkohol je odpovědný za všechno zlo od nemocí až po rozvrácené rodiny. Proto se domnívali, že prohibice alkoholu vyřeší všechny tyto problémy. Tato prohibice však jasně ukázala všem svým příznivcům, jaké skutečné následky má její faktické uplatňování. Tito lidé tak poznali, že přestože může být nadměrná konzumace alkoholu škodlivá jak pro své uživatele, tak i pro ostatní členy společnosti, tak jakýkoliv státní zákaz takovéto činnosti vždy vyplodí jen mnohonásobně horší situaci.

Alkoholová prohibice tak nedosáhla svých cílů, pro které byla zavedena, namísto toho však přinesla řadu vážných celospolečenských problémů, které do té doby neexistovaly. Tato prohibice nezmenšila produkci a spotřebu alkoholu, jak se od ní očekávalo, naopak jejím přímým důsledkem bylo, že spořádaní obchodníci byli rychle nahrazeni řadou pokoutných výrobců, utajených lokálů a ilegálních distributorů alkoholu. Rovněž došlo ke zvýšení počtu míst, kde se dal alkohol během prohibice koupit, což vedlo k tomu, že státní orgány ztratily jakoukoliv kontrolu nad tím, kde se tento alkohol prodával. Kvalita ilegálního alkoholu vyráběného po sklepích a neprocházejícího žádnou kontrolou se tak stala nesrovnatelně horší v porovnání s předprohibičním stavem, což přineslo vážné zdravotní rizika pro jeho konzumenty. Samotnou výrobu a distribuci alkoholu pak zastřešovaly jednotlivé zločinecké skupiny. V důsledku toho došlo ke zvýšení trestné činnosti, která se zároveň stala organizovanou. Alkoholová prohibice tak dala Američanům Al Caponeho a jiné gangstery, mafii, pouliční přestřelky, při kterých umírali nevinní lidé a ostatní nelegální praktiky spojené s podsvětím. Soudní a vězeňský systém se pak díky nárůstu této kriminality dostal prakticky přes noc na pokraj svého zhroucení. Zároveň došlo k nebývalému nárůstu státní moci, což ovšem bylo spojeno i s obrovským zvyšováním veřejných výdajů. Růst byrokratického aparátu pak přinesl i rozkvět korupce mezi státními orgány. Korumpování policistů, soudců a politiků se tak stalo běžnějším, než kdykoliv předtím a tato korupce se vymkla jakékoliv kontrole. Můžeme tedy s jistotou nadsázkou říci, že jedinými, kdo na této prohibici opravdu vydělali, byli jednotliví kriminálníci a členové státního aparátu. Naopak jednoznačně poraženými se stali do té doby jinak spořádaní občané, kteří se ze dne na den stali narušiteli zákona, a to jen z toho důvodu, že chtěli alkohol.

Alkoholová prohibice byla nakonec pod tíhou vlastních neúspěchů zrušena v roce 1933 (k tomu dozajista napomohl i silící negativní postoj americké veřejnosti vyvolaný Velkou depresí v USA a celkovou ekonomickou krizí, americká vláda tak jednoduše za opětovnou legalizaci alkoholu viděla příležitost, jak zlepšit vnímání veřejnosti v ni samotnou).¹⁸³ Tím rovněž skončilo období vysokých cen alkoholu, jeho nízké kvality a období zlatého věku organizovaného zločinu. Bohužel tento stav netrval příliš dlouho, protože již brzy ho v plné míře nahradila drogová prohibice se všemi svými důsledky, kterými jsme se zabývali na stránkách této práce, a jejichž podobnost s neúspěšnou prohibicí alkoholu je více než do očí bijící.

¹⁸¹ National Commission on Law Observance and Enforcement, *Enforcement of the Prohibition Laws of the United States* (Washington: Government Printing Office, 1931), str. 215.

¹⁸² Thornton, Mark: *Alcohol Prohibition Was a Failure*, Cato Policy Analysis No. 157, 7/1991.

¹⁸³ Levine, Harry G., Reinerman, Craig: *Alcohol prohibition and drug prohibition: Lessons from alcohol policy for drug policy*, CEDRO, Amsterdam, 2004.

„Většina lidí by byla velmi překvapena, kdyby zjistila, že většina toho, co si myslí o určitých věcech, nejsou prověřená a uznávaná fakta, ale mýty, které vznikly z politických důvodů, a poté se rozšířily a díky lidem dobré vůle se z nich staly obecně rozšířené názory.“

F. A. Hayek¹⁸⁴

„Hlavním úkolem oficiálních autorit, které mají moc, je lhát. Protože pokud chcete mluvit pravdu, pak nepotřebujete žádnou moc.“

Mark Twain¹⁸⁵

Závěr

Americký ekonom a historik Robert Higgs popisuje ve svých textech jedinečným způsobem, jak docházelo v průběhu 20. stol. k nárůstu veřejné moci ve Spojených státech amerických. Ve svých úvahách dospěl k přesvědčivému závěru, že za neobyčejnou rozpínavostí státu, ke které dochází od konce 19. stol. až dodnes, a za všeobecným nárůstem zásahů veřejné moci do soukromého života občanů, je strach. Strach, jenž vyplývá z přesvědčení takměř všech občanů, že jedině stát je dokáže ochránit od veškerých nebezpečí, které jim okolní svět připravuje, ale na druhé straně také strach, který je jen a pouze uměle vytvářen a šířen právě státem a jeho zaměstnanci (a v posledních letech k tomu využívanými médii). Jedná se totiž ve skutečnosti o strach z nebezpečí, které stát záměrně vyvolává ve společnosti a podsouvá ho občanům a následně, když občané tomuto uměle vytvořenému nebezpečí uvěří a začnou se dožadovat ochrany, ho využije k tomu, aby získal nad obyvateli větší kontrolu a moc. V zájmu státu tak je, aby jeho občané měli strach, protože pokud mu alespoň trochu důvěřují, pak jim může nabídnout obranu před takovýmito nebezpečími, což však zároveň přináší i další rozrůstání jeho moci a jeho chapadel, tj. státní byrokracie. Robert Higgs uvádí případy, kdy v historii takto došlo k největšímu nárůstu státní moci: jde především o období válek nebo hospodářských krizí (nejznámější v souvislosti s tímto případem byla Velká deprese ve Spojených státech započatá v roce 1929).¹⁸⁶

Drogová prohibice je ve světle tohoto poznání jedinečnou ukázkou „mistrnosti“ veřejných činitelů vyvolat ve společnosti strach a následně zneužít svých občanů k nárůstu byrokratického aparátu. Ona, tak často zmiňovaná a proklamovaná, nebezpečnost drog, jejich užívání a uživatelů, drogových výrobců, překupníků a dealerů není, jak jsme se snažili dokázat na stránkách této práce, ve skutečnosti ničím jiným než státním výtvorem strachu. Před zavedením státní drogové prohibice zde neexistoval žádný strach z nebezpečných dealerů, z drogových mafií, z neznámých a jedovatých drog apod., a to z jednoho prostého důvodu: žádní pouliční dealeři zde nebyli, neexistovala zde žádná mafie ani organizovaný zločin spojený s drogami a drogoví uživatelé se vystavovali jen malému nebezpečí při styku s drogami (což v řadě případů podporoval fakt, že jim byly drogy předepisovány samotnými lékaři a doktory jako medikamenty). Teprve poté, co stát zavedl drogovou prohibici, vyvstaly výše zmiňované skutečnosti a lidé začali mít z drog, jejich uživatelů a především z jejich obchodníků strach. Tento strach z drog a samotné nebezpečí s nimi spojené však vytvořil právě jen samotný stát a jeho zřízení. A jakoby nestačilo, že státní činitelé takto, skrze drogovou prohibici, hazardují se svými

¹⁸⁴ Hayek, F. A. (ed.): *Capitalism and the Historians*, University of Chicago Press, 1954, str. 9. Převzato z Šima, Josef: *Trh v čase a prostoru*, Liberální institut, Praha, 2000, str. 71.

¹⁸⁵ Převzato z Friedman, Milton, Szasz, Thomas. S.: *On Liberty and Drugs, Essay on the Free Market and Prohibition*, The Drug Policy Foundation Press, Washington D.C., 1992, str. 170.

¹⁸⁶ O nebývalém nárůstu státní moci ve 20. stol., o strachu, který záměrně vyvolává vláda ve svých občanech a o falešné státní ochraně občanů před různými nebezpečími viz: Higgs, Robert: *Politická ekonomie strachu*, Alfa Publishing a Liberální institut, Praha, 2006.

obyvateli a jejich životy, ale navíc mají tu odvahu a prezentují drogovou prohibici jako jediný nástroj, který dokáže občany účinně ochránit. Jak píše Robert Higgs: „Svět politiky je zkrátka světem klamu a věci nejsou téměř nikdy tím, zač jsou vydávány. Všichni političtí hráči jsou si ve svém plánování i jednání vědomi toho, že cestou k úspěchu je kamuflování politik sloužící jejich prospěchu jakýmsi veřejným blahem... Proto spíše nalezneme cudnost v nevěstinci než pravdu či poctivou obranu veřejného zájmu v politice,“ a jak dále pokračuje: „Vláda, která se opovažuje tvrdit, že chrání své občany před nimi samými, zavírá do žalářů a vězení miliony takových viníků, kteří se ničím násilným neprovinili, zahájila zjevně válku proti vlastním lidem... Vláda však nikdy nepřestane tvrdit, že lidi chrání, a nezastaví tok ohromných zdrojů věnovaných na propagandu a balamucení lidí ohledně správnosti svých tvrzení.“¹⁸⁷

H. L. Mencken téměř před osmdesáti lety pesimisticky napsal: „Dnešní občan, a to i v nejcivilizovanějších státech, je téměř bezmezně zneužíván a zraňován samotnou vládou, tedy právě tou institucí, která se jej jala chránit... Vydírání a útlak vlády bude pokračovat tak dlouho, dokud tento čirý podvod k oklamávání a odzbrojování veřejnosti bude fungovat.“¹⁸⁸ Je proto načase si uvědomit, že drogová prohibice nechrání své občany, ani nezabraňuje obchodu s drogami, ale naopak vystavuje občany reálnému ohrožení jejich bezpečnosti a poskytuje jedinečnou příležitost různým kriminálíkům a zločincům, jak se dostat k obrovským příjmům. Válka proti drogám je jednoduše neuskutečnitelná ve svých cílech a více než co jiného připomíná paralelu s bojem proti větrným mlýnům. Stát nikdy nemůže tuto válku vyhrát, protože ve skutečnosti bojuje proti svým vlastním výtvorům, které sám uměle udržuje při životě. Drogová prohibice představuje v jistém ohledu pupeční šňůru, která dala vzniknout drogovým mafiím, organizovanému zločinu a jiným kriminálním uskupením. Skrze tuto pupeční šňůru pak tečou od státu do kapes drogových kriminálíků obrovské zisky a majetek. Stát je tak díky drogové prohibici ve výsledku jediným garantem, který zaručuje, že se můžeme dnes a denně setkávat na ulicích s drogovými dealery, že se můžeme obávat, že nás kdykoliv na ulici okrade nějaký závislý člověk, který zoufale potřebuje na dávku a nebo že se můžeme jednoho dne stát nevinou obětí této drogové války. Tento náš strach pak živí stát a jeho zaměstnance.

Přestříhneme-li však tuto pupeční šňůru, tak již nebude nikdo, kdo by drogové zločince živil a ti se vytratí stejně tak rychle jako alkoholová mafie ve Spojených státech amerických po zrušení prohibice nebo veksláci s valutami po pádu komunismu u nás. Jediní, kteří přetrvají, budou uživatelé drog. Bojovat proti nim je však stejně tak nemožné a nesmyslné, jako vést válku proti konzumentům alkoholu nebo kuřákům tabáku. Jedinci, kteří si přejí užívat drogy, budou na tomto světě prostě vždy, ať jsou drogy legální nebo ne. V legálním systému jich možná bude více (i když ani to není samozřejmé, jak jsme si již také ukázali) a řadu lidí jistě pobouří myšlenka, že drogy by byly dostupné např. v trafikce vedle cigaret, alkoholu nebo porno časopisů, ale to nic nezmění na skutečnosti, že drogy se nám nikdy nepodaří vymýtít z našeho světa, stejně jako jejich uživatele. Nechme proto lidi svobodně se rozhodovat o svém životě a nedovolme vládě regulovat naše neřesti, protože ty jsou nepostradatelnou součástí naší přirozenosti. Je bezesporu osobní tragédií každého člověka, když si zničí svůj život nadměrným užíváním alkoholu nebo drog, kouřením cigaret, závislostí na výherních automatech nebo když všechny své peníze utratí za sex s prostitutkami, ale je nesrovnatelně horší tragédií celé společnosti, když stát zničí životy tisíců nevinných občanů v marné snaze ochránit několik lidí od těchto neřestí.

Všichni horliví zastánci drogové prohibice by se tak měli jednou provždy zamyslet nad skutečnými následky tvrdého protidrogového zákonodárství a nad jeho samotnou účinností, neboť jak píše Ludwig von Mises : „Jediným měřítkem hodnocení zákonů a způsobů jejich vynucování je to, zda jsou či nejsou účinné při zajišťování společenského řádu, jehož fungování mají zachovat... Při tomto zkoumání si neklademe otázku, zda je daný zásah dobrý nebo špatný vzhledem k nějakému předem danému standardu. Ptáme se pouze, zda může dosáhnout těch cílů, kterých jeho obhájci, již se

¹⁸⁷ Higgs, Robert: Politická ekonomie strachu, Alfa Publishing a Liberální institut, Praha, 2006, str. 24 a 66.

¹⁸⁸ Mencken, H. L.: „On Government“ in Prejudices: A Selection, Vintage, 1958, str. 178 – 179 a 188. Převzato z Higgs, Robert: Politická ekonomie strachu, Alfa Publishing a Liberální institut, Praha, 2006, str. 66.

k tomuto zásahu uchýlili, dosáhnout chtějí. ¹⁸⁹ Jak jsme si ukázali na stránkách této práce, tak drogová prohibice dokáže jen stěží někdy naplnit naděje do ní vkládané.

Literatura

Abraham M., Kaal H., Cohen P.: Licit and illicit drug use in the Netherlands, 2001 CEDRO/Mets&Schilt (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: <http://www.cedro-uva.org/stats/national.nlusa.html>

Asbury, Herbert, The Great Illusion, An Informal History of Prohibition (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1950).

A Summary of Historical Events: Some Events in the History of Drugs, Schaffer Library od Drug Policy (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: <http://www.druglibrary.org/schaffer/History/histsum.htm>

A Tradition of Excellence: The History of the DEA from 1973 to 2003, 30th Anniversary History Book (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: <http://www.dea.gov/pubs/history/index.html>

Basham, Patrick a kol.: Sensible Solutions to the Urban Drug Problem, Fraser Institute Digital Publication, Vancouver, 8/2001 (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: <http://www.fraserinstitute.ca/shared/readmore.asp?sNav=pb&id=271>

Becker, Gary S.: Teorie preferencí, Liberální institut, Grada Publishing, 1. vyd., Praha, 1997, ISBN: 80-7169-463-0, 350 str.

Becker, Gary S., Murény, Kevin M., Grossman, Michael: The Economic Theory of Illegal Goods: The Case of Drugs, National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 10976, 12/2004.

Becker, Gary S., Murphy, Kevin M.: A Theory of Rational Addiction, Journal of Political Economy, vol. 96, no. 4, 1988, University of Chicago.

Benson, Bruce L., Rasmussen, David W.: Illicit Drugs and Crime, The Independent Policy Reports. (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: http://www.independent.org/publications/policy_reports/detail.asp?type=full&id=2

Benson, Bruce L., Rasmussen, David W.: The American Drug War: Anatomy of a Futile and Costly Police Action, The Independent Institute Research Article, 7/2000 (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: <http://www.independent.org/newsroom/article.asp?id=323>

Block, Walter: Drug Prohibition and Individual Virtue, Review of Political Economy, Volume 8, Number 4, 1996, str. 433-436.

Boekhout van Solinge, Tim: Drugs and decision-making in the European Union, Amsterdam: CEDRO/Mets en Schilt, 2002 (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: <http://www.cedro-uva.org/lib/boekhout.eu.pdf>

Bureau of Prohibition, Statistics Concerning Intoxicating Liquors (Washington: Government Printing Office, December 1930).

Carpenter, Ted Galen: Drug Prohibition Is a Terrorist's Best Friend, The National Post, January 4, 2005.

Cohen, Peter: Drugs as a social construct, Dissertation, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 1990.

Cowan, Richard: "How the Narcs Created Crack," National Review, December 5, 1986, str. 30-31.

Drug Data Summary, Office of National Drug Control Policy, Drug Policy Information Clearinghouse, 3/2003.

Estimation of Cocaine Availability 1996 – 2000. Office of National Drug Control Policy (March 2002). Washington DC: Executive Office of the President (Publication Number NCJ 192335).

Friedman, David: Drugs, Violence and Economics. Web page. 15. September 2003 (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: http://www.daviddfriedman.com/Academic/drugs_and_violence/Drugs_and_violence.html

Friedman, Milton: Kapitalismus a svoboda, Jinočany : H & H, 1. vyd., 1994.

Friedman, Milton and Rose: Svoboda volby, Liberální institut, 1. vyd., Praha, 1991, ISBN 80-85467-85-2, str. 200 – 207.

¹⁸⁹ Mises, Ludwig von: Human Action: A Treatise on Economics, Yale University Press, 1949, Fourth revised edition, str. 720 a 734.

- Friedman, Milton, Szasz, Thomas. S.: On Liberty and Drugs, Essay on the Free Market and Prohibition, The Drug Policy Foundation Press, Washington D.C., 1992, ISBN: 1-879189-05-4, 180 str.
- Gilmore, Norbert: Drug Use and Human Rights, Journal of Contemporary Health Law and Policy, Montreal, 1996 (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: <http://www.drugtext.org>
- Gregory, Anthony: Rolling Back Drug War Crime, The Independent Institute Research Article, 11/2004 (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: <http://www.independent.org/newsroom/article.asp?id=1419>
- Gurantz, Ron: A Losing Battle in Columbia, The Independent Institute Research Article, 15/2001 (citace březen 23., 2006). Přístup z internetu: <http://www.independent.org/newsroom/article.asp?id=328>
- Higgs, Robert: Politická ekonomie strachu, Alfa Publishing a Liberální institut, Praha, 2006, ISBN 80-86851-33-8, 129 str.
- Human Development Report 1999, United Nations Development Programme, Oxford University Press: New York/Oxford, 1999, str. 103.
- Jay, Mike: Legalisation: The First Hundred Years. What happened when drugs were legal and why they were prohibited, Lecture presented at a conference in London, July 17th 2002 (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: <http://www.cedro-uva.org/lib/jay.legalisation.html>
- Lee, Henry: How Dry We Were (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1963).
- Levine, Harry G.: The Secret of Worldwide Drug Prohibition: The Varieties and Uses of Drug Prohibition, The Independent Review, v. VII, n. 2, Fall 2002, str. 165 – 180.
- Levine, Harry G., Reinerman, Craig: Alcohol prohibition and drug prohibition: Lessons from alcohol policy for drug policy, CEDRO, Amsterdam, 2004 (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: <http://www.cedro-uva.org/lib/levine.alcohol.html>
- Libby, Ronald T.: Treating Doctors as Drug Dealers: The Drug Enforcement Administration's War on Prescription Painkillers, The Independent Review, v. X, n. 4, Spring 2006, str. 513 - 547.
- Linnekin, Baylen J.: Illegal Drugs: Scourge or Globalization's Great Equalizer?, A World Connected article, August 2003 (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: <http://www.aworldconnected.org/article.php/526.html>
- Llosa, Alvaro Vargas: Back from the Dead – With U.S. Help, The Independent Institute Research Article, 18/2002 (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: <http://www.independent.org/newsroom/article.asp?id=97>.
- Mayer, Ch.: Profits and Drugs, The Free Market, Volume 18, Numer 5, 5/2000 (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: http://www.mises.org/freemarket_detail.asp?control=309&sortorder=articledate
- Mercer, Ilana: Addicted to the Drug War, Mises Daily Article, Ludwig von Mises Institute, 12/2001 (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: <http://www.mises.org/fullstory.aspx?Id=853>
- Mill, John Stuart: On Liberty, The Harvard Classics, New York: P.F. Collier & Son, 1909–14; Vol. XXV, Part 2, Chapter IV, V.
- Miron, Jeffrey A.: „Alcohol Prohibition“, EH.Net Encyclopedia, 8/2001 (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: <http://eh.net/encyclopedia/article/miron.prohibition.alcohol>
- Mises, Ludwig von: Human Action: A Treatise on Economics, Yale University Press, 1949, Fourth revised edition, ISBN: 0-930073-18-5, str. 11 - 98.
- Mises, Ludwig von: Liberalismus, Liberální institut, Centrum liberálních studií, Ekopress, Praha, 1998, ISBN 80-86119-08-4, str. 51 – 53.
- Mravčík, V., Korčíšová, B., Lejčková, P., Miovska, L., Škrdlantová, E., Petroš, O., Sklenář, V., Vopravil, J.: Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2004, Úřad vlády ČR, Praha, 2005, 103 str.
- Musto, David F.: The American disease: origins of narcotic control, New York: Oxford University Press. 1973.
- National Commission on Law Observance and Enforcement, Enforcement of the Prohibition Laws of the United States (Washington: Government Printing Office, 1931).
- National Drug Control Strategy, FY 2006 Budget Summary, The White House, February 2005.

- National Drug Control Strategy, The White House, February 2005.
- National Household Survey on Drug Abuse, 2001 SAMHSA, Office of applied studies, Washington DC.
- Národní strategie protidrogové politiky na období 2005 – 2009. Úřad vlády ČR. 2005.
- Nelegální ekonomika v ČR, Tisková zpráva ČSÚ, 9. 6. 2005 (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/nelegalni_ekonomika_v_cr_09_06_2005
- Office of National Drug Control Policy, National Drug Control Budget Executive Summary, Fiscal Year 2002 (Washington DC: Executive Office of the President, April 9, 2001).
- Office of National Drug Control Policy, National Drug Control Strategy, 1992: Budget Summary (Washington DC: US Government Printing Office, 1992).
- Office of National Drug Control Policy (2001). The Economic Costs of Drug Abuse in the United States, 1992-1998. Washington, DC: Executive Office of the President (Publication No. NCJ-190636).
- Ostrowski, James: Thinking About Drug Legalization, Cato Policy Analysis No. 121, 5/1989 (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: http://www.cato.org/pub_display.php?pub_id=981&full=1
- Pavlík, Ján ed.: Milton Friedman v Praze: Myšlenky, názory, komentáře, Liberální institut a Centrum liberálních studií, GRADA Publishing, Praha, 1998, ISBN: 80-7169-639-0, str. 14 - 17.
- Peterson, Sarah: People and Ecosystems in Columbia, Casualties of the Drug War, The Independent Review, Volume VI, Number 3, 2002, str. 427 – 440.
- Reed, Lawrence W.: „Would Legalization Increase Drug Use?“, Free Market, 2/1990.
- Rothbard, Murray N.: Ekonomie státních zásahů, Liberální institut, Praha, 2001, 1. vyd., ISBN: 80-86389-10-3, 464 str.
- Rothbard, Murray N.: For a New Liberty: The Libertarian Manifesto, Ludwig von Mises Institute, 2002, str. 93 – 119.
- Schaffer, Clifford A.: Basic Facts about the War on Drugs, Schaffer Library of Drug Policy (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: <http://www.druglibrary.org/schaffer/library/basicfax.htm>.
- Stevenson, Richard: Winning The War On Drugs: To Legalize Or Not?, The Institute Of Economic Affairs, Hobart Paper 124, 1994, ISBN: 0-255-36330-3.
- Šíma, Josef: Ekonomie a právo, Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 1. vyd., Praha, 2004.
- Šíma, Josef, Šťastný, Dan: „Zločiny“ bez oběti, Liberální institut, 8/2004 (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: <http://www.libinst.cz/stranka.php?id=51&highlight=drogy>
- Technical Report for the Price and Purity of Illicit Drugs: 1981 Through the Second Quarter of 2003. Office of National Drug Control Policy (November 2004). Washington DC: Executive Office of the President (Publication Number NCJ 207769), Appendix H, str. H-2.
- Thornton, Mark: Alcohol Prohibition Was a Failure, Cato Policy Analysis No. 157, 7/1991 (citace březen, 23., 2006). Přístup z internetu: <http://www.cato.org/pubs/pas/pa-157.html>
- Thornton, Mark: „The Potency of Illegal Drugs“, Auburn University working paper, 1986.
- Towne, Charles Hanson: The Rise and Fall of Prohibition: The Human Side of What the Eighteenth Amendment Has Done to the United States (New York: Macmillan, 1923), str. 156 – 161.
- Trade and Environment Database (TED), TED Case Studies: Columbia Coca Trade (Washington DC: American University, 1997), str. 4.
- U.S. Congress, Hearings on Federal Drug Enforcement before the Senate Committee on Investigations, 1975 and 1976.
- US Congress, Office of Technology Assessment, Alternative Coca Reduction Strategies in the Andean Region, F-556 (Washington DC: US Government Printing Office, July 1993).
- Warburton, Clark: The Economic Results of Prohibition, New York: Columbia University Press, 1932.

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1: Počet uživatelů drog (kteří alespoň jednou užíli) v roce 2003 a jejich spotřeba	24
Tabulka 2: Odhad počtu finančně motivovaných trestných činů uživatelů drog a jejich podílu na vybraných typech trestných činů	44
Tabulka 3: Počet vězňů odsouzených za drogové trestné činy v USA mezi lety 1960 – 1992 (na 100 tisíc obyvatel).....	45
Tabulka 4: Počet uvězněných lidí v místních, státních a federálních věznicích v USA za drogově spáchané trestné činy	45
Tabulka 5: Počet lidí žijících s přenosnými nemocemi v důsledku užívání drog a počet úmrtí v souvislosti s užíváním drog v USA.....	49
Tabulka 6: Celoživotní prevalence užití návykových látek u 12, 14 a 16letých (v %)	52
Tabulka 7: Celkové federální výdaje americké vlády na protidrogovou politiku (v mil. USD).....	55
Tabulka 8: Čerpání finančních prostředků ze státního rozpočtu a z místních rozpočtů na protidrogovou politiku (v tis. Kč).....	56
Graf 1: Počet lidí závislých na jednotlivých substancích v USA (v tisících)	15
Graf 2: Odhad celkové produkce kokainu v zemích Latinské Ameriky (v metrických tunách).....	32
Graf 3: Vývoj ceny kokainu za čistý gram na americkém trhu (v USD, v reálných cenách roku 2002)	33
Graf 4: Odhadované náklady způsobené trestnou činností drogově závislých lidí v USA (v mld. USD)	40
Graf 5: Odhad podílu finančně motivované kriminality uživatelů drog v ČR na trestné činnosti	41
Graf 6: Počet vražd na 100 tisíc obyvatel v USA v průběhu 20. stol.	43
Graf 7: Subjektivně vnímaná dostupnost návykových látek (% studentů, kteří by látku sehnali „velmi snadno“ nebo „celkem snadno“)	52
Graf 8: Výdaje na jednoho obyvatele na vynucení alkoholové a drogové prohibice v USA ...	54
Graf 9: Počet záchytů základních typů drog v r. 2002-2004	56
Graf 10: Spotřeba alkoholických nápojů na jednoho obyvatele v USA mezi lety 1910 - 1929 (v galonech).....	58
Graf 11: Celkové výdaje na tvrdý alkohol (procentní míra z celkových výdajů na všechny druhy alkoholu) mezi lety 1890 – 1960	59
Graf 12: Míra úmrtí na cirhózu jater v USA (na 100 tisíc obyvatel).....	60
Graf 13: Počet vražd na 100 tisíc obyvatel před, během a po alkoholové prohibici v USA	61
Graf 14: Vězeňská populace v USA mezi lety 1917 - 1922	62